

ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ;

ΔΟΚΙΜΙΟΝ

Α.Θ. 1340

*

Προσφορα 1 τον

επισημοτητα

Αθήνα 1945

ΑΘΗΝΑΙ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ πρόβλημα, εἰς τὸ ὅποιον εἶναι ἀρμεζομένη ἡ προσοδὸς μελέτη, δὲν εἶναι μεμονωμένον, ἀλλὰ συνδέεται στενῶς μετὰ τὸν πλοῦτον ἐκείνου τὸ πλῆθος τῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια τίθενται διὰ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος τῆς θεολογίας ὡς καὶ τῶν προσημασμένων αὐτῆς διὰ τὸ μέλλον.

Ἐὰν ἡ ἐρώτησις, τί εἶναι ἡ θεολογία, προϋποτίθεται (μεταξὺ ἄλλων) *explicite* ἢ *implicit* βασικῶς εἰς πᾶσαν μελέτην, δεκαδικούσαν δι' ἑαυτὴν τὸ κατηγόρημα (θεολογική), ἢ ἐρώτησις αὐτῆς δὲν δύνανται σήμαρον, μετὰ τὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς θεολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρώπου, πᾶ ἀββὴ ἀπάντησιν, ἔσθ' ἂν ἐδευρηθῆ διεξοδικῶς ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, ἢ ὅποια ὀνομάζεται θεολογία, καὶ τῆς ἐνεργείας πάλιν ἐκείνης, ἢ ὅποια ὀνομάζεται ἐπιστήμη.

Περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ θεολογίας καὶ ἐπιστήμης ἔχον βεβαίως γροφῆ κατὰ καιροὺς πολλὰ, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα τὸ θέμα τοῦτο δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῆ λήξαι. Διὰ τῶν γρομμῶν, αἱ ὅποια ἀκολουθοῦν, δὲν ἐπιδιώκεται κριτικὸς ἢ ἀπαθρομῆ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ προβλήματος, ἀλλ' ἡ θεώρησις αὐτοῦ κατ' ἀρχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐπιδιαφέρων κατὰ προῶτων λόγων δὲν εἶναι ἐν προκειμένῳ ἱστορικόν, ἀλλὰ (σοστηματικόν). "Οὐ ἐξ ἄλλου ἢ ἱστορία προϋποτίθεται πάσης (σοστηματικῆς) θεωρήσεως τῆς πραγματικότητος, τοῦτο εἶναι καὶ ἐνταῦθα αὐτονοήτων.

Ἐπισημαστέον περὶ τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης εἶναι ἡ προσοφὰ μιάς εἰσηγήσεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τοῦτου θέματος μετὰ τὴν σνειδήσιν, ὅτι ἡ ἀριεὶς εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀληθείας μόνον ὡς ἀποτέλεσμα συλλογικῆς ἐργασίας εἶναι δυνατή. Ἡ Ἐκκλήσια ἢ πιστεύουσα ὅτι ἡ ἀλήθεια ὡς ἐκ τῆς φώσεως τῆς εἶναι καθολικῆ καὶ ὅτι ἕκαστος ἀθροιστος ἀφελει νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν του κατὰ τὴν ποσείαν τῆς ἀθροιστικότητος πρὸς τὴν καθολικότητα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ μέρος ἀφελει νὰ προσφέρῃ ὅ,τι δύνανται διὰ τὴν ἐπαρτέλειαν τοῦ ὅλου καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πεπολήσιν, ὅτι ἡ προσοφὰ του εἰς τὸ ὅλον εἶναι βεβαίως καθῶν, ἀλλὰ δὲν παύει διὰ τοῦτο νὰ εἶναι καὶ δοκιμῶν.

Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 1970

1. 'Η έπιστήμη, ή μέθοδος και ή ιστορική εξέλιξις

Την έπιστήμην διακρίνει από τας λοιπάς ένεργείας του ανθρώπου ή ίδια μέθοδος. 'Η έπιστήμη είναι ή έρευνα ενός ώρισμένου αντικειμένου επί τη βάσει μιας ώρισμένης μεθόδου ¹. 'Επομένως το ζήτημα μιας έπιστήμης άνάγεται εν εσχάτη άνάλυσει εις το ζήτημα της μεθόδου της.

'Η μέθοδος διαμορφώνεται εν τη εξέλιξει του ανθρώπου και επομένως μεταβάλλεται. Μεταβαλλομένης της καταστάσεως του ανθρώπου πνεύματος μεταβάλλεται και ή μέθοδος, και μεταβαλλομένης της μεθόδου μεταβάλλεται και ή έπιστήμη ². 'Η ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος είναι υπό την έπων των αυτών ή ιστορία της εξέλιξεως της μεθόδου. 'Η μεταβολή της έπιστήμης εις την ιστορίαν είναι σχετική τελείωσις της έπιστήμης. Το νέωτερον είναι σχετικώς τελειότερον του παλαιότερου. 'Η αντίληψις αΐτη, καθ' ήν ή ιστορία εξέλιξις και ή πρόοδος συμπύκνουν, εκφράζει την ιδέαν της προόδου, ως την έννοσεν ή Διαφώτισις και μάστιχα εις τας ένθουσιαστικάς της μορφάς. Διά τον διανοούμενον της Διαφωρίσεως άνηθες είναι το ιστορικώς γεγονός. 'Η άνήθεια και το ιστορικόν έπίτευγμα συμπύκνουν. 'Ο άνθρωπος της «μετα-διαφωτιστικής» εποχής, «ό σύγχρονος άνθρωπος», είναι περισότερον συγκρατημένος άναφορικώς προς μίαν τωούτην ένθουσιαστικήν αντίληψιν περί προόδου. 'Η ιστορική έμπειρία του τον έδίδαξεν ότι ή ιστορική εξέλιξις δεν είναι πάντοτε τελείωσις, ότι το νέωτερον είναι ένιοτε δυνάτωτερον άνηθες του παλαιότερου, ότι ή εξέλιξις του ανθρώπου δεν άποκλείεται να είναι — εν μέρει — πορεία, κάτοτε όριτητική, προς την καταστροφήν. 'Η θέσις, ότι το

* Με τον τίτλον τούτον έχουν δημοσιευθή ήδη δύο μελέται υπό 'Εδαγγων όρθοδόξων θεολόγων : Δ η μ. Σ. Μ π α λ ά ν ο υ, Είναι ή θεολογία έπιστήμη ; Άόλος άναρχήτος άπρωγυελθείς τή 19η 'Οκτωβρίου 1905 εν τώ 'Εθνικώ Πανεπιστημίω, 'Εν 'Αθήναις 1906, και Κ. Ν. Σ τ ρ α τ ι ώ τ ο υ, Είναι ή θεολογία έπιστήμη ; 'Εν 'Αθήναις 1911. Είς το κοινόν έρδάτημά των άμφοτέρου δίδουν καταφατικήν άπάντησιν.

1. Κατά τον Π λ ά τ ω ν α «... έπιστήμη δε τις και ποιά τις ποιοῦ τινος και τινός» (Πολυτεία Δ 438 c).

2. «'Η έννοια της έπιστήμης είναι άσούτως άνάλογος προς την έκάτοτε εποχήν. 'Υπόκει εις πυθμός έπιστήμης, όπως υπόκειον άρχιτεκτονικοί πυθμοί. Διά τούτο οδδεμία έννοια περί έπιστήμης δύναται να ληφθή άκριτως ως ρηθμιστική», φωνεί ό O. W e b e r, Grundlagen der Dogmatik I, Neukirchen 1955, σ. 57.

νεδώτερον είναι τελειότερον του παλαιότερου, φαίνεται ότι έκπαράζει περιτομήν εν αίτημα και διγνώτερον μιαν πραγματικότητα. Τά ιστορικά θεομύθεα δεν διακαλοῦνται μιαν ανεπιφύλακτον συναρπαγήν ἀπό την ριζικήν ιδέαν της προόδου. Είς την ιστορίαν του άναπτύσσεται ό άνθρωπος, αλλά ή ιστορία ως άναπτύξις του άμβροτου δεν είναι μόνον πραγματικότητα των δυνατοτήτων αυτού δια το άγαθόν, αλλά και πραγματικότητα των δυνατοτήτων αυτού δια το κακόν. Έφο' όσον ό πολιτισμός είναι ή πραγματικότητα των έν τη φύσει θεοδωμένων δυνατοτήτων δια το άγαθόν, καθίσταται φανερόν ότι ή ιστορία δεν είναι μόνον πολιτισμός. Την ιστορίαν άποτελεῖ και ό πολιτισμός και ή άντιθεσίς του, το έπιτελούμενον άγαθόν και το διαπραγμαζόμενον κακόν εις την πραγματικῶς συγχιλονοτικήν (συνύπταξι) των. Έπιτομῶς δεν είναι πάντα τά στοιχεία έντα, τά όποια άποτελοῦν την ιστορίαν, καθ' έαυτά και στοιχεῖα προόδου. Βεβαίως και τά «κακά» στοιχεία της ιστορίας έχουν μιαν λειτουργίαν, έν νόημα 1, άναφορικῶς πρὸς τό θλον γεινῶς της προόδου, ἀλλ' ή συνάφτησις αὐτῆς των κακῶν στοιχείων πρὸς την προόδον της ιστορίας, δεν καθιστᾷ τά στοιχεία αὐτά — τοὺς άγχιστον άμέσως — άγαθά, (προοδευτικά). Η συνύπταξις άγαθού και κακού εις τό θλον της ιστορίας δεν φαίνεται νά έξαρτάξη τό κακόν. Είναι δύσκολον νά δεχθῆ τις ότι εις τό θλον λαμβάνει χώραν μία «άποκατάστασις των πάντων», διότι έν τούταιη περιπτώσει και τό έπι μέρος κακῶν ως κακῶν στερρεται νοήματος, παρουσιάζόμενον έν έσχάτη άνάσει ως έν άγαθόν.

Ότωσδήποτε, άναφορικῶς πρὸς τό μέρος ένταίη της άμβροτικής δραστηριότητος, τό όποῖον καλύπτει ό θρος έπιστημονική έρευνα, θά ήδυνάτω τις έν τούτοις νά εἴπῃ — έννοεῖται πάλιν, όχι άνευ έπιφυλάξεων — ότι τό νεώτερον, έν συνολῶ θεωρούμενον, άποτελεῖ την σχετικήν υπέρβασην άμα και τελείων του παλαιότερου, όμοίως συνολικῶς θεωρουμένου.

Τήν προόδον της έπιστήμης έγγυᾶται ή κοινική. Διά της συνεχοῦς, μεθοδικῆς, άτέλειου και άβαστάτου κοινικής έπιστημονικής ή υπέρβασις του παραθεωρούμενου ως ή τελείωσις αὐτοῦ. Η κοινική αὐτή είναι ριζική, περιλαμβάουσα και αὐτήν αὐτήν την κοινικήν της μεθόδου, ούχ ήττον δε και την άυτοκοινικήν της κοινικής κ.λ.τ. Η σωστής κοινική είναι πρὸ πάντων άυτοκοινική. Τὸ νεώτερον τίθεται ὑπὸ των ένεργῶν, δια νά άποδειχθῆ ή ένδοχολόγη άλήθειά του και τό ένδοχολόγημενον ψεύδος του. Τὸ νεώτερον έξέρχεται, και, δια νά ισχύσῃ, όφείλει νά έπιτύχῃ εις τάς έξέρτασις του. Αί έξέρτασις του

δὲ αὐτά δεν λαμβάνουν χώραν ἐφ' άκράς, ἀλλά συνεχῶς. Ο συνεχῆς ένεργός δὲ αὐτά εν λαμβάνουν χώραν ἐφ' άκράς, ἀλλά συνεχῶς. Ο συνεχῆς ένεργός του έπιτελούμετος είναι ή σχετική έγγύησις δια την άλήθειάν του. Έπειδή ή έγγύησις αὐτή είναι σχετική, είναι και ή λογίς του νεώτερου έπιτελούμετος κατ' άρχήν σχετική. Τὸ νεώτερον λογίαι, ἐφ' όσον άντέχει και έως θρου παύση νά άντέχῃ εις την κοινικήν. Η σχετικότης θμῶς αὐτῆ του νεώτερου οὐδ'όπως άποτελεῖ έν τούτῳ και δικαίωσιν του παραγγημένου. Τὸ παραγγημένον, τό όποῖον ὑπῆρξε κατ' άρχήν ώσαύτως σχετικόν, κατέστη παραγγημένον, άκριβῶς διότι ή λογίς του ήτο μικρότερα της λογίς του νεώτερου, τό όποῖον ἀλλωστε, ως έλέγη, είναι ώσαύτως σχετικόν. Τὸ παραγγημένον δεν είναι ψεύδεις, έπειδή είναι παραγγημένον. Τὸ παραγγημένον είναι παραγγημένον, διότι — έν τῶς των συγκαρτεμένων συναρτήσεων του — είναι διγνώτερον λογίχον του νεώτερου του, τό όποῖον λογίαι.

Τοιαῦτα διαπιστώσεις έχουν λογίχον, όταν ή έξέλιξις θεωρεῖται ως θλον ένῶ εις τάς λειτουργίας της έξελίξεως παρατηροῦνται άναμφιβόλως και ποδύποστον έξαιρέσεις. Ένταυτε καθίσταται παραγγημένον ό,τι είναι άληθές στερρον έκείνου, ὑπὸ του όποῖου τοῦτο άνωθεῖται. Είς τάς περιπτώσεις αὐτέρας τό νεώτερον λογίαι περιτομότερον του παλαιότερου χωρίς νά είναι άληθότερον αὐτοῦ. Η νίκη θμῶς του σχετικῶ ψεύδους έναντι της σχετικῆς άλήθειας είναι σχετική. Η συνεχῆς κοινική, ή όποια θέτει ὑπὸ των ένεργῶν τάς ριζικῶς πάσης λογίς, έπιμένως και έαυτής, δεκνύει την σχετικότητα άμα και την άνάστην της υπέρβασις. Κατόπιν των άνωτέρω καθίσταται προφανές ότι ή υπέρβασις είναι ένταυτε άποκατάστασις. Έν τούταιη περιπτώσει τό χρονολογικῶς παραγγημένον άνωθεῖ τό χρονικῶς νεώτερον, διότι είναι άληθότερον του. Η «άποκατάστασις» θμῶς αὐτῆ είναι καρκός της κοινικής έκείνης, ή όποια τελείται ως διάλογος μεταξῦ των δυναμένων νά έχουν και νά έκφέρουν κρῖσιν. Η κοινική αὐτή καθιστᾷ ένάσσοτε την έρευσιν έκείνην, ή όποια δεκνύεται δι' έαυτήν τό θνομα (έπιστήμη), ὅπως έπιστήμη.

Η λογίς της μεθόδου, άρα και της έπιστήμης, είναι άναποφύκτως άντικείμενον έλέγγου. Ο ένεργός, ως ήδη έλέγη, είναι κοινικός, διότι μή κοινικός ένεργός προφανῶς δεν είναι ένεργός. Ο τρίτος, με τὸν όποῖον λαμβάνει χώραν ό κοινικός ένεργός μιᾶς μεθόδου, είναι σοβαρώτατον πρόβλημα, εις την έξέρτασιν του όποῖου δεν εἰσερχόμεθα ειδικώτερον ένταῦθα. Ότωσδήποτε, ποτε ή λογίς μιᾶς μεθόδου δεν έπιτερεται νά έχῃ τὸν χαρρακτήρα μιᾶς μύθας, δεδουλευσθ ότι ή μύθα άποτελεῖ τῶς ένά άπό τους χειρότερος, τους πλέον έπιτακιδύους, έθροῦς της άληθείας. Η μύθα είναι γεινῶς ψυχολογικής ύφης, κατὰ βάσιν έξόν πρὸς την δομῆν και την λειτουργίαν της μεθόδου, έπιστημονική. Την λογίχον της ή μύθα δεν την άντεχει άπό την λογίχον της μεθόδου, ἀλλά άπό ώρισμένως άθρομικῶς τάσεις και ποτάς, αἱ όποια έχουν παραιοποιησθ μόνον σχέσιν πρὸς την έρευσιν του άνθρώπου δια καθαρόν έπιστήμη. Η μύθα ή άλήθεια πρὸς κάσιν λογίχον, έχουνσιν την θεμελιώσιν της

1. Προβ. σχετικῶς και την παρά Ρ. Η s b e r l i n (Das Base, Ursprung und Bedeutung. Bern-München 1960) διακρίνει μεταξύ «σχετικῶς» και «άπόλυτου» νοήματος («Unterschied zwischen relativem und absolutem Sinn») (σ. 77 έξ., 102 έξ.), μεταξύ «καθόλου» «νοήματος» και «άβλου νοήματος» (Sinn und Eigensinn) (σ. 101 έξ.).

εις τὸ ἐν πάσῃ περιπτώσει παναρθρωπίνου φαινόμενον τῆς μόδιος, δὲν εἶναι προφανῶς ἐπιπαρῆς λόγος διὰ τὸ ἀπορρίπτεται «δογματικῶς», καὶ ἄρα ἐν προκειμένῳ ἐπιπολιῶς, ὅ,τι ἰσχύει εἰς τὸ ἐκᾶστοτε παρῶν.

Ἡ μέθοδος, ἡ ἰσχύουσα εἰς τὴν ἐποχὴν μίας, εἶναι, παρὰ πᾶσαν σχετικότητα τῆς, τὸ ἀποτέλεσμα πολυχρόνιου καὶ, ὅσον οὐδέποτε ἀλλοτε, ἐντεταμένης καὶ ἐκτεταμένης, πλὴν τῆς κριτικῆς. Ἡ δημιουργία καὶ ἡ κριτικὴ τῆς μεθόδου (ἡ γενικὴ αὐτῆ δύναται νὰ ἐκληφθῆ καὶ ὡς ἀντικειμενικὴ καὶ ὡς ὑποκειμενικὴ) εἶναι ἔργον ἀνδιωτικῆς, καθὼ ὅσον ἔχει ὡς κίνητρον τὴν ἔφεσιν τοῦ ἀβθρόπου διὰ τὴν καθαρὰν γνῶσιν¹ (καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ σκόπῳ διαιολόγησιν) τῆς πραγματικότητος. Ὡς ἐπιστῆμων ὁ ἐπιστῆμων εἶναι ἀνδιωτικῆς ἐν τῇ ἐνωσίᾳ, ὅ,τι τὸ ἴδιον καὶ μοναδικὸν αὐτοῦ («τέλος») εἶναι ἡ ἀλήθεια, εἰς τὴν ὁποῖαν οὐδὲ ἀποβλέπει. Ἡ «ἰδιωτέα» τῆς ἐπιστῆμης (καὶ τοῦ ἐπιστῆμονος ὡς ἐπιστῆμονος) εἶναι ἡ ἐντελέχεια, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ὡς πρὸς ἕτερα κίνητρα ἀνδιωτικῆς αὐτῆ τῆς ἐπιστῆμης καὶ τοῦ ἐπιστῆμονος ὡς ἐπιστῆμονος (χωρὶς νὰ ἀποτελῆ ἀποτέλεσμα καὶ ἴσως τοῦ «ἐπιγνησιακοῦ προβλήματος») εἶναι ἡ ἀφοσίωσις τῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς. Ἡ ὑπογκείμεσις αὐτῆ τοῦ ἀνδιωτικῶς χαρακτῆρος τῆς καθαρᾶς ἐπιστῆμης ἔχει σημασίαν, ἐφ' ὅσον καθορίζεται νὰ προσφέρωμεν τὴν ἐπιστημονικὴν μίαν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μέθοδον τῆς. Ἐὰν ἡ κατὰ μέθοδον γωρούσσα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν ᾗτο ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐνωσίᾳ ἀνδιωτικῆς, τότε ἕκαστος ἀβθρόπος ὅ,τι μόνον θὰ ἐδικαιοῦτο, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀφείδῃ, καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, νὰ εἶναι ἐπιφθονοειδής.

Ἡ σημειωθὴν κατὰστασις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρένης εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μακροχρόνου προσηλωσίας τοῦ ἀβθρόπου νὰ γνωρίσῃ τὴν πραγματικότητα, καὶ ἐν ταῦτῳ οὐχ ἥτρον τῆς προσηλωσίας νὰ δημιουργήσῃ τὴν θέουσαν μέθοδον διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπισημονικὴν ἐργασίαν. Ἡ σημερινοὶ ἰσχύουσα μέθοδος ἐρένης δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη τῆς Ἀρχαϊότητος ἢ τοῦ Μεσαίωνος, παρὰ τὰ διαπιστούμενα πολλαῖ κοινὰ σημεῖα. Σήμερον ἰσχύει ἡ μέθοδος ἐκείνη, ἡ ὁποῖα ὑπέστη - μέχρι τοῦδε - ἐπιτυχῶς τὸν κριτικὸν αὐτῆς ἔλεγγον. Διὰ τούτο καὶ δικαιοῦται ἡ μέθοδος αὐτῆ νὰ ἀπαιτῆ σεβασμὸν, μέγας ὅσον καταδειχθῆ τὸ ἀνίσχυρον αὐτῆς. Μέγας ὅσον ἀποδειχθῆ ὅ,τι ἡ σημερινοὶ χρησιμοποιουμένη μέθοδος εἶναι ἀναληθής, εἶναι φουρικὸν ὅσον καὶ ἐπιβεβαιωμένον ἡ μέθοδος αὐτῆ νὰ ἰσχύη. Τοῦτο σημαίνει ὅ,τι δὲν δυναταί τις νὰ ἀπορίσῃ τὴν προσηλωσίαν ἐπιστημονικῶν, ὅ,τι προσηλωσία ἐξελθῆσα διὰ τῆς ἐφαρμογῆς μιᾶς ἀνατιθέμενης ἰσχυροῦς μεθόδου, ἐν ὁνόματι ἐπὶ «δογματισμοῦ» ἀντιεπιστημονικῶν. Ἀντιεπιστημονικὸς δογματισμὸς εἶναι ἐν προκει-

μένῳ ἡ ἄκαιρος ἐπιμονὴ εἰς παρῶχθιμένους ῥόπτους σχέσεις, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν παρῶχθιμένοι, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῶν νὰ ἀβθέξουν εἰς τὸν κριτικὸν ἔλεγγον. Διὰ τὴν ἐπιστήμην παρῶχθιμένον, ὅ,τι ἀνίσχυρον, εἶναι ὅ,τι ἐφαρτελεῖσθῃ, δόρι δὲν ἦδυνήθη νὰ ἐπιβίωσῃ τῆς κριτικῆς, ἡ ὁποῖα τοῦ ἔγινε. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἰστορικὴ μετὰβασίς ἐκ τοῦ «μυθου» εἰς τὸν «λόγον», μία μετὰβασίς, ἡ ὁποῖα συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὴν γέννησιν τῆς ἐπιστῆμης. Οὐτῶς ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπιστῆμης βᾶνει παραβλήτως πρὸς τὴν ἐφαρτελεσίαν τῆς μυθικῆς σχέσεως τοῦ ἀβθρόπου πρὸς τὴν πραγματικότητα¹.

Διὰ τὴν θεολογίαν, ἰδιαιτέρως βαρύνουσαν σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός, ὅ,τι εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς μεθοδολογίας τῶν συγχρόνων ἐπιστημῶν ἀποφασιστικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς «ἐκκοσμητικῆς» (ἐκκοσμητικῆς) σέως² ἢ ἀβαθε γλώσσας καθάρσεως τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐπὶ πᾶν στοιχεῖον αἰτέρως τὴν προσοχὴν μίας εἰς τὸν «ἐπιγνησιακοῦ κινήσαν», ὁ ὁποῖος ὑπάρχει μετὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ μέθοδον. Καθαρὰν, ἔναυτι πᾶντὸς ἀλλοτρίου στοιχείου, ἐπιστήμην νομιμάζομεν τὴν ἐπιστήμην, σφρηζόμενοι εἰς τὴν περὶ ἐπιστῆμης ἀρτηγίαν, τὴν ὁποῖαν μίαν παρέχει σημερον ἡ ἰδία ἡ ἐπιστήμη. Μὲ ἐλᾶσους λόγους : τὴν ἐπιστήμην καθορίζει ἡ μέθοδος, καὶ τὴν μέθοδον ἡ ἐπιστήμη.

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων κατεβλήθη προστάθεια νὰ δευθῆ ὅ,τι ἡ θεολογία δευθῆ νὰ ἀβέβαια τὴν ἐπιστήμην, καθὼ ὅσον ἡ μέθοδος τῆς γενουταίας εἶναι ἰσχυρὰ. Ὁ σεβασμὸς οὐτος δὲν δυναται νὰ εἶναι «δογματικῶς» (ὅ,τι γνωσιολογικῶς ἀνεξέλεγκτος) φύσεως, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀποτέλεσμα (ὅ,τι) γνωσιολογικῶς ἐρένης. Ἡ θεολογία ἀναγνώριζει τὴν μέθοδον, ἐλέγχει διεδδικτικῶς κριτικῆς ἐρένης. Ἡ θεολογία ἀναγνώριζει τὴν εἶναι διχουσα ταῦτην ὡς πρὸς τὴν ἰσχύην τῆς. Ἄνευ κριτικῶν ἐλέγχων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορίσῃται δογματικῶς, καὶ μάλιστα ἐν ὁνόματι τῆς θεολογίας, ἡ ἰσχύουσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μέθοδος. Ὅταν γίνονται κρίσεις ἐπὶ ὁρισμένων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων ἐν ὁνόματι τῆς θεολογίας, αἱ κρίσεις αὐτῶν δέον νὰ εἶναι ἡτοιολογημένα καὶ μεθοδολογικῶς ἄπολοι. Ὅταν ἀπουσιάζουν λόγῳ δικαιολογικῶς μεθοδολογικῶς τὴν ἀπόρριψιν ὁρισμένων πορισμάτων ὡς ἀντιεπιστημονικῶν, τότε ἡ θεολογία ἀναγνώριζει τὰ ἐπιστημονικὰ πορισματα τῆς ἐπιστῆμης καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ, καθὼ ὅσον τὰ γευάξεται. Ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἀντιεπιστημονικῶς δογματισμός, δογματικὸς ἀντιεπιστημονισμός.

1. Πηθ. R. Bultmann, Zum Problem der Eukeryntheologisierung, ἐν: Kerygma und Mythos II, 1. Aufl. 1952, σ. 180 : «Allythisches Denken ist der Gegenbegriff zum wissenschaftlichen Denken».
2. Ἡ οὐχθρονος περὶ ἐπιστῆμης ἐγνοια, ὅπως καὶ πᾶν τὸ «οὐχθρονον» γενικῶς εἶναι κατ' ὀνόματι ἐκκοσμητικῆς ἀπορίσεως ἀρχικῶς θεολογικῶν ἀναλήψεων» (O. W. Oberm., ἐργ., σ. 57).

1. «Ἡ ἐπιστημονικότης εἶναι ἀντιστοιχία πρὸς τὴν πραγματικότητα, παρατηρεῖ ὁ E. Fuchs, (Was ist Theologie?, Tübingen, 1953, σ. 31).

2. 'Ο Θεός ως «ουσία» και «ένεργεια» και ὁ λόγος ως «δύναμις» και «τεχνικός»

Ὡς ἥδη ἐλέγθη, ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὅ,τι εἶναι, ἀκριβῶς διότι ἔχει τὴν θεοὸν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἔχει. Ἐφ' ὅσον δὲν δυναμέθια νὰ ἀποδείξωμεν νὰ λογιώμεθα μὲθόδον ὡς ἀνίσχυρον, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν δεχθῶμεν ἰσχυρόσαν. Ἡ ἰσχύουσα σήμερον περὶ ἐπιστήμης ἐννοία ἐξαρτᾶται ἐκ 5 περὶ μεθόδου ἰσχυροῦς ἐννοίας. Ἐπομένως τὸ ζήτημα, ἀν ἡ θεολογία εἰς ἐπιστήμη, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ζήτηματος, ἀν ἡ μεθόδος τῆς εἶναι ἐπι-ημιονική.

Σήμερον διακρίνονται γενικῶς αἱ ἐπιστήμαι εἰς «φυσικάς» καὶ «πνευμα-ἀκὰς» μὲν ἀντιστοίχους μεθόδους 1. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι («ἐπιμηγευόντων» Epihētem) τὴν δεδωμένην πραγματικώτητα, ἐνῶ αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι / κταννοῦν («Vernstehen») 2.

Ἐπι τῆ βάσει τῆς διακρίσεως ταύτης ἡ θεολογία, θεωρουμένη ὡς ἐπι-μη, δὲν ἀνήκει εἰς τὰς φυσικάς, ἀλλ' εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Εἶναι ὡς ἡ θεολογία ἐπιστήμη; 3 Ἐὰν αἱ ἐπιστήμαι («ἐπιμηγευόντων») ἢ («κταννοῦν») δεδωμέναν ἐγκρίσιμον πραγματικώτητα 4, τότε, ἐὰν μὲν ἡ θεολογία εἶναι

1. «Ἄξια τοιάδε προσοχῆς» εἶναι κατὰ τὸν Παναγ. Χρηστοῦ (Ἀθήνα «Θεο-αν», ἐν: Θεολογικὴ καὶ ἱθική Ἐγκυκλοπαίδεια τ. 6, στ. 252) ἡ διακρίσις τοῦ ἰστοτελίου: «ὁδὸν τοῦν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἔσται, μαθηματική, θεολογική, βέλτιστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν γένος, τοῦτων δ' ἀν ἡ τελειότητα λαχθεῖται περὶ τὸ τιμωτέρον γὰρ ἔστι τῶν ἄτων, βέλτερον δὲ καὶ χεῖρον τῆ ἀγεται κατὰ τὸ οὐκείον ἐπιστητῶν» (Metaph. K 7, 1064 b).

2. Ipeil τῆς διαφοράς μεταξύ «Epihētem» καὶ «Vernstehen» βλ. J. G. Droy-1, Historik (νέα ἐκδοσις München 1958), σ. 150 ἔξ.

3. Ἡ εἰς τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης «καθολογίσις» τοῦ διδά-ος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς χεσαστηρεῖται τοῦτον ὡς «τὸν τῆς Θεολογίας, τῆς ν ἐπιστημῶν ἀκροτάτης, ἀψάμενον...».

4. Ἡ σχέση θεολογίας καὶ ἐπιστήμης εἶναι ἐξισοτιώδιστον πρόβλημα, ἀλλὰ πολὺ δαιώτερον εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως μεταξύ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, δεδωμένου ἴχι μόνον ἡ ἱστορία τῆς σχετικῶς νεωτέρας προτεσταντικῆς θεολογίας (ηρηβ. E. m. s. o. h. Geschichte der neueren evangelischen Theologie im Zusammenhang mit alldemeinen Bewegungen des europaischen Denkens, Bde I - V, 3. Aufl. Güters-1964), ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία ὁλοκλήρου τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ἐξελίσσεται κατὰ τὸ ἡ ἦτρον ἐν συνάρτησι πρὸς τὴν δὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, τῆς φιλοσο-ηολογίας δὲν πρὸκειται νὰ μὲς ἀποσαλοήρη εἰδικώτερον ἐνταθῆα. Ἐκ τῆς ἀρεπάρου κατῆς βιβλιογραφίας παρατηρεῖται ἐν προκειμένῳ μόνον εἰς τὸν ἐνδιαφερόντα δημητῶν ἴγον δὺο πανεπιστημιακὸν διδασκάλων, ἐνὸς θεολόγου καὶ ἐνὸς φιλοσόφου, ἐνῶτων ποστῆρων τῶν: H. Gollwitzer - W. Weischedel, Denken und Glau- Bin Streitgespräch, Stuttgart 1965.

ἐπιστήμη, θὰ ἀναφέρεται (μόνον!) εἰς ἐγκρίσιμον πραγματικώτητα, ἐὰν δὲ ἀναφέρεται εἰς διάφορον τοῦ κόσμου τοῦτου «Πραγματικώτητα», δὲν θὰ εἶναι ἐπιστήμη.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιμηολογικὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως, ἡ θεολογία εἶναι ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ 1. Ἐὰν ὁ Θεός εἶναι μὴ ἐγκρίσιμος πραγματικώ-της, τότε ἡ κατανόσις τῆς πραγματικώτητος ταύτης δύναται ἀναμφιβόλως νὰ εἶναι τὸ ἔργον μὴδς «πνευματικῆς» ἐπιστήμης. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Θεός δὲν εἶναι — καὶ ἐν προκειμένῳ μάλιστα δια τὴν θεολογίαν per definitionem δὲν εἶναι — ἐγκρίσιμος πραγματικώτης, τότε ἡ κατανόσις Αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀφθεώτου δὲν δύναται νὰ εἶναι τὸ ἔργον μὴδς («φυσικῆς») ἢ («πνευματικῆς») ἐπιστήμης 2. Τὸ πρόβλημα, ἐπομένως, ἀν ἡ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη, ἀνήκει βασικῶς ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸ πρόβλημα, τί εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ πρόβλημα, τί εἶναι ἡ ἐπιστήμη.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δὺο τούτων προβλημάτων, ἔχει, ὡς γνωστὸν, πλῶν-σιωτάτην ἱστορίαν, ἡ ὁποία προφανῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθῆ ἐνταῦθα 3. Ὅπως δὴποτε, τὰ τελευταῖα ἔτη, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιμηγευτικῆς, τὸ πρόβλημα τοῦτου κατέστη ἰδιαίτερος ὀξῆ, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐπιμηγευτικὴν βάνην του 4. Ἡ πατερική σκέψις, ἐπιμηγευούσα τὴν Ἀγίαν Ἰραφήν, μὴδς παρεδῶσε μίαν «θεορητῆ διάκρισιν» μεταξύ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας Αὐτοῦ, δηλ. μεταξύ τοῦ Θεοῦ ὡς οὐσίας καὶ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐνεργείας. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπολύτως ὑπερβατική, παντελῶς ἀμύθετος, ἐνῶ ἡ ἐνεργεία, ἡ Ἀποκαλύψις, ἡ Χάρις Αὐτοῦ εἶναι μεθεκτῆ τὸς ἀγίους. Θεμε-ἐνεργεία, ἡ Ἀποκαλύψις, ἡ Χάρις Αὐτοῦ εἶναι μεθεκτῆ τὸς ἀγίους. Θεμε-

1. Εἰς τὴν ἐλλογικὴν σημασίαν τῆς λέξεως σφραγίζμενος καὶ ὁ Ἀγνοστικὸς θεοσοφί-τὴν θεολογίαν ὡς «de divinitate rationem sive sermonem» (De civ. Dei VIII, 1 MPL 41, 225).

2. Εἰς τὴν κατὰ τὸ 1925 ἐκδοθεῖσαν «Φιλοσοφίαν τῆς Θεολογίας» ὁ P. Tillich βλά-πει εἰς τὴν θεολογίαν «τὴν ἐπιστήμην περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως» (P. Tillich, Religions-philosophie, Stuttgart 1962, σ. 8). Εἶναι προφανές ὅτι τοιοῦτον ὄρισμὸν δὲν θὰ ἴδυστο νὰ διακρινῶσθαι ὁ ὁρθόδοξος θεολόγος, διὰ τὸν ὅριστον ἡ Ἀποκαλύψις εἶναι τὸ σύνολον τῶν «ἀκρίτων» ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν κόσμον.

3. Μίαν ἐνδιαφερόσαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτου προσφέρει εἰς τὸν Ἐλλογικὸν ἀνε-γνώστην ὁ Σπ. Κυριακόπουλος, Προλεγόμενα εἰς τὴν ἐπιστήμην περὶ Θεοῦ, Ἀθήνα 1960.

4. O. G. Ebeling, ἐπιμηγευτικῶν σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ P. Lorenz e n, γράφει: «Ὁ ἀπολόγιμος μὲ τὴν λογικὴν θὰ ἐθεμελίωσεν τὴν δόξαν μίαν ὄρισμῶν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ γερωνόσου, ὅτι ἡ λέξις "Θεός" δὲν εἶναι "αὐτοσημαντικὸν" ("Autoseman-tikon"), ἀλλὰ "οὐσημαντικὸν" ("Synsemantikon"): εἶναι δηλ. μὴ λέξις, ἡ ὁποία προσ-λαμβάνει τὴν σημασίαν τῆς ἀναλόγως τῆς χρησιμοπορήσεως τῆς εἰς τὸν λόγον». Ὁ αὐτὸς θεολόγος ἀναφέρεται περαιτέρω εἰς τὴν ὄρισμῶν τοῦ L. Wittgenstein (Philoso-phische Untersuchungen I, 43. Schriften I, 1960, σ. 311), κατὰ τὸν ὅριστον γενικῶς τῆ σημασία μὴδς λέξεως εἶναι ἡ χρῆσις αὐτῆς εἰς τὸν λόγον» (G. Ebeling, Gott und Wort, Tübingen 1966, σ. 55, σσημ. 12).

Λαβόμενα κατηγόρημα ἀμφοτέρων, και τῆς οὐσίας και τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀάκτιστοι. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὄχι μόνον ἡ (οὐσία) τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ και ἡ ἐνεργεια αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τοῦτου». Σὺμπλῶνως πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Παράδοξιν ὁ ἀποκαλυφόμενος Θεός (ὁ Deus revelatus τῆς Δύσεως) δὲν εἶναι ἐνδοκοσμικός, δὲν εἶναι μέρος τοῦ κόσμου τούτου, οὔτε ταυτίζεται μετὰ τὸν κόσμον ὡς ὅλον. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης εἶναι πάντοτε ἐνδοκοσμικός, καθίσταται προφανές ὅτι ὁ Θεός οὔτε ὡς (οὐσία) οὔτε ὡς («ἐνεργεια») (δηλ. ὡς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκαλυφόμενος) εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὁ Θεός, και καθ' ἑαυτὸν και ὡς σωτηριώδης ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργῶν¹, παρεμμένει ὑπερβατικῶς ἐν κεντρῷ ἐπιστήμης, ἐφ' ὅσον αὐτὴ («ἐκ κατασκευῆς») και per definitionem ἀναφέρεται διὰ τῆς ἐρεύνης μόνον εἰς τὸν ἐμπειρικῶς δεδομένον κόσμον. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἐρευνησῇ τὸν Θεόν, ἐφ' ὅσον ὁ Θεός δὲν θεωρεῖται ὡς ἐνδοκοσμικός.

Ἐάν τὸ πρόβλημα, τί εἶναι Θεός, εἶναι κατ' ἐξοχὴν θεολογικόν, τὸ ἕτερον πρόβλημα, τί εἶναι ἐπιστήμη², ἔχει σημασίαν και προκειμένου νὰ κατανοηθῇ ἡ θέσις τῆς θεολογίας εἰς τὴν ζωὴν μας. Εἰς ὅσα ἀνωτέρω ἐλέγθησαν περὶ τῆς μεθόδου δύναται ἐνταῦθα νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐρευνα, και ἡ ἐρευνα αὐτὴ εἶναι γερνός λόγος³. Ὁ λόγος ἐρευνᾷ. Ἡ φύσις του εἶναι ἐρευνητική. Ὅπου ὑπάρχει ἐρευνα, ἐκεῖ ὑπάρχει, δηλ. ἐνεργεῖ, ὁ λόγος. Τί εἶναι ὅμως ὁ (λόγος)⁴. Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὴ αὐτὴ λέξις εἶναι πολυσήμαστος, και φυσικὰ δὲν ὑπάρχει ἡ πρόθεσις νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα ἡ ἱστορία τῆς, δεδομένου

1. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον Παπαδόπουλον (Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1933, σ. 92, σημ.) «οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐπουδῶντο διὰ καταν μετὰ τῶν ὄρων "θεολογία" και "οἰκονομία" τοῦ μὲν ἀναφερομένου εἰς τὰ ζήτηματα τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ δὲ εἰς τὰ τῆς ἐνοραρχώσεως τοῦ Πατρὸς τοῦ Θεοῦ. Πρὸβ. Πρὸ γοριου Θεολόγου, Λόγ. 2η Περσ. Μ. 36, 320 "Ἐνταῦθα μοι περι Θεοῦ περι λαοσφιλῶς ταυτῶν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα καιρός, ὅτι μὴ θεολογία τὸ προκειμένου ἡμεῖν ἀπὸ οἰκονομίας. Θεοῦ δὲ ὅσον εἶναι, λέγω Πατρός και Πιῶν και Ἁγίου Πνεύματος". Ἐνταῦθα βρασι τῆς διακρίσεως ταυτῶν ἐκθέτει τὴν δογματικὴν ἰστορίαν τῆς Ἐκκλησίας και ὁ Ἱωάννης Ν. Καρμυλίου εἰς τὴν Σύνοχον τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1960, διακρίων τὴν Δογματικὴν εἰς «ἐκκλησιολογίαν» (σ. 15-41) και «οἰκονομικὴν θεολογίαν» (σ. 42 κ. ἐξ.).

2. Πρὸβ. «Ἐπιστήμη εἶναι οὐστρια γενικῶς ἱσχυουσῶν γνώσεων, ἀστρες ἀναφέρονται εἰς ὁμοειδῆ ἀντικείμενα, φαινόμενα ἢ γερνόμενα» (Ε. Θεοδωροῦ, Ζήμια «Ἐπιστήμη», ἐν: Ὁργα. κ. Ἡθερὴ Ἐργονομολογία, τ. 5, στ. 788).

3. Πρὸβ. τὸν παρωνικὸν ὁρισμὸν τῆς ἐπιστήμης: «τὴν μὲν μετὰ λόγου ἀληθῆ διδασκίαν ἐπιστήμην εἶναι, τὴν δὲ δίλογον ἐκτός ἐπιστήμης: «τὴν μὲν μετὰ λόγου ἀληθῆ διδασκίαν ὀδῶσαν ἀληθῆ μετὰ λόγου ἐπιστήμην εἶναι».

4. «Ἡ οὐσία τοῦ λόγου εἶναι πρόβλημα τὸσον ἀρχαῖον, ὅσον και ἡ ὄντολογία και ὁ θεός λόγος εἶναι συμβόλον τὸσον ἀρχαῖον, ὅσον και ἡ θρησκεία, παρατραπὲ ὁ P. Tillich, Biblische Religion und die Frage nach dem Sein, Stuttgart 1956, σ. 69.

μάλιστα ὅτι εἶναι ἐκτενέστατον τὸ ὕλικόν, τὸ ὅποιον παρέχει ἐν προκειμένῳ ἡ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἐλληνικὴ γραμματεία.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὸ θέμα μας θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν μετὰ τοῦ P. Tillich δύο λόγους, τὸν («τεχνικόν») και τὸν («ὄντολογικόν»).

Ὡς τεχνικός λόγος νοεῖται ἐν προκειμένῳ ἡ μαθηματικὴ λογική, ἡ ὅποια και ἀποτελεῖ τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν και τῆς τεχνικῆς. Ἡ τυπικὴ αὐτὴ λογικὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀποστολετικὴ ἀλλὰ και πᾶσα λογική, τὴν ὅποια συνεκδηλοῦται ὁ ἀθροισμός ἐν τῇ συναντήσῃ του μετὰ τὴν αὐτικὴν, τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα.

Ὁ «ὄντολογικός λόγος» εἶναι ὁ λόγος ἐκείνος, ὁ ὅποιος συνιστᾷ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀθροιστοῦ, εἶναι τὸ γερνός, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἀθροιστός εἶναι ἀθροιστός. Εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ δομὴ, ἡ ὅποια ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν, δηλ. εἰς τὴν δομὴν τοῦ κόσμου ὡς ὅλον. Ὁ ὄντολογικός λόγος εἶναι τὸ ὅλον τοῦ ἀθροιστοῦ ὡς ἀθροιστός, περιλαμβάνων ὄχι μόνον τὴν σπειρῶς νοουμένην λογικὴν, ἀλλὰ και τὴν βούλησιν, τὸ συναίσθημα, τὴν φαντασίαν, τὴν ἐνόησιν κ.λπ.¹

Ἐπι τῆ βράσι τῆς διακρίσεως ταυτῆς τοῦ λόγου εἰς τεχνικόν και ὄντολογικόν ἐφαρτᾶται, ἀν ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐνεργεια τοῦ πρώτου, τοῦ δευτέρου, ἡ ἀμφοτέρων. Κατ' ἐξοχὴν αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι σπριζόνται εἰς τὸν τεχνικὸν λόγον. Ἡ μέθοδος των εἶναι ὁ λόγος ὄρος. Εἰς τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δὲν ἀγίχει τὸ συναίσθημα, ἡ βούλησις, ἡ αἰσθητικὴ φαντασία και ἡ μυστικὴ ἐνόησις τοῦ ἀθροιστοῦ. Τὰ (μῆρη) ταῦτα τοῦ ἀθροιστοῦ ὅλου δύναται τὸ πολὺ νὰ γίνων ἀντικείμενα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι λαειτουργοῦν ἀποκλειστικῶς διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τεχνικοῦ λόγου. Ὁ φυσικός ἐπιστήμων, ὁ ὅποιος ὡς ἀθροιστός εἶναι ὑποκειμενος ὄχι μόνον τοῦ τεχνικοῦ λόγου ἀλλὰ και τῶν ὄντολογικῶν ἀθροιστῶν λαειτουργῶν, προβαίνει διὰ τῆς μεθόδου εἰς ἀφαιρέσιν. Ὡς φυσικός ἐπιστήμων ἀναφέρεται ὄρος εἰς τὴν πραγματικότητα ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ τεχνικοῦ λόγου.

Τὸν τεχνικὸν ὄμως λόγον λαοιποῦται ὁ ἀθροιστός ὄχι μόνον εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, Ἐφ' ὅσον ὁ ὄρος ἀθροιστός ἀναφέρεται εἰς τὴν πραγματικότητα διὰ τοῦ ὄντολογικοῦ λόγου, τοῦ ὅποιοι ὁ τεχνικός λόγος νοεῖται ὡς μέρος, καθίσταται φανερόν ὅτι ὁ τεχνικός λόγος ὑπάρχει ἐν λαειτουργίᾳ και πᾶσαν τῶν ὄρων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Κατόπιν τοῦτου ἐφαρτᾶται, ὅτι εἶναι ἡ σχέση τῆς θεολογίας πρὸς τὸν ὄντολογικόν και τὸν τεχνικόν λόγον. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ θεολογία εἶναι βασικῶς ἐνεργεια τοῦ ὅλου ἀθροιστοῦ και ὄχι μέρος αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον

1. Dr. P. Tillich, Systematische Theologie, Bd I, Stuttgart 1956, σ. 87 ἐξ. και ἀλλοῦ.

τό θιον τούτο είναι ὁ ὀντολογικὸς λόγος, καθίσταται φανερόν ὅτι ὁ λόγος οὗτος συνιστᾷ καὶ τὴν «μέθοδον» τῆς θεολογίας. Οὕτως ἡ θεολογία, λατρου-
 γούσα διὰ τοῦ ὀντολογικοῦ λόγου, δὲν εἶναι ἔξληγ καὶ πρὸς τὸν τεχνικὸν λόγον¹,
 χωρὶς διὰ τούτο νὰ καθίσταται ἀπὲρ τὸν ἑαυτῶ καὶ «φυσικῆ» ἐπιστήμη.

Ἡ θεολογία, ὡς λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἀβηθαίου τοῦ
 ἄβηθου. Ἡ ἀναφορὰ, ἡ σχέσις, ἀπὲρ τὴν τελείαν διὰ τοῦ ὀντολογικοῦ λόγου.
 Ἐπὶ ὅσον ἕμεις τὸ «Ἀντικείμενον», εἰς τὸ ὄπσιον ὁ ἀβηθαίος θεολογῶν ἀνα-
 φέρεται, εἶναι ὁ Θεός, γεννάται τὸ ἐρωτήματα, ἀν καὶ ἴσοι ἐνοιαὶ δύνανται
 ὁ ὀντολογικὸς λόγος, ἡ μέθοδος τῆς θεολογίας, ἡ ἀναφορῆς εἰς τὸν Θεόν.
 Ἐὰν ὁ ὀντολογικὸς λόγος εἶναι πεπερασμένος (finitum), πῶς δύναται νὰ
 ἀναφερθῆ εἰς τὸν ἀπειρον Θεόν;

Βεβαίως εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθῆ τις τὴν ὀρθότητα τῆς διακρίσεως
 τοῦ λόγου εἰς ὀντολογικὸν καὶ τεχνικόν, δεδομένου μάλιστα ὅτι σήμερον, ἐπι-
 τῆ βάσει ὀρισμένων «κυβερνητικῶν» δεδομένων ἢ ἀληθειῶν, ὀριστοί, ἐπι-
 σοβητικῶς ἢ ἐνόητως τῆς ἁγίας προσημασιότητος². Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἐὰν ἡ ἐν
 λόγῳ διακρίσις τοῦ P. Tillich ἀπεδεικνύετο ἀσπληντος, παραμένει ὁμοσ-
 ὄγητος ἀνοικτὸν τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, δεδομένης τῆς ὑπερ-
 βατικότητος Ἀθροῦ.

Τὴν περὶ τὴν τὸν προβληματικὸν τοῦτον δὲν δύναται νὰ διακριθῆσθῃ
 ὁ νεότερος ἀβηθαίος. Ἡ γέννησις τοῦ ζήτηματος, κατὰ πόσον ὁ νοῦς τοῦ
 ἀβηθαίου δύναται νὰ «συλλάβῃ» τὸν Θεόν, συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὴν γέννησιν
 τῆς θεολογίας. Εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζήτηματος τούτου (finitum capax, ἢ non
 capax infiniti;) ἴσως εἶναι σκόπιμον νὰ ἀποφενηθῆ ἢ χροῖσις τῶν ὄρων
 «συλλάβειν», «συλλαμβάνειν» κ.λπ., ἐφ' ὅσον οἱ ὄροι προϋθῶν ἴσως μίαν
 ἀπαρσάκτους, μονομερῆ διανοητικὴν σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν καὶ μίαν θεώρησιν
 Ἀθροῦ ὡς ἐνὸς ἐνδοκοσμοῦ ἀντικειμένου³. Γνωσιολογικῶς ἴσως εἶναι προτιμώ-

1. P. Tillich, ἐπὶ ἀνωτ. σ. 90: «Ο τεχνικός λόγος έχει πάντοτε μίαν σηναι-
 τικὴν λατρουγίαν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν συστηματολογικὴν θεολογίαν. Ἀλλ' ὁ τεχνικὸς λόγος εἶναι
 μόνον ἐν στοιχείῳ τοῦ ὀντολογικοῦ λόγου...».

2. Ἡ διὰ τῆς Κυβερνητικῆς ἐπισημασιότητος σήμερον γνῶσις τῆς προσημασιότητος
 θεολογίας πᾶσαν προβληματικὴ εἶναι ἡ διακρίσις ἀπὲρ τοῦ P. Tillich. «Ὅτι ὁ διακρίσις θεο-
 λόγος ἐνοιάζει «τεχνικὸν λόγον» φαίνεται ὅτι ὁμοίως συμπίπτει μὲ δ, τ, ὁ θῖος θεολόγος
 ἐνοιάζει «ὀντολογικὸν λόγον».

3. Ο Γ ρ η γ ὁ ρ ι ο ς Π α λ α μ ε ε διακρίνει μεταξὺ θεολογίας καὶ θεωρίας πα-
 ρατηρῶν τὰ ἑξῆς: «θεολογία δὲ τοσοῦτο τῆς ἐν φωνῆ θεωρίας τοῦ ἁγίου καὶ τοσοῦτο
 τῆς πρὸς θεὸν ἡμῶν καὶ ἀποφασιστικῆς, καθ' ὅσον καὶ τὸ εἰδέναι τοῦ κεκρίσθαι διόδοισται περὶ θεοῦ
 γὰρ π λέγειν καὶ θεῶ ἀντιπροσώπων οὐχὶ πᾶσιν. Ἐπειὸν μὲν γὰρ καὶ λόγος δέεται, τούτου τοῦ
 προσημασιότητος ἐπὶ ἀπὸ, ἴσως δὲ καὶ τῆς κατὰ τούτον τέχνης, εἰ μὴ μέλει τις ἔχειν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ χροῖσθαι καὶ διακρίσθαι τὴν εἰδησιν, ἐπὶ δὲ συλλογισμῶν πεντοδοκίης ὕλης καὶ τῶν
 ἐξ ἀποδοκίμους ἀναγκῶν καὶ τῶν κατὰ κόσμον παραδειγματικῶν, ὡν ἐκ τοῦ ὄρον καὶ ἀκούειν
 πὸ πᾶν ἢ τὸ πᾶσιον ἀποφασιστικῶν καὶ σχεδὸν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σπερασιμῶν ἐπὶ,

τεροι οἱ ὄροι «ἀναφορὰ», «σχέσις», «γνώσις» κ.λπ., καὶ θεολογικῶς οἱ πα-
 ραδοκίμοι ὄροι «γνώσις», «κωνομία», «μέθεξις», «μετοχή» κ.λπ. τοῦ Θεοῦ.
 Ὅπως δὴποτε εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ χριστιανικὴ θεολογία, ἔχου-
 σα ἔντρονον συνειδησὶν τῆς ὑπερβατικότητος τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαστικῶς συγχρόνως
 τὴν δυνατὸτητα γνώσεως Ἀθροῦ. Ὅτι τὸ καταληπτὸν καὶ τὸ ἀκατάληπτον
 συγχρόνως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀντίφασαις, τούτο ἠθέλησε πρὸ πάντων νὰ δια-
 κηρῶσθῃ ἡ πατερικὴ θεολογία, ἰδίᾳ διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ οὐσίας καὶ
 ἐπεργείας τοῦ Θεοῦ.

3. Ἡ «πίστις», ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θεολογία

Συνήθως ἡ θεολογία θεωρεῖται ὡς τὸ γινώσκον διὸ παραγόντων, τῆς
 πίστεως καὶ τῆς ἐπιστήμης. Μία ἄνευ πίστεως μελέτη τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς
 Ἐκκλησίας, δὲν δύναται νὰ εἶναι θεολογία. Ἄριστος ἐπιστημονικῆ ἔρευνα,
 ἔχουσα ὡς ἀντικείμενον τὴν Ἐκκλησίαν, θὰ ἦδύνατο νὰ εἶναι μία θεολογολο-
 γικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ τούτο δὲν θὰ ἦτο θεολογία. Διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς θεολογολο-
 γίας ἡ πίστις δὲν εἶναι συστατικὸν αὐτῆς στοιχείον. Ἀντιθέτως ἄνευ πίστεως
 δὲν ὑπάρχει θεολογία. Ἀφανομένης τῆς πίστεως ἡ λεγόμενη «θεολογία»
 καθίσταται θεολογολογία, δηλ. μία ἐπιμηγενητικὴ ἐπιστήμη ἔχουσα ὡς ἀντι-
 κείμενον τῆς τὸ φαινόμενον «θεολογία» καὶ ἐν προκειμένῳ τὸ ἱστορικῶς δια-
 πιστούμενον φαινόμενον «χριστιανικὴ θεολογία».

Οἱ ὄριζοντες τὴν θεολογίαν ὡς σύνθεσιν πίστεως καὶ ἐπιστήμης, ἀκριβῶς
 δῶρι ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπάρχει (σπλην) σχέσις μεταξὺ θεολογίας καὶ πίστεως,
 ἀνοῦνται εἰς τὴν προσημασιότητα ὅτι ἡ σχέσις ἀπὲρ εἶναι σχέσις ταυτότητος.
 Ἀνοκῶς ἡ σύνθεσις δὲν εἶναι ταυτότης. Ὅπου ὑπάρχει σύνθεσις, δὲν ὑπάρχει

καὶ γένοιτ' ἂν θήπου καὶ τοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοῖς, καὶ μὴ κακαθαρμένοι τὸν βίον ὄσι
 καὶ τὴν ψυχὴν. Θεὸν δ' ἐν ἑαυτῷ κτήσασθαι καὶ θεῶ καθάρως συγγενέσθαι καὶ τῷ ἀκατα-
 φασεστῶ φωνῆ καθίνα. καθ' ὅσον ἐφακτὸν ἀβηθαίω φῶσει, τῶν ἀβηθαίων ἐστὶν, εἰ μὴ
 πρὸς τῆ δὲ ἀπερτῆς καθάρσει καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἔξω, μέλλον δὲ ὑπερδῶν, γενόμεθα, κατὰ
 πόδες μὲν πᾶν δ' ἡ τῶν ἀβηθαίων μετὰ τῆς ἀβηθαίως, ὑπερβαθῆναι λογισμῶν καὶ δια-
 νοῦν καὶ τῆς διὰ τούτων γνώσεως, θῶν δὲ γένουσι τῆς ἀβηθαίων καὶ νοεῖας κατὰ δια-
 νοῦν ἐπεργείας καὶ τυχόντες τῆς ὑπὲρ τὴν γνῶσιν ἀγνοίας καὶ πηροθῆντες ἐν αὐτῇ τῆς τοῦ
 πτωμάτους ὑπερποῦς ἀγνοίας, ὡς ἀβηθαίου κόσμου γέρα φῶσεως ἀοράτως καθόδοις»
 (Γ ρ η γ ὁ ρ ι ο ς Π α λ α μ ε ε, Ὑμῶ τῶν ἑσῶς ἡσυχαῖστων 1, 3, 42, ἐν: Π α ν.
 Χ ρ ἡ σ τ ο υ, Γρηγορίου τοῦ Παλαμῆ συγγράμματα, Α', Θεσσαλονικη 1962, σ. 453). Πρβλ.
 σπλην καὶ τὴν μελέτην τοῦ Γ ε ω ρ γ λ ο υ Ἱ. Μ α ν τ ῆ α ρ λ ὁ ο υ, Ὁρθόδοξος πνευμα-
 τικὴ καὶ θεολογία κατὰ Γρηγόριον τὸν Παλαμῆ συγγράμματα, Α', Θεσσαλονικη 1968, σ. 14 ἔξ. Εἶχε «ἀδείσει» ἡ παρῶσα
 πρὸς ὁ Παλαμῆ (1968), Θεσσαλονικη 1968, σ. 14 ἔξ. Εἶχε «ἀδείσει» ἡ παρῶσα
 μελέτη, ὅτε ἐλάβοιεν γνῶσιν καὶ τῆς ἐπέρας ἐργείας τοῦ Γ ε ω ρ γ λ ο υ Ἱ. Μ α ν τ ῆ α ρ
 ρ λ ὁ ο υ, Ἡ ἐνοια τῆς θεολογίας (Ἐκδοτικὸν ἐκ τῆς «Κληρονομίας» τόμ. 1, τεύχ. Α'),
 Θεσσαλονικη 1969.

ταυτότης, και ὅπου ὑπάρχει ταυτότης, δὲν ὑπάρχει σύμβασις 1. Ἐὰν ἡ θεολογία προϋποθέτῃ τὴν πίστιν, ἢ συνίσταται καὶ ἐκ πίστεως, τοῦτο σημαίνει ἢ ὅτι ἡ θεολογία εἶναι τι διάφορον τῆς πίστεως, ἢ ὅτι ἡ θεολογία καὶ ἡ πίστις μόνον ἐν μέτρῳ συμπίπτουν. Ἐὰν περαιτέρω θεωρήσωμεν τὴν σχέσηιν θεολογίας καὶ πίστεως ὡς μερικὴν ταυτότητα, τότε ἡ θεολογία θὰ εἶναι ἐν μέτρῳ μὲν πίστεως ἐν μέτρῳ δὲ κατὰ ἄλλο, διάφορον τῆς πίστεως. Ὅμοίως καὶ ἡ πίστις ἢ θὰ εἶναι ὅλη ἐν μέτρῳ τῆς θεολογίας, ἢ θὰ εἶναι ὅλη ἐν μέτρῳ μὲν θεολογία ἐν μέτρῳ δὲ κατὰ διάφορον τῆς θεολογίας.

Ὅπως δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν γραφικῶς - λογικῶς τὴν σχέσηιν μεταξὺ θεολογίας καὶ πίστεως κατὰ τὰ ἑξῆς σχήματα :

Σ χ ἡ μ α Α' : Δύο κύκλοι περιέμικτοι. Ὁ εἰς κύκλος εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ὁ ἄλλος ἡ πίστις, καὶ τὸ κοινὸν αὐτῶν μέρος ἡ θεολογία.

Σ χ ἡ μ α Β' : Ἐπιστήμη καὶ πίστις εἶναι δύο διάφοροι δυνάμεις μὲ διάφορον ἐκάστη ἀφῆρη καὶ (κοινὸν) σημεῖον συναντήσεως. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι αἱ συνιστώσαι, καὶ ἡ θεολογία ἡ συνισταμένη αὐτῶν.

Σ χ ἡ μ α Γ' : Παράλληλῃ α' : Ἡ θεολογία εἶναι εἰς εὐρύτερον κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὅπου ὑπάρχει εἰς μικρότερον κύκλον, ἡ πίστις. Παράλληλῃ β' : Ἡ θεολογία περιέχεται ὡς κῶνος, τὴν βῆσιν τοῦ ὅπου ἀποτελεῖ ἡ πίστις.

Ἐπὶ τοῦ σχήματος Α' ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

Ἡ θεολογία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι παρουσιάζει τὸ σχῆμα τοῦτο, δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ «κοινὸς χώρος» πίστεως καὶ ἐπιστήμης, διότι, ἐὰν ἡ πίστις καὶ ἡ ἐπιστήμη θεωροῦνται ὡς δύο κατ' ἀρχὴν διάφοροι ῥητοὶ ἀναφορὰς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πραγματικότητα, τότε οἱ δύο οὗτοι διάφοροι ῥητοὶ ὡς διακρινόμενοι ἀλλήλων δὲν δύνανται νὰ ἔχουν κοινὸν ἕωρον. Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν κοινὸν ἕωρον ἡ πίστις καὶ ἡ ἐπιστήμη, τοῦτο θὰ ἐστήμιανεν ὅ,τι ἕκαστὴ ἀπ' αὐτῶν θὰ ἦτο, ἐν μέτρῳ τοῦλάχιστον, ὅ,τι καὶ ἡ ἄλλη. Ἡ πίστις θὰ ἦτο ὡς πίστις ἐν μέτρῳ καὶ ἐπιστήμη, ὅπως καὶ ἡ ἐπιστήμη θὰ ἦτο ἐν μέτρῳ καὶ πίστις. Ἀλλὰ, καθὼς ὅσον ἡ πίστις διακρίνεται σηματολογικῶς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀντιστοίχως τῆς πίστεως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ «εἰδικόν» ἐκάστης περιεχόμενον εἶναι διάφορον.

Ἐπὶ τοῦ σχήματος Β' ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἐὰν ἡ σύμβασις δύο κατ' ἀρχὴν διαφόρων στοιχείων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πίστεως, παρῆλθῃ θεολογίαν (π.χ. κατὰ τὸ ὑποδείγμα ἔχει τῶν φυσικῶν μετρημάτων, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑποδειγμα τῶν χημικῶν ἐνώσεων), τότε ἡ θεολογία θὰ ἔχη ἰδιότητα διαφόρου καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ θεολογία δὲν θὰ εἶναι οὔτε πίστις, οὔτε ἐπιστήμη, ἀλλὰ νέον τι, διάφορον ἀμφο-

1. Τὴν σχέσηιν συνθέσεως καὶ ταυτότητος ἐμάκρυνεν ἡ ἀρχαία Ἑβραϊκὴ ἐπιστημολογία ἀποκαταστάσεως καὶ ἀναγέννησις τὸ τριβύδιον καὶ χρονολογικὸν ὄργανον. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ βλαπτοῦς τουτοῦ δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιτραθῶμεν περισσότερο ἐνστάθαι.

τέρων τούτων. (Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν σύμβασιν διαφόρων φυσικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ συνισταμένη ἔχει διάφορον τῶν συνιστωσῶν κατεῖθυσαν).

Ἐπὶ τοῦ σχήματος Γ' ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἐὰν ἡ πίστις εἶναι μέρος τῆς θεολογίας, τότε εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπαρτήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, τί τὸ ἐπὶ πλεόν περιέχει ἡ θεολογία. Εἶναι τὸ ἐπὶ πλεόν τοῦτο ἡ ἐπιστήμη; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐὰν ἡ ὅλη θεολογία εἶναι ἐπιστήμη, τότε ἡ πίστις ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ ὅλου τούτου θὰ καλύπτῃ ἐν κενῶν τῆς ἐπιστήμης. Ἐχει ὅμως ἡ ἐπιστήμη ἐντός της κενῶν τι, τὸ ὅστιον μάλιστα νὰ δύναται νὰ καλύψῃ ἡ «πίστις»; Πέραν τούτου παραμένει οὗτος ἀνοικτὸν τὸ πρόβλημα, ποία ἡ σχέση τῆς πίστεως πρὸς τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς θεολογίας καὶ μάλιστα εἰς τὴν πεφύκτων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὡς ἐπιστήμη θεωρηθῆ μόνον τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς θεολογίας (τὸ ὅστιον οἰοῦναι φάμεθα) ἀφαιρουμένης τῆς πίστεως), ὡς καὶ εἰς τὴν πεφύκτων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὡς ἐπιστήμη θεωρηθῆ ἡ θεολογία ὡς ὅλον, ἡ ὅλη θεολογία.

Ὅπως ἴσως φαίνεται ὅτι διὰ τῶν ὡς ἄνω σχηματικῶν παραστάσεων γενῶνται μεγάλα δισχεφέματα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς σχέσεως μεταξὺ πίστεως, ἐπιστήμης καὶ θεολογίας. Ἡ ρίζα τῶν δισχεφῶν τούτων εἶναι προφανῶς ἡ σχέση πίστεως καὶ ἐπιστήμης κατ' ἀρχὴν καὶ συγκεκριμένως ὁ ἰδιῶν χαρακτῆρ τῆς θεολογικῆς γνώσεως.

Κατὰ τὸν Paul Althaus ἡ θεολογία δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐν πίστει γινόμενον γνώσιν τοῦ Θεοῦ. Θεολογία εἶναι ὁ στοχασμὸς ἐπὶ τῆς διὰ τῆς πίστεως προσκαυμένης ἀμέσους γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡμῶν αὐτῶν, τοῦ κῆρυγος κ.λπ. Οὗτος ὀφείλεται ἡ θεολογία ὡς ὁ «ἐπιστημονικὸς στοχασμὸς τῆς πίστεως περὶ ἑαυτῆς» 1.

Ὁ ὁρισμὸς οὗτος παρουσιάζεται εἰς τὸ ἔπιμαρον προβληματικῶς, ὅταν ληφθῆ ὑπὲρ ὅλην ἡ σημερινὴ ἀντιληψὶς περὶ ἐπιστήμης. Διὰ τὴν ἐκκοσμηθεῖσαν ἐποχὴν μας — καὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν περὶ ἐπιστήμης ἀντιληψὴν ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν προκειμένον νὰ οὐκιδῶμεν στήμην περὶ ἐπιστήμης — χαρακτηριστικὸν γνώσημα τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀπουσία πᾶστος «πίστεως». Ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία καθιστᾷ μίαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστήμην, εἶναι «καθερὰ» ἐναντι παντὸς στοιχείου «πίστεως». Τοῦτο σημαίνει ὅτι σήμερον ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἶναι, συμπερὶνως πρὸς τὴν μέθοδόν της, «ἀπίστος» ἔρευνα. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐλευθερὰ παντὸς δογματισμοῦ, ὀφείλομένου εἰς ὀλιγόποτε «πίστιν». Ἡ «ἀπίστια» τῆς ἐπιστήμης ἔγκυεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι προκαταληψιμὴ οὔτε ὑπερ οὔτε κατὰ τῆς

1. P. Althaus, Die christliche Wahrheit. Lehrbuch der Dogmatik, 6. Aufl. Gütensloh 1962, σ. 5-6 : «Theologie ist die wissenschaftliche Selbstbestimmung des christlichen Glaubens».

Χριστιανική πίστωση. 'Η άπιστία αυτή είναι ζήτημα μεθόδου και άπύχει από την «πίστιν», όπως άπέχει και από την δογματική έκείνη άπιστία, ή οποία, τόσο εις το βάθος της όσον και εις την έμφανισίν της, είναι μία διάφορος μορφή «πίστεως». 'Η «άπιστος» έπιστήμη δεν πιστεύει ότι υπάρχει Θεός, ήτοι και δεν πιστεύει ότι δεν υπάρχει Θεός. 'Η έπιστήμη γνωρίζει ή,τι γνωρίζει.

Διά να έπανελάβωμεν εις τόν όρισμόν του P. Althaus, δυνάμεθα να έπρωμεν ότι «ό έπιστημονικός στοχασμός της πίστωσης περί έαυτής», διά να είναι όντως έπιστημονικός, θα πρέπει να είναι «άπιστος», έν τή ός άνωτέρω έξετέθη έννοια. 'Επιμένως ό όρισμός αυτός του P. Althaus δύναται να μεταγραφή ως εξής: «Θεολογία είναι ή άπιστος έρευνα (= «έπιστημονικός στοχασμός») της πίστωσης περί έαυτής». Με άλλους λόγους, ή πίστις, διά να στοχασθί έπιστημονικός περί έαυτής, πρέπει να παύση να είναι «πίστις», πρέπει να γίνη άπιστία, άμφιβόλια, ριζική έρώτησις. 'Αλλά ή «πίστις» αυτή, συμφώνως προς τό κατά παράδοσον περιεχόμενον της, τό όποϊον άλλωστε είχεν υπ' όψην του ό P. Althaus, άποτελεί άκριβώς την άντίθεσιν εις την άμφιβολίαν αυτήν, ή οποία και άποτελεί άκαρπώτερον στοχασμόν της έπιστημονικής έρευνας. Διά τόσο φαίνεται άπίθανον τό ένδεχόμενον να υπάρχει μία έπιστημονική έρευνα της πίστωσης άναμφισβητούμενη υπ' αυτός ταύτης της όρω νοουμένης «πίστεως». 'Υπάρχει άναμφισβότως έπιστημονική έρευνα της πίστωσης, άλλ' εις την έρευναν ταύτην δεν προβαίνει ή «πίστις» (συμφώνως προς την παραδοσίμενην περί αυτής έννοϊαν), άλλ' ή έπιστήμη. 'Εν τούτῳ περιττώει τό άντικείμενον της έπιστημονικής έρευνας δεν είναι ή πίστις ως μία μυστηριακή πραγματικότητα, άλλ' ή πίστις ως φαινόμενον έπιστημονικώς - έμπειρικώς διαπιστώσιμον, δεδομένου ότι διά την έπιστημονικήν έρευναν υπάρχουν μέν γνωστά παράγματα και άγνωστα (τό όποια δεν έχουν γίνει είσέτι γνωστά), αλλά μυστήρια δεν υπάρχουν.

'Η έπιστήμη ούτε εις μυστηριώδη τινά πραγματικώτερα άναφέρεται, ούτε έργάζεται διά της κατηγορίας του μυστηρίου. 'Η σύγχρονος έπιστήμη άγνοεί τό Μυστήριο, έργαζόμενη διά της ριζικής έρώτησεως. 'Η άμφιβολία, ή όποια υπάρχει εις την μέθοδον της έπιστήμης, δεν χαρακτηρίζεται τόν τρόπον, με τόν όποϊον λευτερογρεϊ ή πίστις, τούλάχιστον συμφώνως προς την παραδοσίμενην περί αυτής, της πίστωσης, έννοϊαν. 'Η πίστις αυτή έκφράζεται εις άκράδαντον όμοιολόγιον, ή βεβαίως της δεν είναι έκείνη της έπιστημονικής μεθόδου.

'Η έπιστήμη έργάζεται, ως είδομεν, διά τού λόγου, ό όποϊός δεν συμπύκνεται με τόν τρόπον, με τόν όποϊον λευτερογρεϊ ή «πίστις». 'Εάν δεχθώμεν ότι ό λόγος αυτός και ή «πίστις» είναι δύο διάφοροι τρόποι άναφορής του άβυσώπου εις την πραγματικότητα, τότε είμεθα υποχρεωμένοι να δεχθώμεν ότι ή παρουσία της «πίστεως» «φθείρου» την καθάρτητα της έπιστημονικής μεθόδου, δηλ.

τόν τεχνικόν λόγον, ό όποϊός υπάρχει εις την θεολογίαν θεωρούμενην ως έπιστήμη. 'Εάν ή θεολογία άποτελήται και έν της «πίστεως» και έν του (λόγου), τότε ή συνπαράξις άμφοτέρων θα σημαίνη ότι ή «πίστις» θα «φθείρη» τόν (λόγον) και ό (λόγος) την «πίστιν». 'Εν τούτῳ περιττώει ή θεολογία, μη θυσιάζουσα τόν ένα έν τών δύο τούτων παραγόντων της προς χάριν του άλλου, κατ' άνάγκην θα φείδη άμφοτέρους¹. Ούτε ό (λόγος) της θεολογίας θα είναι καθάρος, ούτε ή πίστις αυτής θα είναι άνόθευτος. 'Εάν ή πίστις άποτελή την γλώσσαν του Θεού, τότε ό συνπαράγωγος (λόγος), εάν μεν «γνωρίζη» τόν Θεόν, δεν θα είναι λόγος (έπιστημονικός), εάν δε άγνωσθί τόν Θεόν, τότε θα είναι μεν όστος ένδεχόμενος έπιστήμη, αλλά δεν θα είναι λόγος περί του Θεού, δεν θα είναι «θεολογία».

'Η θεώρησις της «θεολογίας ως έπιστήμης» δεν περιλαμβάνει μίαν σύνθεσιν μεταξύ «πίστεως» και έπιστήμης, αλλά μίαν άντίθεσιν μεταξύ τών περιεχομένων τών λέξεων τούτων. 'Η όρω νοουμένη «πίστις» δεν δύναται να άποτελέση σύνθεσιν με την έπιστήμη, ως σημερον νοείται αυτή. 'Η per definitionem άντίθεσις της «πίστεως» και της έπιστήμης δεν αήφεται διά της «θεολογίας», νοουμένης ως έπιστήμης.

'Εάν ή θεολογία ήτο έπιστήμη, θα έπρεπε να χρησιμοποιηή την ίσχύουσαν έπιστημονικήν μέθοδον άμνη. 'Αλλά διά της ίσχυούσης σημερον έπιστημονικής μεθόδου ό άνθρώπος δεν δύναται να γνωρίση τόν Θεόν. 'Αδυνατεί όχι μόνον να γνωρίση τό «τ ι» είναι Θεός, αλλά και τό «ό τ ι» υπάρχει Θεός. 'Η σύγχρονος έπιστήμη οδμιέται γλώσσαν περί του Θεού μιάς παρεχέει, έφ' όσον δεχόμεθα την παραδοσίμενην έννοϊαν περί Θεού και την σύγχρονον έννοϊαν περί έπιστήμης. 'Η έπιστήμη έρευνά μεθόδικώς τό ένδοξοισμικόν, άλλ' ό

1. Πόσον φείσει ή «πίστις» την έπιστήμην καταφακίναται με ένθους δόνησιν σαφήνεια εις την ιστορίαν της νεότερας ρωμαιοκαθολικής θεολογίας και μάλιστα εις την διαματικήν θέσιν τών ρωμαιοκαθολικών έρευνητών, οι όποιοι, συνήθιστα μέχρι σημερον εύβηθησαν υποχρεωμένοι να άποδείξουν ως έπιστημονικός λογικός έντομός ελληγμένης («άνοθεν», δηλ. έξώθεν. 'Ομόλογος ή νεότερα ρωμαιοκαθολική ιστορική έρευνα, και πρό πάντων ή τούαύτη έρευνα της Καίνης Διαθήκης, χαρακτηρίζεται βλακικός από την σύγκρισιν μεταξύ δεδομένων παπικών-εκαδησιαστικών άποφάσεων άφ' ένος και έπιστημονικών πορισμάτων, προδόντων εύδυσχεδίστου έρευνας άφ' έτέρου. 'Η σύγκριστις αυτή, της όποίας τάς διαματικές διαστάσεις βλέπομεν μεταξύ άλλων και εις την προκλήν ιστορίαν ένός μεγάλου έρευνητού, του Alfred Loisy—πρόβλ. την ένδοξόουσαν βιογραφίαν ύπό του F r i e d r i c h H e i l e r, Der Vater des katholischen Modernismus Alfred Loisy (1857 - 1940), München 1947 —, δυνάται κατά τρόπον άδικαιολογητόν ότι ή ένθεορία άποτελεί άκαρπώτερον προτύπου της έπιστημονικής έρευνας και της έπιστημονικής μεθόδου. 'Η διαπίστωσις αυτή έχει άρχαιον ήδη να γίνεται συνείδησις και της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. 'Η εκκλησία αυτή, έπιζητούσα την ποσοφισμένη της εις την εποχήν μας, έχει από τινος χαλάρωσει την αυστηρότητα τών πειθαρχικών μέτρων, με τά όποια έζήτει προηγουμένως να έπιβληθί επί τών εύδυσχεδίστων έρευνητών της.

Θεός είναι δια την θεολογίαν per definitionem υπεβαρτικός έννοια του κόσμου τούτου. Έάν η θεολογία είναι η γνώσις του Θεού, τότε δεν θα είναι επιστήμη, εάν δε είναι επιστήμη, δεν θα είναι γνώσις του Θεού. Η επιστήμη άγνωστὸν τὸν Θεὸν τῆς θεολογίας. Η θεολογία (συμφώνως πρὸς τὸ κατὰ παράδοσον παρεχόμενον της) είναι η γνώσις του Θεού (τὸν Ὁποῖον άγνωστὸν ἢ επιστήμη).

Πόσον προβληματική είναι η θεωρησις τῆς θεολογίας ὡς επιστήμης καταφαίνεται σήμερον ἰδιαίτερως εἰς τὰς τεταμένιας σχέσεις μεταξύ ἐγγηγ-
 ρακῆς καὶ δογματικῆς θεολογίας. Ἐπειδὴ ὁ ἐγγηγρικός κλάδος τῆς θεολογίας παρθεύθη, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπιφυλάκτως, καὶ ἐφαρμόζει τοῦ πᾶσαν δυνατὴν συνέπειαν τὴν ἱστορικὴν μέθοδον, παραουσιάζει τὰ πορίσματα του ὡς ἐπιστημονικά. Ἡ Δογματικὴ εἰς ἄλλου, ἀφορισμώδη ἐκ τῆς αὐτοσημαδεύσεως τῆς πιστευούσης Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων πίστιν ἐκ-
 θέτει, κατανοεῖ διαφωρῶς τὰ βιβλικὰ δεδομένα. Ὅπως τὸ προβλημα, τὸ ὅπου ὑπόκειται εἰς τὴν σχέση πείσεως καὶ ἐπιστήμης, ἐπανέχεται σήμερον εἰς τὴν σχέση ἐγγηγρικής καὶ δογματικῆς θεολογίας.¹ Ἡ θεολογία τοῦ R. Bultmann ἀποτελεῖ μίαν ἀξιοσηπιδαστον ἐν προκειμένῳ προστάθειαν διὰ τὰς γεφυρωθῆ τὸ χάσμα (μεταξύ) τῶν δύο τούτων κλάδων τῆς θεολογίας, ἀλλὰ εἶναι πολὺ ἀμφίβηλον ἀν ἡ προστάθεια αὐτῆ ἀπέβη ἐπιτυχής.² Εἰς τὸ ἀιέσιως προσεγγὲς μέλλον ἰσως καταδειχθῆ σαφέστερον ὅτι ἡ προστάθεια τοῦ διαγρε-
 πὸς εἰσαγγητοῦ τῆς (ἀπολυθεύσεως) νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐνότητα μεταξύ ἐπιστήμης καὶ (πίστεως), ἐγγηγρικής καὶ δογματικῆς θεολογίας, ἱστορίας καὶ σωτηρίας, δὲν ἀδύνησον εἰς τὴν ὑπέθεσιν τῆς δεδομένης ἀναθέσεως. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀπολογιστικὴ προστάθεια, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν, ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη, ἡ θεολογία διὰ τῆς ἐπιμνηστικῆς, θα καταδείξῃ, συντόμως ἡ βραδύτερον, τὴν ἀναγκὴν τῆς λήψεως καταληλυθότων μέτρων διὰ τὴν προσπα-

1. Διὰ τὴν ρωματικοθολικὴν ἐπιφύη πρὸς K. Rahner, Exegese und Dogma-
 tik, ἐν: «Stimmen der Zeit» 168 (1960/61) 241-262. O. Salmelint, Dogma-
 tik und Exegese als gläubenswissenschaftliche Disziplinen, ἐν: «Scholastik» 36
 (1961) 497-511. Βλ. καὶ τὸν συναρτῶν τόμον ὑπὸ K. Rahner, κ.ά., Exegese et
 Dogmatique, Paris 1956.

2. Εἰς τὰς ἡμέρας μᾶς ἐπυεδηγοπομένη πρὸ πάντων ὅτι ἡ ἱστορικὴ - ἐπιστημονικὴ
 ἔρευνα τῶν ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας μαρτυρουμένων καὶ κηρυττωμένων γεγονότων δὲν δινα-
 ται νὰ διαπιστώσῃ εἰς τὰ ἔστωτα πᾶσα τὴν Ἀποκαλύψιν τοῦ Θεοῦ, τὸ Ἀνακείμενον διη-
 τῆς πίστσεως, ὅτι διὰ τῆς (ἱστορικῆς) ἐρευνῆς τοῦ «ἱστορικοῦ Ἱησοῦ» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ
 εὐθέσῃ τὴς ἀνοησίας εἰς τὸν «Χριστὸν τῆς πίστσεως», τούτω θυνώδως δυνατὰ σήμερον καὶ
 διαμνησθηθῆ. Ἡ σφύρα σπουδαιότητος τοῦ Ἱησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἴσως ὑπερβατικῶς
 δὲν ἔπρεται εἰς ἐν σὺνολὸν ψυχρῶν ἱστορικῶν γνώσεων περὶ Ἀνρού, ἀλλ' εἰς τὴν μετὰ τὸν
 τοῦ εἰς ἄδην πιστευούσης, εἰς τὸν νεὸν ἔσπρον τῆς ζωῆς του. Ὅπως κατὰ τὴν δύναμιν νὰ
 ὀνομασιμωθῆ ἐν νεοῦ ἡ ἐκδοχαστικὴ βάση τῆς Δογματικῆς, ἡ ἱστορία, Δογματικὴ, παρῶ-
 σάφεται πᾶσαν ὡς ἡ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ μερνευσεφόρας Ἐκκλησίας ἐπιτακωμένη ἐπιμ-
 νία τῆς ἐν Ἱησοῦ Χριστῷ Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ.

μορτὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἵπ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἴσως θεω-
 ρηθῆ ἡ συμβολὴ τοῦ R. Bultmann, παρὰ πᾶσαν ἡχηρὰν εἰςόσπαστι-
 κότητα της, ὡς καὶ οὐδὲν ἡμίτερον. Δὲν δυνάμεθα πᾶσαν σήμερον νὰ
 γνωρίσωμεν μὲ βεβαιότητα, ὅποίας ἐκπλήξεις μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐν προκειμένῳ
 τὸ μέλλον.

4. Ἡ θεολογία ὡς ἐπιστήμη καὶ ἡ θεολογία ὡς ἀλήθεια

Ὁ Karl Barth λέγεται τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν πολὺκροτον «Ἐκκλησιαστικὴν
 Δογματικὴν» του διὰ τῆς θέσεως: «Ἡ Δογματικὴ ὡς θεολογικὴ μάθησις
 εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτοεξέταση τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀναφορικῶς
 πρὸς τὸ παρεχόμενον τοῦ ἰδιόζοντος εἰς αὐτὴν λόγου περὶ τοῦ Θεοῦ»¹. Ἄλλα-
 χοῦ² ἀνταμιβόματα οὕτως τὴν ἐπιστήμην ὡς ἀναφερομένην εἰς ἐν ὄρισμένον
 ἀντικείμενον καὶ μίαν περφοχὴν δραστηριότητα. Τὰ γνωρίματα ταῦτα τῆς
 ἐπιστήμης διαπιστώνει καὶ εἰς τὴν Δογματικὴν, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὴ ἀναφέρεται
 εἰς «ὄρισμένα γεγονότα», οὕσα διὰ τοῦτο ἐπιστήμη.

Σχετικῶς θὰ ἰδύνατο τις ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσῃ ὅτι κατ' ἀρχὴν, ἐφ'
 ὅσον πρόκειται περὶ ἐπιστήμης, ὅτι ὁ K. Barth βουλάξει (περφοχὴν δρα-
 στηριότητα) οὐδὲν ἔπρεον εἶναι, εἰ μὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ «ὄρισμένον ἀντικεί-
 μενον» τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς. Ἐν τούτῳ περφοχῶσει ἡ διάκρισις μεταξύ
 «ὄρισμένου ἀντικειμένου» τῆς ἐπιστήμης ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς «περφοχῆς δραστη-
 ριότητος» ἀφ' ἑτέρου ἀποτελεῖ — ἐπιναμιβόνομεν: ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ
 ἐπιστήμης! — μίαν ἀνεπιτυχὴν διάκρισιν τοῦ τύπου «ἐν διὰ θυοῦ». Ὁ ὅρος
 «ἀντικείμενον» τῆς ἐπιστήμης περιλαμβάνει πᾶσαν πραγματικότητα, εἰς τὴν
 ὅπου ἡ ἐπιστήμη ἀναφέρεται. Ἄλλως ἔχουν τὰ πράγματα, ὅταν εἰς μὲν τὸ
 «ὄρισμένον ἀντικείμενον» ἀναφέρεται ἡ ἐπιστήμη, εἰς δὲ τὴν «περφοχὴν δρα-
 στηριότητα» ἀναφέρεται ἡ τεχνικὴ. Εἶναι ὅμως νοσητὴ ἡ ταύτισις ἐπιστήμης
 καὶ τεχνικῆς; Εἰς τὴν ἐνόησιν, ἐνδεχομένως δὲ καὶ ταυτότητα, τούτων
 εἶναι σήμερον ἡ Κυβερνητικὴ. Ἄλλ' ὁ K. Barth προφανῶς δὲν ἀναφέ-
 ρεται εἰς τὴν Κυβερνητικὴν, ὅταν ἴσως παρφοχίξῃ τὴν παρφοχόμενὴν διά-
 κρίσιν μεταξύ ἐπιστήμης (ὡς θεωρητικῆς γνῶσις) καὶ τεχνικῆς (ὡς
 ἐφαρμογῆς τῶν θεωρητικῶν γνώσεων).

Ἐξ ἄλλου ἐφαρτάται, ἀν τὸ ἀντικείμενον τῆς Δογματικῆς εἶναι «ὄρισμέ-
 να γεγονότα» οὕτως, ὥστε αὐτὴ ἀναφερομένη εἰς αὐτὰ νὰ καθίσταται ἐπι-
 στήμη. Ἄλλὰ τί σημαίνει ἡ λέξις «ὄρισμένα γεγονότα»; Τὸ ἀντικείμενον τῆς
 Δογματικῆς δὲν εἶναι μέρη τινὰ τῆς ἐνδοκοσμικῆς πραγματικότητος—μόνον τὰ
 μέρη ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι «ὄρισμένα»—ἀλλ' ὁ Θεός ἐν τῇ Ἀποκαλύψει

1. K. D. I, 1, σ. 1.
 2. K. Barth, Dogmatik im Grundriss, 3. Aufl. Zürich (o. J.), σ. 9.

Αὐτοῦ· καὶ ἡ Ἀποκαλύψις τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπερβατική, δὲν εἶναι «ὠρισμένη». Ὁ Θεός, ὡς ὑπερβατικός, καὶ ἡ πρὸς τὸν κόσμον Ἀποκαλύψις Αὐτοῦ, ὡς μὴ οὐσα μέρος τι τοῦ κόσμου τούτου, δὲν θνήσκουσι καὶ γίνονται ἀπαικτεμένα ἐπισημονικῆς ἐπεύσης. Ἡ Δογματικὴ εἶναι προσωπικὴ συνάντησις τοῦ Θεοῦ, εἶναι γεγονός ζωῆς, δὲν εἶναι μία μονομερῶς διανοητικὴ ἐπεύση τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπεύση τῶν δογμάτων — διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεύσης δογματικῶν καμμένων—εἶναι ἐπιστημονικὴ ἐπεύση ἐνδοκοσμικῶν νοημάτων, εἶναι ἱστορία, φιλοσοφία, φηλοσοφία, φηροσερανομηολογία, εἶναι λογικὴ κ.τ.τ. Ἡ ἐπεύση αὐτῆ δὲν συμπτῆται μὲ τὸ θλον γενεῶν τῆς κοινω- νίας τοῦ Θεοῦ, ὡς κατενόησε τὸ περιεχόμενον τῆς κοινωνιας τούτης ἢ πατερικῆς σκέψης. Ἐγγεφίδιον Δογματικῆς δύναται νὰ γράψῃ καὶ ὁ ἀπιστος, ἐφ' ὅσον δι- νεται νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐπιστημονικῶς («ὠρισμένως») πηγὰς, («ὠρισμένως») καμμένα. Ἀλλὰ μία τούτῃ δολιματολογία δὲν εἶναι τὸ θλον γεγονός τῆς συναντήσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γνῶσις ὠρισμένων ἀφθωπικῶν νοημάτων. Ὁ ἐπευδὼν ἐπιστημο- νικῶς τὴν Δογματικὴν π.χ. τοῦ Χ. Ἀνδρόστου κατανοεῖ τὰ νοηματα τοῦ συγγραφέως τῆς. Ἡ γνῶσις θμῶς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἡ ἀπλῆ γνῶσις ὠρισμένων ἐνδοκοσμικῶν νοημάτων περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ συνάντησις Αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει. Ἡ συνάντησις αὐτῆ εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀθρώπου, ἡ πίστις τοῦ, ἡ ἀγίατης τοῦ. Καὶ τὸ γεγονός τούτο εἶναι γεγονός ὑπερβατικῶν, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὴν ἐπιστήμην.

(Ἐπιστημονικὴ Θεολογία) («wissenschaftliche Theologie») ἡ δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν διανοητικῶν στοιχείων τῆς πίστεως (προφανῶς ὅχι εἰς βάθος τῆς ἀναπτύξεως τῶν λαϊκῶν στοιχείων αὐτῆς!). Ἀλλ' ἡ «ἀνά- πτυξις» αὐτῆ δὲν καθιστᾷ τὴν Θεολογίαν (τὴν κοινωνιακὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν πίστιν) ἐπιστήμην. Ἐφ' ὅσον ἡ Θεολογία νοεῖται μετὰ τοῦ Ἀγίουπνεύματος ὡς ἡ «de divinitate ratio sine sermo»², ἐφαρτῆται, ἂν ἡ ratio αὐτῆ εἶναι μόνον ὁ

1. Παρὰ K. Barth, K.D. I, 1, σ. 5. Πρὸς ἀπόθ. σ. 291 εἰ : «Dogmatik als Wissenschaft». Πρὸς καὶ M. J. Congar, ἄρθρον «Theologie», ἐν : Dictionnaire de Théologie Catholique, τ. 15, 1 (Paris 1966), σ. 341 - 502, βλ. σ. 459 - 462, σ. 459 : «La théologie est la forme rationnelle et scientifique de l'enseignement chrétien».

2. Ἀγίουπνεύματος, De civ. Dei VIII, 1 MPL 41, 225. πρὸς K. Barth, K.D. I, 1, σ. 1. Ἡ Θεολογία ὡς λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὅχι ὡς τὸ θλον γεγονός τῆς σωτηρίας τοῦ ἀθρώπου, ἀποβάλλεται ἐκ τῆς κοινωνιας ἐπισημονικῆς ἐπεύσης : «die Theologie als Rede von Gott» (πρὸς H. Ott, Theologie als Gebet und als Wissenschaft, ἐν : Theologische Zeitschrift 14, 1958, σ. 120). Ἐξ ἄλλου ὁ συνήθης παραλληλισμὸς μετὰ Θεολογίας (νοητικῆς ὡς ἐπιστήμης) καὶ τῆς νοητικῆς ἐπιστήμης (βλ. ἀπόθ. σ. 126) θέτει τὸ πρόβλημα, κατὰ πόσον ἢ ἐπιστήμην τοῦ Θεοῦ (ὡς ἐπιστήμην νοητικῆς) Θεολογία νὰ προσβῇ εἰς ἐπεύσαν παραλληλικὴν πρὸς ἐκείνην, εἰς τὴν ὅπου ἀποβλέπει ἡ ἐπιστήμην τοῦ θλάτου, ὅσον ἡ lex ferenda ἀντικαταρτῆται εἰς τὴν lex lata.

«τεχνικὸς λόγος» (συμφωνῶς πρὸς τὴν σχετικὴν ὀρολογία τοῦ P. Tillich), ἡ τοῦ ἀποστρέφον ἢ ὄνη πνευματικῆ ζωῆ τοῦ ἀθρώπου. Ἐὰν ὁ «λόγος» οὗτος εἶναι μέρος μόνον τοῦ θλου ἀθρώπου, τότε ὁ ἐξαγιασμός τῶν λαϊκῶν «μερῶν» τοῦ ἀθρώπου θὰ ἦτο διὰ τὴν Θεολογίαν περὶ τῆς. Μία τούτῃ θμῶς ἀντηλήγηθαι θὰ προσέφερε πρὸ πάντων εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι δὲν διακρίνουσι μεταξὺ γνῶσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγίατης, ὅτι Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὑπό τοῦ K. Barth διακρινόμενῃ ἀρχῇ, ὅτι Θεολογία εἶναι «ὁ τὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἰς δόξαν Αὐτοῦ λέ- γων» (C o o c e j u s, Summa theol. 1669 I, I) ἢ θὰ ἦδυνάτω τις νὰ παρ- τηρήσῃ ἐνταῦθα ὅτι ὁ «λόγος» οὗτος εἶναι ὁ ἀθρώπος ὁ ἐπυρεδῶν εἰς ὅλας τὰς ἐκφάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ὁ ἀγίου, ὁ ἄγιος, ὁ σωζόμενος. Εἶναι λογικὸς ἄμα καὶ Θεολογικὸς ἀπαράδεκτος νὰ περιφίξεται ἡ Θεολογία — ἡ γνῶσις (καὶ ὀρολογία) τοῦ Θεοῦ — εἰς τοὺς λόγους, καὶ μάλιστα εἰς ἀφαιρέ- νους μόνον λόγους τοῦ ἀθρώπου, τοὺς «θηροσευτικῶν». Ἐπὶ τῇ βίσει τῆς πατερικῆς Παράδοσεως Θεωρητικῆς παρουσιάζεται ἀπαράδεκτος μία διάκρισις μεταξὺ Θεολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ Θεολογίας τῆς πίστεως (τῆς μαρτυρίας τῆς ζωῆς, τῆς καρτείας). Ἡ τούτῃ διάκρισις τοῦ K. Barth, ὁ ὅποιος μάλιστα θέτει τὸ δούτερον τούτο εἶδος «Θεολογίας» ἐν τῷ εἰσαγωγικῶν², εἶναι ἔση πρὸς τὴν ὀρθόδοξον καθολικὴν Θεολογίαν. Ὅχι μόνον ἡ «Θεολογία ὡς ἐπι- στήμην» ἀλλὰ καὶ ἡ «ἀπλῆ» πίστις, ἐφ' ὅσον εἶναι γεγονός ζωῆς τοῦ (πνευμα- τικοῦ) ἀθρώπου, περιέχει καὶ τὸν στενωδὸν νοούμενον, τὸν «τεχνικῶν» λόγον. Ἐὰν ὑπάρχη διαφορά μεταξὺ «ἐπιστημονικοῦ» Θεολογίας καὶ «ἀπλῆς» χριστιαν- νοῦ, αὐτῆ δύναται νὰ ἐργαστῆται μόνον εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ πρώτος ἔχει ἀναπτύξει περισσότερον ὅ,τι ἔχει, ὀληγότερον ἴσως ἀνεπτυγμένον, καὶ ὁ δεύτερος : τὸν λόγον τῆς πίστεως. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆ δὲν καθιστᾷ, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, τὴν Θεολογίαν ἐπιστήμην, ἐφ' ὅσον καθ' ὀιοδύητερον τρόπον παραθεορεῖται ἡ λογικὴ τῆς λογικῆς θεμελιουμένης ἐπιστημονικῆς μεθόδου πρὸς χάριν τῆς «πίστεως». Εἰς τὴν γνησίαν πίστιν ἀνήκει καὶ ὁ στενωδὸς νοού- μενος λόγος, ὅπως ἀνήκουν καὶ τὰ «ἔργα». Ἡ βιβλικὴ ἐνότης μεταξὺ ἔργων καὶ λόγων ὑπῆρξε πάντοτε βασικωτάτη διὰ τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς Θεο- λογίας³.

Ἐξ ἄλλου ἐπιφυγῆς παρουσιάζεται ὀρωδύητερος ἢ φράσις τοῦ K. Barth, ὅτι «θὰ ἦδύνατω πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι εἰς τὴν κορυφὴν τῶν νὰ εἶναι Θεολογία»⁴.

1. K. Barth, K.D. I, 1, σ. 1.

2. Ἀπόθ. σ. 2.

3. Πρὸς Martb 7, 24 : «ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιεῖ αὐτούς...».

Ἰακ. 1, 22-23 : «γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ ἀκούοντες μόνον, παραλογίζόμενοι ἑαυ- τούς, ὅτι εἰ τις ἀκούσῃς λόγου ἑστῆ καὶ οὐ ποιήσῃς ὅσους ἔκουσεν ἀνῶρα κατανοοῦντι τὸ πρῶτον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσῆτηρῶ...».

4. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 5.

ἴσως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰρωμεν ὅτι πᾶσα ἐπιστήμη εἶναι θεολογία, καθ' ὅσον εἶναι ἀληθής. Εἰς τὴν παρατήρησιν αὐτὴν δυνάται τις νὰ φθάσῃ ἀφορμώ- μενος ἐκ τῆς πεποθήσεως, ὅτι θεολογία εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἢ ὅτι θεολογία εἶναι μὲ ἄλλους λόγους ἢ,τι καθιστᾷ τὸν ἀθροῦτον ἀληθῆ, ἀθεωτικόν, γνήσιον εἰς ὅσον τὸ πᾶντος καὶ τὸ βῆθος τῆς ζωῆς του. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ὁρισθῆ- ποτε χρήσιμον παρατήρησιν τοῦ μεγάλου θεολόγου τῆς Βασιλείας, ὅτι διὰ τὴν θεολογίαν δὲν εἶναι ζήτημα ζωτικῆς σημασίας, ἀν' αὐτῇ εἶναι ἐπιστήμη, θὰ ἠδυνάτο τις νὰ ὑπεβημίσῃ ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι πρωτίστως ἐπι- στημονικόν (καὶ ὁ «θεολόγος» δύναται καὶ ἀλλοῖα νὰ εἶναι καὶ ἐπιστήμων) 1).

Ἄλλωστε πρόκειται εἰς τὴν περὶ τὴν ἀποστολήν ἐπισημασθεῖσας τῆς θεολογίας, ἢ ὅποια, καταπόνησις, ἀφορᾷ ἀμέσως εἰς τὴν κατανοήσασιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πάντως ὀρθότατα ὁ Κ. Barth θεωρεῖ ὑπερβολι- κῶν τὸ πᾶθος τοῦ Georg Wobbermin, διωβειβαίουτος ὅτι «ἡ θεολογία ἔχει μέγιστον, καθ' ὁλοκληρίαν ὑπερξικατὸν, ἐνδιαφέρον νὰ ἰσχύῃ ὡς ἐπιστήμη, καὶ μάλιστα ἐν ἀύστηράτῃ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ» 1).

Ἐπισημασθεῖσας εἶναι, ἐξ ἐπιπέδου ἰδία παρεμφερούς, εὐκόλως κατανοητῇ ἢ προσάθεια τοῦ Κ. Barth νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς θεολογίας ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ἡ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη. Ὅσον ἀφορᾷ ἕως εἰς τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι «ἡ θεολογία οὐδένα λόγον ἔχει, νὰ ἀνοηθῇ εἰς ἑαυτὴν τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης» 2), ἀρκεῖται ἴσως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸν λόγον τοῦτον παρῆλθε ἡ ἐκ τῆς θεολογίας ἀπουσία τῆς ἰσχυροῦς ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

Ἐξ ἄλλου εἶναι ἐν προκειμένῳ χαρακτηριστικόν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ «πρω- μος διαδεκτικῆ θεολογία» τοῦ Κ. Barth καὶ τῶν αὐτῶ (E. Brun- ner, F. Gogarten, E. Thurneysen, ἐν μέρει δὲ καὶ R. Bultmann) ἀπε- τῆσεν, ὡς «θεολογία τῆς κρίσεως» πᾶσις ἀθροῦτος προσπαθείας, μίαν ὀξείαν διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς ἐπιστημονικῆς, τῆς ἀκαδημαϊκῆς, θεολογίας 3). Ὁ προφορικὸς Κ. Barth ἐξηγήθη διὰ τῆς ἐργασίας του τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς ἐναντίον τοῦ φιλολογισμοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀναπροφύκτως

1. Ἀντόθ, σ. 6.

2. Ἀντόθ, σ. 9.

3. Ἐνῶ ἡ παρεμφερούς θεολογία ὑπῆρξε, συμφώνως πρὸς τὴν αὐτονομιολογίαν τῆς, κατὰ βίαν λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πορτογαλικὸς ἱερόλογος τὴν ἀνέγκλην νὰ τοῖσιν τὸν ἐκκλησιαστικὸν χαρακτηριστὸν τῆς θεολογίας ἰδίᾳ ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ ἑκκλησιαστικὴν θεολογίαν ἔφρασαν. Prof. Karl Barth, K. D. I, 1, (1932), σ. 1 ἐξ. Emil Brunner, Die christliche Lehre von Gott. Dogmatik I, 1946, σ. 3 ἐξ. Paul Althaus, Grundriss der Dogmatik I, 1947, σ. 7, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Die christliche Wahrheit, 1952, σ. 4 ἐξ. Heinrich Vogel, Gott in Christo, 1951, σ. 74 ἐξ. Hermann Diem, Theologie als kirchliche Wissenschaft, 1951, σ. 21 ἐξ. Otto Weber, Grundlagen der Dogmatik I, 1955, σ. 30 ἐξ. Prof. παρατηρῶ καὶ Michael Schmaus, Katholische Dogmatik I, 1953, σ. 22 ἐξ.

ἰδὴ ἠρῶν ἡ θεώρησις τῆς θεολογίας ὡς ἐπιστήμης. Ἡ ἐξωστρημονικὴ γένεσις τῆς διαδεκτικῆς θεολογίας 1 δὲν εἶναι ἐπιμέλως γεγονός τυχαῖον.

5. Ἡ «παλαιότερα» καὶ ἡ «νεώτερα» Ἀπολογητικῆ

Ἡ ρωμαϊκοκαθολικὴ «Fundamentalthologie» διακρίνει κατὰ τὸν A. Lang δύο ἀπολογητικὰς κατευθύνσεις, τὴν «παραδοσιακὴν», δηλ. τὴν παλαιότε- ραν, καὶ τὴν «νεωτέρην». Ἡ παλαιότερα αὐτῆ Ἀπολογητικῆ «ἐθεώρει ὡς ἀποστο- λὴν τὴν νὰ θεμελιώσῃ λογικῶς τὴν πίστιν, νὰ τὴν ἀποδείξῃ δηλ. ὡς συμφώνον μὲ τὸν λόγον καὶ ὡς ὑποχρεωτικὴν» 2. Ὅτι μία τοιαύτη ἀποδεικτικὴ μέθοδος εἶναι ἀθεωρῆσις, τοῦτο φαίνεται σαφῶς εἰς ὅσον τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ἐβραϊκῆς σκέψεως. Ἡ λογικὴ ἀπόδειξις τῆς ἀλήθειας τῆς «πίστεως» οὔτε λογικῶς ἀπόδεικτος εἶναι οὔτε εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀληθῆ τὸν συγχρονον ἀθροῦτον εἰς τὸ ὑπερξικατὸν γεγονός τῆς πίστεως. Λογικῶς δύναται σημεῖον νὰ ἀποδειχθῆ ποιά τις χρησιμότης τῆς «πίστεως» εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ἀλλὰ μία τοιαύτη ἀποδεικτικὴ διαδικασία, ἢ ὅποια καὶ καθ' ἑαυτὴν εἶναι προβληματικῆ, ἀπέχει πολὺ τοῦ νὰ δύναται νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἀπόλυτον χα- ρακτήρα τῆς «πίστεως» αὐτῆς. Ἡ ἔννοια «νομοταξίας» (ἢ ἴσως ὀρθότε- ρον, ὁ ἔννοια «διανοητικισμοῦ», ὁ «Intellektualismus») τῆς παλαιότερας Ἀπολογητικῆς παρουσιάζεται οὔτω σχεδὸν ἄκαρπος εἰς τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκδοῦν τὸ 1928 τὴν Ἀπολογητικὴν του ὁ Γοργόπιος Πατα- μινγκὴ ὀρίξει ὡς ἐξῆς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως αὐτῆς: «Ἀπολογητικὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ κίμνα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτοι τὸ μέθημα ἐκείνου τοῦ συστηματοῦ κατὰ τὴν θεολογίαν, τὸ κατ' ἐπιστημονικὴν μέθωδον παραγί- τωδόμενον τὴν κίμνα, δικαίωσιν καὶ κατοχύρωσιν τοῦ συνόλου τῶν θεμε- λιωδῶν ἀληθειῶν τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλυμμένης θρησκείας διὰ τῆς ἀποδεί- ξεως τοῦ πιστευτοῦ αὐτῶν καὶ τοῦ ἔφετοῦ» 3. Ἐφ' ὅσον ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἀπο- τελεῖ τὴν ἀρχὴν μιᾶς Ἀπολογητικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι πλέον φυσικὸν νὰ ἐπιδεικνύουν οἱ θεομαθόντες τὴν Ἀπολογητικὴν αὐτῆν ζωῶν ἐνδια- φέρον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔφρασιν. Ἐκ παραλλήλου ἕως εἶναι γεγονός, ὅτι εἰς τοιαύτας περιπτώσεις κύριος σκοπὸς τοῦ ἐνδιαφερόντος διὰ τὴν ἐπι- στημὴν εἶναι ἡ προῶσις τῆς «πίστεως», δηλ. τοῦ συνόλου ἐκείνου τῶν ἰδεῶν, τὰς ὅποιας ὁ ἀπολογητὴς θεωρεῖ ὡς πίστιν. Ὅταν ὀρισμῶναι ἐποχια-

1. Ἡ ἔφρασις παρὰ T. Rendtorff, Kirche und Theologie. Die systema- tische Funktion des Kirchenbegriffs in der neueren Theologie, Gütersloh 1966, σ. 183.

2. A. Lan E, Fundamentalthologie, Bd 1. Die Sendung Christi, 2. Aufl. München 1957, σ. 9 (ὁ ὀρισμὸς σχετικὴ βιβλιογραφία ἐν σ. 8).

3. Γοργόπιου Παταμινγκῆ, Ἀπολογητικὴ Α', Ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 3.

λαϊκά ή φιλοσοφικά, δοξασία Θεορουνται ως το περιεχόμενον τής Χριστιανικής πίστεως, τότε ή προσάθεια διά την υπεράσπισιν των δοξασιών τούτων μάταιθ δυστυχώς ως ύπηρεσία προς τόν Χριστιανισμόν. Έν δνόματι μιας υς νοσημένης (πίστεως) καταπολεμείται τότε, και μάλα με άραθην ιδίαν, ή επιστημονική αλήθεια και δυσχεραίνεται ή περαιτέρω επιστημονική έρευνα. Η μεταχριστιανική ιστορία των επιστημών γνωρίζει όμως άποπειρας διά την επιβολήν εξωπιστημονικών δογματισμών επί τής τμηματικής έρευνας. Παράδειγμα, κατὰ τὸ παρεθλον ἰδίαν, ἤβλησαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀνεμειχθῶν ἐν δνόματι τῆς Ἀπολογητικῆς εἰς τὴν και ταύτην, ὅχι μετὴν εὐλογημένην προσέσιν νὰ ἐρωτήσων τὴν ἐρευναν πραγμатуίνότητα διά τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μετὴν (πρὸ παντὸς ἐξ εὖς θεολογικῆς!) ἀπαράδεκτον ἀπόφασιν νὰ επιβάλουν ὡς επιστημονικὰ γμάτα τὰς ἰδίας αὐτῶν δογματικὰς ἀντιλήψεις (πρὸς χάριν θῆθεν τῆς πῶς!).

Εἶνεα εὐρέως γνωστὸν, και δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποσιωπηθῆ ἐνταῦθα, ἰ ἐμφάνειαι τῶν θετικῶν ἰδίων επιστημῶν, ἀλλὰ και τῶν νεωτέρων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, προσέλασε τὴν ἀντίθεσιν ἐν πολλοῖς τῶν «θεολογούντων». Ἡ και θετικά επιστημονικά πορίσματα ἐθεοθήσαν, συμπῶνας πρὸς τὰ λογικά κριτήρια τῆς ἐποχῆς τῶν, ὡς ἀντικειμενικὰ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς πῶς. Η εὐλογία και ἀναγκασία φρονις διά τὴν πίστιν προσέλαβεν οὕτω (ἀφακτῆρα ἀμύνη ἐκαστη τῶν επιστημονικῶν πορισμάτων ἢ ἐπιβέσεως αὐτῶν. Οἱ πρωτοπόροι φευνηται τῆς φύσεως και τῆς ἰστορίας εἶδον, πκνίως, μεταξὺ τῶν «θεολογούντων» τούτων τὸν πλῆον ἐπιμόνοος ἔγβρολς πεινῆς τῶν. Έν δνόματι τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ καταπολεμῆθη ἡ ἀλήθῆς ἐπιστήμη, ὡς ἐὲν ἡ πίστις ἐκινδύνευεν ἀπὸ τὴν ἔρευνην τῆς φύσεως ἰς ἰστορίας! Εἰς τὴν μεταμεσαιωνικὴν π.χ. ἰστορίαν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἰαι μοναδικὴ ἡ περίπτωση, κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ φοβερὰ ἰσχὺς ἰστορίας ἰσαστατικοκοινωνικῶν συγμάτων ἐχρησιμοποίηθη ἐναντίον τῆς ἐπιστημῆς και φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως και προσόδου. Οἱ ἰσχύοντες ὡς λαιπουροὶ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἔξουσίαν τῶν (τὴν πνευματικὴν ἰάν τῶν ὡς και τὸς διαφόρους κοινωνικὸς μηχανισμούς, τοῖς ὅποιος ὑπὸ τὸν ἐλεγχὸν τῶν) διά νὰ ἀσκήσων ἐπὶ τῆς επιστημονικῆς ἐρευνας, ὁ ὅποιος δὲν ὑπῆρξε πάντοτε γόνιμος. Ἐπίτονα και σωτήρια ἐπίστα τῆς θετικῆς ἐρευνας και τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης ἡξιολογήθησαν γνικῶς) ὡς βλαστηνικά κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα και γενικῶς ἐρευνηκὶ στοχασταί, οἱ ὅποιοι ἐπιλοῦνται τὴν ἀφροσύνην με ἀνεκρινήτους ἰδιῶθσαν, ἔστωκαφαντήθησαν, ὅπωςδῆποτε δὲ ἐπαλαπρωθήθησαν πολυῶθσαν, ἔστωκαφαντήθησαν, ὅπωςδῆποτε δὲ ἐπαλαπρωθήθησαν πολυῶθσαν τὸν ἰσχυρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὅποιοι ἐθεόρουν ἑαυτοῖς με ἀνεσιν ὡς ἀντιπροσώπους τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Διά τῆς κοσμικῆς

ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐγήθησαν οὕτως αἱ λαϊκά δοξασία νὰ ἀντιβῆσων εἰς τὴν προδευτικὴν πορεία τῆς ἀφροσύνης, και ἡ ἀντίθεσις αὐτῆς ἡβλήθη νὰ παρουσιασθῆ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς θεολογίας. Η ἀφροσύνη μικρότης ἐφῶδῶξε και πλῆον νὰ ἰσχύση ὡς τὸ υπεββατικὸν Μεγαλειον τοῦ Θεοῦ! Κατόν τούτου ἦτο φυσικὸν νὰ χρεωκοπήσῃ ἡ με τῶντας προθέσεις ἐργάζομένη Ἀπολογητικὴ. Οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς μας σέβονται τὴν επιστημονικὴν ἔρευναν και δὲν ἐκτιμοῦν οἰωνδῆποτε ἀποπειραν νοθείας τῶν επιστημονικῶν πορισμάτων. Ἄλλωστε ἐσυεδητοποίηθη βεβηρόθον ἔτι ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐγκραται εἰς τὴν παραδῶχην ἀριστέων ἀπραγματώων ἀντιλήψεων, ὅπως ἐσυεδητοποίηθη ὡσαύτως και ἔτι ἡ ἀποστολή τῆς θεολογίας δὲν εἶναι νὰ ὑπαγορεύῃ εἰς τοῖς ἐρευνητάς τῆς φύσεως και τῆς ἰστορίας, ποία πρέπει νὰ εἶναι τὰ πορίσματα τῆς ἐρευνας τῶν. Τὰ δῆθεν «ἐπιστημονικά» ἐπιχειρήματα τῆς Ἀπολογητικῆς ἀπεδείχθησαν ἀίσιχυρα διά νὰ στηρίξων ἀναληθεῖς «δογματιστικὰς» ἀντιλήψεις, ἔνας πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Μία ἐξαιρετικῶς ἀποκρουστικὴ μορφή Ἀπολογητικῆς ὑπῆρξε κατὰ τὸν Paul Tillich τὸ λεγόμενον «ἐπιχειρήματα ἐξ ἀγνοίας» («argumentum ex ignorantia»). Διά τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ «ἐπιχειρήματος» τούτου κατεβλήθη προσάθεια νὰ ἐρεθῶν εἰς τὰς φυσικὰς και ἰστορικὰς γνώσεις «κενὰ» διά νὰ τοπιθετῆθῃ ὁ Θεὸς και τὰ ἔργα Του. Ὁσαύτως ὅμως ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως και ἡ ἐπιστήμη τῆς ἰστορίας ἐπροχώρουν κατὰ ἐν βῆμα εἰς τὴν γνώσιν τῆς πραγματικότητος, ἡ τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀπολογητικῆς ἠνεργάζετο ἀριστοκίχως με ὑποχωρήσῃ και νὰ ἀναζητησῆ νέα «κενὰ» διά νὰ σώσῃ τὴν «πίστιν». Λόγῳ τοῦ ἀναξιοπιστοῦς τούτου τρόπου, μετὸν ὅποιον ἐπεχειρήθη ἡ ὑποστήριξις τοῦ Χριστιανισμοῦ, περιέπεσαν εἰς ἀνωποληθίαν ἡ Ἀπολογητικὴ, παρατηρεῖ ὁ διαπρατῆς οὗτος συστηματικὸς θεολόγος¹.

Εὐτυχώς αἱ ἐριδες τοῦ τύπου «θρησκεία και ἐπιστήμη» ἀνῆκουν ἐν πολλοῖς εἰς τὸ παρεθλόν. Η Ἐκκλησία ἀναγνώριζει σήμερον ἀπεριφιδάκτως εἰς τὴν επιστημονικὴν ἔρευναν τὸ δικαίωμα τῆς προσόδου. Η θεολογικὴ σκέψις και ἡ «ἐπιστήμη» θέλουν νὰ παραμείνουν με συνέπειαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν. Ἐκαστῇ ἐξ αὐτῶν σέβεται τὸ ἔργον τῆς ἀλλῆς. Ὁταν γίνεται ἀμοιβαία και κεμῆνῶ προσέχει, εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀφροππου. Η σχέσις μεταξὺ φυσικῆς και μεταφυσικῆς ἐξετάζεται ἐκ νέου. Ὁ τρόπος, μετὸν ὅποιον εἰργάζετο ἡ παλαιότερα Ἀπολογητικὴ, παρουσιάζεται σήμερον κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦτρον ἀπραγματώμενος, ἀνεδαφικὸς και ἀχρηστος. Αἱ σχέσεις τῆς πίστεως πρὸς τὴν ἐπιστήμην τίθενται ἐπὶ νέων βάσεων. Η θεολογία ἀναγνώριζει τὸ ἔργον

1. Paul Tillich, Systematische Theologie, Bd I, Stuttgart 1956, σ. 12-13.

ων διαφώρων ἐπιστημῶν καὶ ζῆτεῖ ἐντεῦθεν νὰ ἀνανεώσῃ τὴν αὐτοσυνειδη-
 ταν τῆς. Ἡ νέα πνευματικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ νέα ἐπιμη-
 νία τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ τὰ νεώτερα ἐκείναι προκρίματα τῶν
 πιστῶν ἀποτελοῦν τὰ πολυτιμὰ ἐφόδια διὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιμνησίαν.
 Ἡ δὲ παρὰ καὶ τὸ μέλλον τῆς θεολογίας ἀποδεικνύονται σήμερον ὡς ἀπο-
 αστατικῆς σημασίας τὰ ἐπιτελεῖματα π.χ. τῆς ἱατρικῆς, τῆς ψυχολογίας (καὶ
 ἰατρῆς τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρθου), τῆς κοινωνιολογίας, τῆς οἰκονομίας,
 τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης κ.λπ. Οἱ ἐρευνηταὶ δὲν εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλη-
 σίας, ἀλλ' οἱ φίλοι τῆς, εἶναι λατρυγοὶ τῆς, ἀγωνιζόμενοι μὲ ἐντέλειαν διὰ
 τὸ καλὸν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ἐπισημαστέον ἔχει καὶ εὐρέως συνειδητοποιηθῆναι ὅτι τὸ ζήτημα τῆς
 ἰστορίας δὲν εἶναι μόνον ζήτημα τῆς στενῆς ἐκκλησιαστικῆς νοήσεως ἀλλὰ
 καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πίστις ἀφορᾷ ἀπολύτως τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀνθρώπον·
 ἡ δὲ εἶναι κατὰ τὸν P. Tillich «das Ereignissen durch das, was
 uns unbedingt angeht»¹. Κατὰ τὸν διαπρεπῆ τούτων θεολόγων «τὸ ἀντικει-
 μένον τῆς θεολογίας εἶναι ὅ,τι ἀπολύτως μᾶς ἀφορᾷ. Μόνον αἱ τοιαῦτα φάσεις
 καὶ θεολογικαί, αἰτίαι ἀσφαλτοῦνται μὲ ἐν ἀντικείμενον, ἐφ' ὅσον τοῦτο
 τασθῆναι (ἀπολύτως) μᾶς ἀφορᾷ»². («Ὅτι ἡ διαπίστωσις αὐτῆ ἔχει μόνον
 διανοητικὴν χαρακτῆρα τὸ γνωρίζει ἀριστὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ συστηματολόγος οὗτος
 λόγος, διὰ τοῦτο καὶ ὀμιλεῖ ἐν προκειμένῳ περὶ «εἰδολογικῶν κριτηρίων»»³.
 Ἡ θεολογικὴ στάσις τοῦ θεολόγου, συνεχίζει ὁ P. Tillich, «εἶναι ὁ σύν-
 ταισιμος αὐτοῦ μὲ τὸ περιεχόμενον, τὸ ὅποιον διεργασιᾶν. Ἡ «ἀποστάσις»⁴
 ἔστι ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνωστῆς ἐπιερ-
 σίας. Ἡ στάσις τοῦ θεολόγου εἶναι ὑπαρκτική... Ὁ θεολόγος καθορίζεται
 ἀ τῆς πίστεως του... Ἡ θεολογία εἶναι ἀναγκαστικῶς ὑπαρκτική» καὶ κινεῖται
 τὸς τοῦ στήματος ἐκείνου, τὸ ὅποιον ὁ αὐτὸς θεολόγος ὀνομάζει «χαρακτη-
 στικῶς θεολογικὸν κύκλον»⁴. «Συμφώνως πρὸς τὸν ὑπαρκτικὸν τρόπον
 ἐπέκεινται ὁ σκοπεύμενος εἶναι κατὰ τὴν διάφορον τῆς σκέψεως ἡνωμένος μὲ
 τὸ ἀντικείμενον. Κατὰ τὴν μὴ ὑπαρκτικὴν σκέψιν ὁ σκοπεύμενος παραμένει
 ὁ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου»⁵.

Ἐπισημαστέον ὅτι ὁ P. Tillich, ἀποβλέπων ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν συγκεχυμένην ἐν τῇ ἱστο-

1. Ἀντόθι Bd III, Stuttgart 1966, σ. 155 κ. ἀλλ.

2. Ἀντόθι Bd I, σ. 19-20.

3. Ἀντόθι.

4. Ἀντόθι σ. 15 ἐξ., 31. Ἐπισημαστέον εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ σύγκρισις τοῦ «θεολο-
 γικῶν κύκλων» μὲ τὸν «κύκλον τῆς κατανοήσεως» (ἡ «ἐπιμνηστικὸν κύκλον»), τὸν ὅποιον
 ὀνομάζει ὁ Martin Heidegger εἰς τὸ ἔργον του Sein und Zeit [1927], 11.
 11er. Aufl. Tübingen 1967, σ. 152-153, ἀλλ' ἡ ἔρευνα αὐτῆ δὲν δύναται νὰ ἀναληφθῆ
 τούτοις.

5. Ἐπὶ ἀνωτ. Bd II, Stuttgart 1958, σ. 32.

ρίαν θέσιν τοῦ πιστεύοντος καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν αἰώνιον χαρακτῆρα τῆς
 θείας Ἀποκαλύψεως, εἰσηγεῖται τὴν λεγομένην «μέθοδον τῆς συσχετικῆς»
 («Methode der Korrelation») ¹, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιζητεῖται ἡ ἐπιπέδωσις
 τῆς ἐνότητος μεταξὺ ὑπαρκτικῶν ἐρωτήσεων, προσερχομένων ἐκ τῆς δεδομένης
 ἱστορικῆς καταστάσεως («Situation») τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῶν ἀπαντήσεων
 τῶν ἐκ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως ἀπορροσῶν. Θεολογία εἶναι ὑπὸ τὴν ἐπο-
 ψιν ταύτην ἡ συνάντησις τοῦ λόγου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως
 τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀλλοῦς λόγους, ἢ ἐν τῷ χρόνῳ συνέχειας τῆς Ἐκκλησίας. Σηρι-
 ζομένη ἐπὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἡ (νεωτέρα) Ἀπο-
 λογικὴ ἐπιστημολογία ὀρθότερον τὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον τῆς ὑποκειμενικῆς
 ἐπιπέδωσις εἰς τὸ γεγονός τῆς πίστεως. Ἡ «ἐπιπέδωσις» αὐτῆ (ἡ «Glaubens-
 bereitschaft») παρὰ τῷ ρωμαϊκαθολικῷ A. Lang ² ἐγένετο τὰ τελευταῖα
 ἐτη ἀντικείμενον ἀξιολόγων ἐπιμνηστικῶν ἀναλύσεων, ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῇ βάσει
 τῆς φιλοσοφικῆς ἴψης καὶ ἐπιμνηστικῆς ἐργασίας τοῦ Martin Heidegger.
 Ἦτο τὴν ἐννοιαν ἐπιθεσῆναι τῶν ἀντικειμένων τοῦ φιλοσοφικοῦ τούτου τελῶν
 ὁ Rudolf Bultmann ἔσπευσε διὰ τῆς σχολῆς του τὸ ἐνδιαφέρον τῆς θεολο-
 γικῆς σκέψεως πρὸς τὰ ἐπιμνηστικὰ προβλήματα. Ἡ ἀναπτύξις αὐτῶν
 μεταξὺ τῶν θεολόγων ἐπιμνηστικῆς συνειδησίας ἐπεσήμανε τὴν στενωπὴν
 οὐσίας, ἡ ὁποία ὑπέχει μεταξὺ Ἀπολογικῆς καὶ Ἐπιμνηστικῆς, πίστεως
 καὶ ἐπιμνησίας. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπολογίας τοῦ M. Heidegger κατεβλήθη
 προστάθεια νὰ μελετηθῆ ἡ σχέσις μεταξὺ πίστεως καὶ ἱστορικότητος («Ge-
 schichtlichkeit») τοῦ πιστεύοντος ὑποκειμένου. Μετὰ τὴν σημασία ἀπεδόθη
 σχετικῶς εἰς τὸν ἐπιμνηστικὸν ὅρον («Vorverständnis») ³ («προκατανοήσις»),
 («προκατάληψις»), («προαίρεσις») ⁴, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου ἐπεχειρήθη ἡ κατὰ-
 δείξις τῆς σημασίας τῆς πίστεως διὰ τὴν ζωὴν τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων.
 Μὲ τὴν παροδὸν ὁμοῦ τοῦ χρόνου τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς θεολογίας στρέφονται
 κυρίως πρὸς ἀλλὰς κατευθύνσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσιν θέαν κατέχει
 καὶ ἡ ἀνάγκη διὰ μίαν βασικὴν ἄνοιαν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων.

6. Περὶ τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς θεολογίας»

Κατὰ τὸν πολυγραφώτατον ὀρθόδοξον θεολόγον Παναγιώτην Ν. Τριπλιτέ-
 λαν «ὁ ὑψίστος καὶ κύριος σκοπὸς τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς θεολογίας

1. Ἀντόθι Bd I, σ. 9 ἐξ., 73 ἐξ., Bd II, σ. 19 ἐξ.

2. Ἐπὶ ἀνωτ. σ. 9.

3. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου τούτου ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ M. Heidegger διὰ
 τῶν ὄρων «Vorhaben», «Vorsicht» καὶ «Vorgriff» εἰς τὸ ἀνωτ. ἔργον του, σ. 150 ἐξ.

4. Πλεθ. Helm ut Kuhn, Der Begriff der Prohairesis in der Nikoma-
 chischen Ethik, ἐν: Die Gegenwart der Griechen im neuen Denken. Festschr. f.
 H.-G. Gadamer z. 60. Geb. Tübingen 1960, σ. 123-140.

ιούται πᾶσα ἀξία τοῦ ὀνόματός της ἐπιστήμη. Ἰδιαιτέρα ὁπωσδήποτε καὶ ἀποδίδεται εἰς τὴν ιστοριοφυλολογικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἐπιστη- κῶν ποιομάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶς εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστή- ιαγυουσῶν ἐρηνηνευτικῶν ἀρχῶν. Οὕτως π.χ. ἀποδίδεται μεγάλη σημασία τὰς «*παραδομιακῇ*», γενεᾷ, τὸ ὅστιον ἐλάωσσε δὲν εἶναι ἄρχητον καὶ μὲ κατὰ τὸ παρεθὼν ἰδίᾳ ἐπιβληθεῖσαν κυριαρχίαν τοῦ λεγομένου «*ιστορι- σμῶ*» (Historicismus) εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Ἐὰν αἱ πνευματι- κῆμηγευτικαὶ ἐπιστήμαι ὑπηρετοῦν μέχρι τούδε, μὲ ἀκρίβειαν μὲν κλειστικῶς δεῖ, τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν λεπτομερεστέρων γινώσκαι τοῦ πα- ὄντος (καὶ μάλιστα μὲ ποιῶν δόξην ἀναφορὰν εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἀνθρωπότητος), ἢ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ «*ιστορισμοῦ*» ἐργαζομένη ἰστορικὴ ἐπιστήμη) εἶχε ἰδίως, καὶ ἰδιαιτέρας ἰσχυροῦς λόγους νὰ στραφεῖ ἰδιωτικῶς τὸν διαθέσιμον ιστοριοφυλολογικὸν ὀπλισμὸν τῆς εἰς τὴν ἐπι- ὀλοκληροῦσιν τῶν ἀξιών, τὰς ὅποιας ἐκλήροδότησε τὸ παρεθὼν. Ἡ ἀνάγκη ἀρ- νὰ ἐπιτελεσθῆ ἀύτη ἐργὸν ἐπιστημονικῶς-ιστορικῶς (ἐν πόσει περιστά- ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεραιουσῶν ἀρχῶν τοῦ «*ιστορισμοῦ*») ἔμλογον, καὶ ἢ ῖτακῆ ἢ νοσημαρική πλοισ ἀρ' ἐτέρου εἰς τὴν παραδεδομένην θεῖαν Ἀπο- ὕην κατρηύθυναν τὸ θεολογικὸν ἐνδιαφέρον τόσον πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἵτην τῶν κειμένων τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ῖρηκῆς (κατὰ τὸ παρεθὼν) ἐξελίξεως τῆς Ἑκκλησιαστικῆς. Εἶναι πρόηματι τοῖς ὀλοιστος ἢ ἐπιδρασις τοῦ «*ιστορισμοῦ*» ἐπὶ τῆς ἐλάωσσε παρασιαις ὀλογικῆς») ταύτης γραμματείας τῶν τελευταιῶν αἰώνων.

Τὸ γερὸν ἐξ ἐλάω, ὅρι ὁ «*ιστορισμῶς*» δὲν εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτειν τοῦ ἡματος τῆς προσητάας, συνετέλεσεν, ὄση ἢ πανεπιστημιακῇ, ἐπιστημο- ὀ θεολογία, παρὰ τὴν ἰστορικὴν καὶ φυλολογικὴν ἐμβριθεῖαν τῶν θεοπο- τῆς, νὰ ἀπομακρυνθῆ ἐνότε τοῦ προσητακοῦ πνεύματος, τὸ ὅστιον βασι- τα καχευαπρὶλεῖ τὸν Χριστιανισμόν. Τὴν θέαν τῆς ὑπαρξιακῆς συνε- τῆς κατελάβην ἢ ψυχρά ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀντι τῆς σωτηριακῆς «*πρά- σῶ*» γινώσθη ἢ ὄς πρὸς τὸ θέμα τῆς σωτηρίας ἄρχητος ἐν ποῖοις ἰστορικο- ὀλογικῆ) «*θεοοίω*».

Ἡ τολαύτη σπορή πρὸς τὰ «*κειμῆνα*» τοῦ παρεθὼντος ἐστέρησε τὴν κλήσιαν τῆς ζώοποιοῦ παραουσίας τῆς Παράδοσεως, ἐνὶ τὸ παρὸν τῆς παρῆ- ἐν ἀμέτοχον τῆς ἐχγατολογικῆς διαστάσεως τοῦ μέλλαντος. Ὁ ἰστορισμῶς ἡῖἀπτης τοῖς προσητάας, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἡγαπήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἀναφορι- ὀ πρὸς τὴν σχέση, τὴν ὄποιαν ἐκαλάγεργησεν ὁ «*ιστορισμῶς*» ἔναντι τῆς γινωκῆς Ἀρχαίότητος, εἶναι χαφακτριαιτικὴ ἢ παρική ἐξέπειρος, ἐνὸς ὀλόγοῦ, ὁ ὄποιος ἐπεσήμανε διὰ τῆς ἀσθενείας του τὴν ζώην. Ὁ Friedrich Hase εἶδε τὸ φάσμα τοῦ μηθενοισμοῦ νὰ διαδέχεται τὴν τυρωκίαν τοῦ ὀοισμοῦ, τὸν ὄποιον ἐγέννησεν ὁ ἀνελευθερος «*ἀσθροματισμῶς*». Διὰ τὴν θεο- ὀαν ἔχει θῶως ἰδιαιτέραν σημασίαν τὸ ζήτημα τῆς προσηταίας, ἐρ' ὅσον τὸ

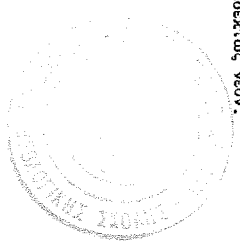
πνεῦμα τῆς προσηταίας εἶναι ἢ ἀκατηγῆ τῆς Ἑκκλησιαστικῆς. Οἱ μετῶλοι δι- ὀσκαλοῖ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὄς τῆς θεοσεκίας τῆς σωτηρίας δὲν ὑπῆρξῶν τόσον εἰδικαὶ ἰστοριοδόφοι ὄσον φηγεόμενοι καὶ κατεφλέγοντες προσηταί. Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὄποιοι ὑπῆρξαν οἱ ἀκαρῶ- ὀσοι κήρυκες τοῦ νέου διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἑβραίων. Ἀποβλέποντες εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ὄνικῶς καὶ πνευματικῶς πεινῶντος καὶ γυμνωπυμένου ἀθροῦ- ὀου ἦσαν ὑποχεωμένοι νὰ σποαποῦν ἐναντίον τῆς ἀχρήστου ἐκείνης «*σο- φίας*» καὶ δοκητοφίας, τὴν ὄποιαν ἐχαφακτήρισαν ἀνεπιστημιακῶς ὄς «*μαορίαν*». Οἱ ἀγιοὶ Ἀπόστολοὶ διενουῶντο καὶ ἔδρω, ὄμηλον καὶ ἔργαρον ἐν ὄψει τῶν παρῆματικῶν ἀκαρῶν τοῦ ἀθροῦ του τῆς ἐποχῆς τῶν. Ἡ «*σοφία*» (ἢ ἄγνοια), ἢ «*θεοοίω*» ἐθεωρεῖτο καὶ ἡολογεῖτο μόνον ὑπὸ τὴν ἀποψὴν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀθροῦ : «*Ὀχι ἢ γνώσις διὰ τὴν γνώσιν, ἀλλ' ἢ γνώσις διὰ τὴν ζώην, ἢ μάθης διὰ τὴν λῦρωσιν*», τὸ παρεθὼν διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀθροῦ. Ἡ θεολογία τῶν δὲν ἦτο «*ἐπιστήμη*» (ἐν τῇ ἐνοία τοῦ «*ιστορισμοῦ*»), ἀλλὰ τὸ γερὸν τῆς σωτηρίας πάντων τῶν ἀθροῦτων.

Ἡ σῶγγρονος ὄμως ἐπιστημονικὴ θεολογία εἶναι, ὄς εἶδομεν, μία ἐμη- νευτικὴ ἐπιστήμη, ἀκαοῖα τὸ ἔργον τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶς ἰσχυουσῶν ἀρχῶν τῆς ἰστορικῆς καὶ φυλολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπι- ὀρασιν τοῦ «*ιστορισμοῦ*». Ὡς ἐπιστήμη εἶναι ἢ θεολογία μία ἀπομειοσιαικῶς ὄρασον διανοητικὴ ἔρευνα ἐπὶ ὄροισμένων κειμένων, τὰ ὄποια ἐκλήροδότησε τὸ παρεθὼν. Ὁ, τῶν δὲν εἶναι ἀυστηρῶς «*λογικῶν*» εἶναι ἔσον πρὸς τὴν ἐπιστη- μονικὴν ἔρευναν καὶ ὄς ἐκ τούτου κατ' ἀρχὴν ἔσον πρὸς τὴν «*θεολογίαν*», ἐρ' ὄσον αὔτη θεωρεῖται ὄς ἐπιστήμη.

Ἡ σχετικὴ διαφορά, ἢ ὄποια διαφέρει τὴν σημαρῖνην ἐπιστημονικὴν θεολογίαν ἀπὸ τὸ ἀρχῆρονον πνεῦμα (καὶ ἄρκαμῆα!) τῆς Ἑκκλησιαστικῆς φαίνε- ται μετῶν ἐλάων καὶ εἰς τὴν ὑποψίαν, ὄρι ὁ Ἀπ. Παῦλος π.χ. θὰ ἀπερῖτερο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς πάσα ἴσως τὰς πανεπιστημιακὰς θεολογικὰς σχολὰς τοῦ κόσμου, ἐάν ἦθελε σημερον ὑποβῶλεῖ τὴν πρὸς Ρωμαίους, ὄς καὶ ὄκαὶ ὄποιοι ἐλάων ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του, διὰ τὴν ἀπόκτησιν (ἐνωεῖται, φυσικὰ, ὄχι honoris causa!) τοῦ σχετικῶς διδακτορικῶν διπλώματος. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθῶν ἐπετύγχανεν εἰς τὰς τολαύτας ἐξέτάσεις λόγῶ τῆς μετὰ τοῦ ὄνικῶτος του συνθεομένης ἀθεντίας, δὲν θὰ ἀπερῖτερο ἀπαλάῶς μία ἐπιστολὴ αὔτου ἀνευρισκομένη σῆμερον καὶ ὑποβαλλομένη πρὸς ἔργρασιν ἄνευ ὄνικῆς τοῦ παρῆματικοῦ συγγραφέως τῆς ;¹

Τὸ χαφακτριαιτικὸν τοῦτο παράδοξον ἔχει τὴν αἰτίαν του προφανῶς εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὄποιον ἀκαεῖται κατὰ τὸς νεωτέρους χρόνους ἢ «*ἐπιστη- μονικῆ*» θεολογία. Τὰ ἐπαρὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, θεωποῦμενα ἐπὶ τῇ

1. Ὁ Ἀπ. Παῦλος θὰ ἀπερῖτερο ἀπαλάῶς καὶ τότε ὑπὸ τῶν Ραββίνων τῆς ἐπο- χῆς του, ἐρ' ὄσον τὸ θεοπευστον κῆρυγμὰ του ἦτο δι' αὐτοῦς ἀπαρῆκτορος νέον.

βάσει τῆς χωριστοῦς σήμερον ἐπιστημονικῆς μεθόδολογίας, δύναται εὐκόλως νὰ δημιουργήσων τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δὲν πλῆρῶν τὸς «ἄρτους», οἱ ὅποιοι διέπουν τὰς ἐπιστημονικὰς θεολογικὰς συγγραφάς. Αἱ «πηγαὶ» τῆς θεολογίας—θεόπνευστοι κατὰ τὴν θέαν αὐτῶν πλεῖρῶν, λαμπρὰ ἐμφάνσεις τῆς ἀθροπίνης αὐτοσυνοδηθίας κατὰ τὸ ἀθροπίνων αὐτῶν στοιχεῖον — ἐνδέχεται οὕτω νὰ θεωρηθῶν ὡς μὴ ἔχουσαι τὸν σήμερον ἀπαιτούμενον ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν εἶναι θεολόγος, τότε ποῖος εἶναι ; Καὶ ἂν τὰ συγροήματα τοῦ δὲν εἶναι ἀνεπιφωδύκτως θεολογικά, τότε τί ἔστι θεολογικὸν σύγγραμμά ; Μήπως ἡ θεολογία (ὡς κοινωμία τοῦ Θεοῦ, ὡς θέσις τοῦ ἀθροπίνου) ἔχη εἰς τὰς ἡμέρας μας τόσον προχωρήσει εἰς τὴν ἐπεργασίαν τῆς οὐσίας τῆς, ὥστε αἱ ἀρχαί, αἱ ὅποια διέπουν τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν ἱερῶν τῆς Ἁγίας Πραγῆς συγγραφέων καὶ τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, νὰ θεωροῦνται σήμερον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὡς «ἔπερασμένια» ; Εἶναι βεβαίως γεγονός, ὅτι ἡ ἀθροπίνη αὐτοσυνοδηθία ὑφίσταται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μεταβολῆς, καὶ μάλιστα αἰδιάκως, ἀλλ' εἶναι ἀσάφως γεγονός, ὅτι δὲν εἶναι πᾶσα μεταβολὴ κατ' ἀνάγκην καὶ βελτίους. Ἐν προκειμένῳ εἶναι τοῦλάχιστον προβληματικὸν, ἂν ἡ κατὰ τὸς νεωτέρους χρόνους τοιαύτη ἐξέλιξις τῆς αὐτοσυνοδηθίας τῆς θεολογίας δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόοδος. Ἐὰν ἡ ἱστορικωφιλολογικὴ ἀκρίβεια κατὰ τὴν μελέτην τοῦ παρεθελθόντος ἀποτελῆ ὀπισθόητοθετικὸν γνώρισμα τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἡ ἀπόλυτα ἀντιθέτως τοῦ πνεύματος τῆς προφητείας ἀσφαλῶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόοδος διὰ τὴν θεολογίαν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ σχέσις τοῦ ἀθροπίνου πρὸς τὸ ὑπερφανικὸν ἔχει κατὰ βάσιν προσωπικὸν χαρακτῆρα, καθίσταται φανερὸν ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας ἀποτελεῖ μείωσιν τοῦ θεολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς (θεολογίας).

Αἱ πανεπιστημιακαὶ θεολογικαὶ σχολαί, καθ' ὅσον ἀσχοῦν ἐπιστήμην, ἐρευνοῦν σήμερον ἐπιστημονικῶς ἀραιομένους τομείς τῆς ἀθροπίνης ζωῆς (ἱστορίας καὶ αὐτοσυνοδηθίας). Ὅς ἐπὶ μέρος ἐπιστήμῃαι οἱ κλάδοι τῆς συγχρόνου θεολογίας ἀναφέρονται εἰς ἀραιομένας περιόδους τοῦ ἐπιστητοῦ, αἱ ὅποια θεωροῦνται ἐν πίστει ὡς φορεῖς τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἀντικείμενον τῆς θεολογίας ὡς ἐπιστήμης εἶναι ἐθνοκοσμικὸν, ὅπως ἐθνοκοσμικὸν εἶναι καὶ τὸ νοηματικὸν περιεχόμενον τῆς. Ἡ διάφοσις τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμῃαις ἐγκρίται εἰς τὴν διάφοσιν τῶν ἐργασίμων ἐκείνων τομέων, τοὺς ὅπολους ἐρευνᾷ ἡ ἐπιστήμη αὐτή, ἀπὸ τοὺς λοιποὺς τομείους, τοὺς ὅπολους ἐρευνοῦν αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμῃαι. Ἰπ' αὐτὴν τὴν ἐνοσίαν αἱ πανεπιστημιακαὶ θεολογικαὶ σχολαὶ καθάπερ ὅπου μίαν ἐπὶ μέρος ἐπιστήμην (νοσημερίαν) συλλογικῶς, ἡ παθῆθος μερικωτέρων ἐπιστημῶν τελοῦσῶν εἰς κάποιαν ἐνόστην πρὸς ἀλλήλας) καὶ κατέχουν οὕτω μίαν θέαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν. Ὁ θεολόγος-ἐργηγευτής ὡς ἐπιστήμῃαι ἐργηγευτής εἶναι φιλόλογος, ἀσχολούμενος εἰδικῶς με' ἀραιομένα κεί-

μένα, με' τὰ ὅποια δὲν ἀσχολοῦνται τόσον οἱ λεγόμενοι φιλόλογοι. Ὁ ἐπιστήμῃαι θεολόγος εἶναι ἄνθρωπος θεολόγος ὅχι διότι ἀπλῶς ἀσχολεῖται με' τὰ ἀραιομένα ταῦτα κείμενα (με' τὰ αὐτὰ κείμενα ἀσχολεῖται ἡ δύναται νὰ ἀσχολεῖται καὶ οἱ «φιλόλογοι») 1), ἀλλὰ διότι ὁ «πρόποτος», με' τὸν ὅποιον ὁ θεολόγος οἶτος ἀσχολεῖται με' τὰ κείμενα ταῦτα, δὲν εἶναι ὁ ψυχρὸς «ἐπιστημονικὸς», ἀλλὰ κάποιος ἄλλος. Ὁ ἐπιστήμῃαι θεολόγος εἶναι ἄνθρωπος θεολόγος, καθ' ὅσον μετέχει ἄλλος τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, τῆς διὰ τῶν κειμένων τούτων ὡς καὶ δι' οἰουδήποτε ἄλλου τρόπου μαρτυρούμενης 1. Θεολογικὴ ἐργηγεία εἶναι ἡ κατὰ Θεὸν ζωὴ τοῦ ἐργηγευτοῦ, ἡ συνάντησις τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀποκαλύπτουτος Ἐαυτὸν διὰ τῶν ἐργηγευμένων κειμένων, ἡ κατανόησις τῆς Ἀποκαλύψεως, ἡ μετοχὴ τοῦ Θεοῦ, δηλ. ἡ ἀγνότης τοῦ ἀθροπίνου. Ὁμοίως καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς, ὡς ἐπιστήμῃαι, ἐρευνᾷ ἐπιστημονικῶς ἀραιομένα γέγοντα τῆς ἀθροπίνης ἱστορίας, ὅπως καὶ ὁ ἐπιστήμῃαι δογματικὸς, ὡς ἐπιστήμῃαι, ἐρευνᾷ ἐπιστημονικῶς ἀραιομένα ἔργα τῆς ἀθροπίνης ἱστορίας, ὁ δογματικὸς εἶναι ἄνθρωπος θεολόγος, καθ' ὅσον ὁ λόγος τῶν εἶναι μετοχὴ τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον οἶτος, ὁ δόξα, εἶναι ἄνθρωπος, καθ' ὅσον δηλ. ἐργάζονται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀθροπίνης.

Ἡ σχέσις τοῦ ἐπιστήμῃαι ὡς ἐπιστήμῃαι πρὸς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἐπιστημονικὴ. Ἡ σχέσις τοῦ ἀθροπίνου πρὸς τὸν Θεὸν (ἐν τῇ παρεθεδόμενῃ ἐνότῃ τῆς λέξεως) δὲν εἶναι ἡ ψυχρὴ «ἐπιστημονικὴ» ἐρευνα (ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς), ἀλλὰ σχέσις ὑπαρκτικῆ. Εἶναι πίστις ἡ ἀπιστία, σωτηρία ἡ ἀπόλυσις, δικαιοσύνη ἡ κολάσις. Ἡ θετικὴ σχέσις τοῦ ἀθροπίνου πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ τελείωσις τοῦ ἀθροπίνου ὡς ἀθροπίνου, ἐν ᾧ ἡ ἀνθρωπικὴ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἀντιθέσις τοῦ ἀθροπίνου εἰς τὴν ἀθροπίνου σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἀντιθέσις τοῦ ἀθροπίνου, ὁ ὅποιος σφίξεται. Καὶ οὐδέτις δύναται νὰ σοθῆ, ἐὰν δὲν ἀγωνισθῆ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων ἀθροπίνων.

8. Ἡ θεολογία καὶ ὁ «διδασκαλικός» 2

Κατὰ τὸν Emil Brunner, «ὁὲν ὑπάρχει «θεολογικὴ ὑπαρκσις», ὑπάρχει μόνον θεολογικὴ σ κ ε ψ ι ε και π ι σ τ ε υ ο υ σ α ὑπαρκσις Εἰς

1. Ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀντιθέσις αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προσωπικῆς μετ' αὐτοῦ γνώσεως ἀναγίγνωσις τῆς σχέσεως καὶ ἀντικειμένου ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κείμενῳ, παρατηρεῖται ὁ Ν. Α. Νησιώτης (Φιλολογία τῆς θρησκείας καὶ φιλοσοφικῆς θεολογίας. Σκέψεις ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς θέσεως τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ συστημῃαι θεολογίας, Ἀθήναι 1965, σ. 47).

2. Προτιμῶμεν ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀνωτέρω, τὸν νεολογικὸν «διδασκαλικὸν» τοῦ σχετικῶς παλαιότερου ἔρου «νοσημερίαν» πρὸς δηλωσὴν τῆς χαρακτικῆς μονομερείας, ἡ ὅποια ὑπάρχει, ὅταν ἡ στωκὴ νοσημερίαν νόσησις ἀποκρίσεται ἀπὸ τὰς λοιπὰς

την διανοητικήν ἔργασίαν τοῦ δογματικοῦ δὲν βιοῦται αὐτῇ αὐτῇ ἡ πραγματικὴ τῆς (κατὰ Θεὸν) ζωῆς, ἀλλ' ἀκριβῶς γίνονται ἡ πραγματικὴ αὐτῆς ἀντικείμενον συνολογικῆς, διανοητικῆς, ἔργασίας. Διὰ τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τις καλῶς διοργανωμένος ἀλλὰ κακῶς χριστιανός, καθ' ὅσον ἡ διανοητικὴ πλῆρᾳ τῆς πίστεως ἀνεπτυχθεῖσα πλήρως, ἡ ἄλλη ἴσως, ἡ προσωποπικῆ σχέσις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, παραμένει ὑποστεινόμενη...»¹. Κατὰ τὸν διαπρεπῆ θεολόγον ἡ Δογματικὴ εἶναι («ἡ λογικὴ λειτουργία τῆς διδασκαλίας. Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης»². «Ἡ διαφορά μεταξὺ βιωσέως προεργασμένης ἐκ τῆς πίστεως καὶ θεολογικῆς γνώσεως... δὲν εἶναι ζήτημα περιεχομένου, ἀλλὰ ζήτημα τοῦ τρόπου ὑπάρξεως, τῆς ὑπαρξιακῆς διατάξεως. Ἡ θεολογικὴ ἡ δογματικὴ γνώσις εἶναι κατὰ τὴν μορφήν τῆς. Ὅστις διανοεῖται θεολογικῶς εἶναι ὑποκειμένους, ὅσον χρόνον διανοεῖται ὄρω, νὰ μεταβῆναι ἐκ τῆς κατὰστάσεως τοῦ λατρεύοντος εἰς τὴν κατὰστασιν ἐκείνην τοῦ οὐσιαστικῶς στοχαζομένου. Ἡ μετελευτέρα σαφήνεια καὶ ἀκριβεία τῶν θεολογικῶν ἐννοιῶν ὀφείλει καὶ δύναται νὰ κερδηθῆ μόνον μὲ ἐξοδα τῆς πίστευούσης ἀμεσότητος καὶ τῆς εἰς τὴν ἀμεσότητα ταύτην περιλαμβανομένης ἐπιούρητος δ' ἔργον. Κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ τις θεολογικῶς, δὲν εἶναι οὗτος ἐν τῇ μορφῇ ὑπάρξεως τοῦ λατρεύοντος καὶ ὑπακούοντος Ἀποστόλου, ἀλλ' εἶναι μαθητής, διδασκαλός, ἐρευνητής, διανοούμενος»⁴. «Ἡ Θεολογία, ἡ Δογματικὴ, δὲν εἶναι αὐτῇ αὐτῇ ἡ πίστις — ἀλλὰς θὰ ἦτο βεβαίως ὁ δογματικὸς ὁ ὁρθὸς πιστός —, ἀλλὰ ἡ θεολογία εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν διανοητικὴν ἐπιτέργασιν τῆς ἑαυτοῦ τῆς χριστιανικῆς σκέψεως»⁵.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας τοῦ Emil Brunner θὰ ῥῥδύνατο ἴσως περαιτέρω νὰ παρατηρηθῆ ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰς παραπάνω ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι τις καλῶς θεολόγος

περιοχῆς τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγίου. Ὁ ἐνταῦθα χρησιμοποιούμενος ὅρος «διανοητικαίως» ἐκφράζει ἀπολαυστικῶς τὸ ἐκ χριστιανικῆς ἀπόψεως ἀνηρητὸν περιεχόμενον τοῦ ὅρου «νοσησιακῶς», δεδιμένου ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος, ἐκ χριστιανικῆς ἀπόψεως θεωρούμενος, παρουσιάζεται περιλαμβανὸν ἐκτός τοῦ «διανοητικισμοῦ» καὶ στοιχείου, τὰ ὅποια ἡ θεολογία καταβάσκει.

1. Emil Brunner, Die christliche Lehre von Gott. Dogmatik Bd I, Aufl. Zürich 1953, σ. 98.

2. Ἰbidem σ. 96.

3. Ἰbidem σ. 6.

4. Ἰbidem σ. 48.

5. Ἰbidem σ. 72.— Εἰς τὴν συνήθη (πρὸς τοὺς δυτικούς θεολόγους) διάκρισιν μεταξὺ θεολογίας καὶ πίστεως ὀφείλεται καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ M. Heidegger, ὅτι, ἐπ' ὅσον ἡ θεολογία εἶναι ἡ ἐργασία τῆς πίστεως, ἡ χριστιανικὴ τῆς θεολογίας δὲν εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ χριστιανικὴ τῆς πίστεως (Holwege, 4, Aufl. 1963, σ. 203).

καὶ συγχρόνως νὰ εἶναι κακὸς χριστιανός. Θεολογία δὲν εἶναι οὕτω μία μονομερῆς διανοητικὴ ἐπέγεια τοῦ πιστεύοντος (ἢ μὴ πιστεύοντος) ἄνθρωπου, ἀλλὰ τὸ ὅλον γεγονός τῆς πίστεως. Ἡ διανοητικὴ δραστηριότησις τοῦ ἀνθρώπου καθιστᾷ τοῦτον διανοούμενον. Θεολόγον καθιστᾷ αὐτὸν ἡ κοινωνία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία πάλιν δὲν εἶναι γεγονός μονομερῶς διανοητικόν. Ὁ «διανοητικισμὸς» οὗτος εἶναι ξένος τόσον πρὸς τὴν πατερικὴν αὐτοσυνειδητοποίησιν τῆς θεολογίας ὅσον καὶ πρὸς τὸ μήλημα πάσης ἀληθοῦς φιλοσοφίας. Ἡ ἀπολύτως τῆς διανοήσεως ἀπὸ τὰς λοιπὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων ὠσεύτως πραγματοποιεῖ οὗτος τὴν κοινωνίαν τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πατέρας φθορὰν τῆς θεολογίας. Πρὸ πάντων ἡ ἡσυχαστικὴ-παρακλιτικὴ θεολογία καὶ γενικώτερον ἡ μεταρνεωτέρα βυζαντινὴ θεολογικὴ σκέψις, ἀποτελεῖ μίαν ἔντρονον διαμερτυρίαν κατὰ τῆς μονομερούς ἐξέφρασεως τοῦ διανοητικοῦ στοιχείου ἐν τῇ θεολογίᾳ. Οἱ βυζαντινοὶ πατέρες, οἱ ὅποιοι συνήτησαν τὴν ἐκ τῆς Δύσεως προεργασμένην σχολαστικὴν θεολογίαν, ξεναθέντες ἐξηγήθησαν κατὰ τῆς δικτακτικῆς ταύτης μεθόδου. Ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ ἔζη τὴν πίστιν, ἡ Δύσις — τοὐλάχιστον εἰς τὰ ἄμματα πολλῶν ἀνατολικῶν — διανοεῖτο ἐν προκειμένῳ περὶ αὐτῆς. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι διὰ τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολὴν ἡ ζωὴ πεδύεται ἐρημικῶς τῆς διανοήσεως. Ἡ ζωὴ τῆς πίστεως εἶναι τὸ ὅλον τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου καὶ εἰς τὸ ὅλον τοῦτο ἡ διανοήσις ὀφείλει νὰ κατέχη ἀμείλιτον τὴν θέαν τῆς. Ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολὴ δὲν καταφεύσκει κατὰ τῆς διανοήσεως, ἀλλὰ κατὰ τῆς μονομερούς ἐξέφρασεως, κατὰ τῆς ἀπομονώσεως, τῆς διανοήσεως ἀπὸ τὰ λοιπὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κακὸν δὲν εἶναι ἡ διανοήσις, ἀλλ' ἡ διαταραχὴ τῆς θεούσης σχέσεως τῆς στενῶς νοουμένης διανοήσεως πρὸς τὰς λοιπὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν «διανοητικισμόν» ἡ θεολογία ὡς πίστις εἶναι ἡ ἀρμονία τῶν ἐπιμέρους λειτουργικῶν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀλλήλας, μὲ ἀλλοῦς λόγους, ἢ ἀρετῇ τοῦ ἀνθρώπου. Θεολόγος δὲν εἶναι ὁ μονομερῶς διανοούμενος καὶ μὴ ζῶν (αὐθεντικῶς), ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ὁ ζῶν ζωὴν αὐθεντικὴν, ὁ κοινωνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀγιος. Οἱ πατέρες δὲν διδάσκουν κατὰ βῆθος τὰ γνωστὰ ζήτη (πίστις καὶ νόησις), (πίστις καὶ ζωὴ), (θεολογία καὶ ζωὴ), (πίστις καὶ ἔργον) κ.λπ. ἀλλὰ τὸ ἐν : τὴν κοινωνίαν τοῦ Θεοῦ. Αἱ εὐχύματα διαδεδομένα αὐτῶν διακρίσεις ἔχουν κατὰ βῆθος συναντικεῖν χάρακτῆρα. Ἐὰν ἡ γρησία ὀρθοδόξος Ἀνατολὴ ἀντιδᾷ τόσον ὀξείως εἰς πᾶσαν ἐπιπέδον τῆς μετὰ τὴν σχολαστικὴν Δύσιν, τοῦτο ὀφείλεται ἐν πολλοῖς εἰς τὸν «διανοητικισμόν» τῆς τελευταίας. Ἡ θεωρητικὴ Ἀνατολὴ ὄχι μόνον ὑποστηρίζει, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τονίζει τὴν ταυτότητα, ἡ ὁποία ὑπέφφη εἰς τὴν ἐνότητά μεταξὺ τοῦ vivere καὶ τοῦ philosophari.

Ἡ διάκρισις ἐπινοημένης πίστεως καὶ γνώσεως δὲν εἶναι πατερικὴ, δὲν εἶναι ὀρθοδόξος, δὲν εἶναι θεολογικὴ διάκρισις. Πίστις εἶναι ἡ γνώσις τῆς θεολογίας,

ς συνασθηματική ύποθεσις, ως μία ύποθεσις τῆς («καρθίας»), ως μία κατὰ ἄφελεία, κατέστη ἐπιτακτική ἢ ὑποτάξιμος τῆς ἀναγκαιότητος καὶ «ἔργου» (δηλ. τῆς βουλήσεως) καὶ τῆς «ἐπιστήμης» (δηλ. τῆς νόησεως). Ἡ ἔμφασις ἢ πίστις ἀναγνωρίζεται ως καθολικὴ ἀναφορὰ τοῦ ἀθρόουτου εἰς ἑξῆς, ὅταν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς καὶ νόησις καὶ βουλήσις καὶ συναπὸ α. Ἡ πίστις εἶναι οὕτω γεγενῆσθε τοῦ ὅλου ἀθρόουτου ἀποσταυμένη ἀπὸ νοητικὴν, τὴν βουλήτικὴν καὶ τὴν συνασθηματικὴν πλευρὰν τῆς, ἐφ' ὅσον ἠραυτὸς ὡς ἀθρόουτος συνίσταται καὶ ἐκ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων. Ἡ αὐτὴ ἐπιπέτωσις τῆς πίστεως ἀπὸ τὴν νόησιν καὶ τὴν βουλήσιν εἶναι προσηδὸν ἀδελφῶν μονομελείας. (Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν διόρθωσιν τούτων μονομελείας ἀποβλέπεται ἰδιαίτερος καὶ ἢ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, τῆς ὁμοίως ἢ θεολογία, τὴν ἐπιτακτικὴν τῆς, εἶναι σημειωθὲν διυστυχῶς παρημελημένην). Ἡ πίστις ἠνωσις, ὅπως εἶναι καὶ ἀγὰθὰ ἔργα. Ἡ πίστις εἶναι πίστις ὡς αὐτὴ ἦς ἐνεργουμένη (Γαλ. 5, 6) καὶ ὡς «ἐλλογος». Ἡ «πίστις» τοῦ ἀνοήτου ἴπου εἶναι πίστις ἐλαττωματική, ὅπως ἐλαττωματικὴ εἶναι καὶ ἢ πίστις ἠνωστικὴ μὲν ἠρησκέλοντος ἀθρόουτου, ἀλλὰ στερουμένου «ἔργων» ἦς. Ἡ πίστις εἶναι τὸ ὅλον τῆς ἀθροιστικῆς ζώης τοῦ ἀθρόουτου, ὃ ὅμοιος ἐν ταῦτῳ ὡς λογικόν, βουλήτικόν καὶ συνασθηματικόν (ἐὰν δεχθῶμεν τὴν τριῶν τούτων στοιχείων διολογία ἢ ὅλη ζώη τοῦ ἀθρόουτου ὡς ἴπου). Καθ' ὅσον ὃ ἀθρόουτος εἶναι ἐν ταῦτῳ καὶ ὡς κοινωνικόν, πίστις ἢ δούρα σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἢ προσήκουσα κοινωνικιότης

9. Ἐνδιαφερόμεται τινες γινώμει περὶ τοῦ ἔργου τῆς θεολογίας

Περὶ τῆς οὐσίαις καὶ τοῦ ἔργου τῆς θεολογίας ἔχουν ἐκφρασθῆ κατὰ καιροῦ καὶ σπουδαίαι γινώμει, τινὰς τῶν ὁποίων εἰδομέν ἀνωτέρω. Ἄν καὶ σπουδῆ περὶ ἀποδοχῆς τοῦ περὶ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἔργου «θεολογία» θὰ ἦτο ποσειμένη ἄλλαν διδακτική, ἀρκουμένη ἐνταῦθα εἰς τὸ νὰ παρῶσιν ἠαυτοὺς ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν γινώμει τούτων μόνον ὀρισμένης ἐνδιαφερόμενης ἢ ἀποστολῆς τῆς θεολογίας. Ὅπως ἐφόρη ἦδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονουμένων γινώμει, εἶναι εὐρέως διαδεδομένη ἢ ἀντιλήψις, ὅτι ἢ θεολογία εἶναι ἢ καὶ ὑπὸ ἀνατολικῶν θεολόγων. Φαίνεται ὅτι ἢ ἀντιλήψις νὰ κατὰδελγῆ ὃ τῆς θεολογίας χερσατῆρ τῆς θεολογίας δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ γεγενῆσθε τῆς ἔφας θεολογικῶν Σχολῶν εἰς τὰ Πατερικιστικά, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἑσῶς τῶν.

Κατὰ τὸν Schleiermacher «Δογματικὴ θεολογία εἶναι ἢ ἐπιστήμη τῆς διδασκαλίας τῆς ἰσχυούσης εἰς μίαν χριστιανικὴν ἐκκλησιαστικὴν

κοινωνίαν εἰς ἕνα δεδιμένον χρόνον»¹. Ὁ μέγας διαμαρτυρούμενος θεολόγος-τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος θεολογία, ὡς γνωστὸν, τὴν ὡς ἐπιστήμην νοουμένην θεολογίαν ἐπὶ τῆς συνασθηματικῆς (θηρησκευτικῆς ἐμπειρίας), διὰ τοῦτο καὶ φωνεῖ : «Αἱ χριστιανικαὶ φράσεις τῆς πίστεως εἶναι αἱ ἀντιλήψις τῶν χριστιανικῶν εὐσεβῶν συνασθηματικῶν καταστάσεων ἐκπεφρασμέναι διὰ τῆς ὀμιλίας»².

«Πᾶσα ἐπιστήμη ἐπεξεργάζεται ἐν γενικῶς προσοτὸν ἀντικείμενον συμφάνως πρὸς γενικῶς παραδεκτὰς μεθόδους καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν γενικῶς ἰσχυόντων κατηρίων μὲ τὸν σκοτὸν νὰ φθάσῃ εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποία θὰ εἶναι ὁμοίως γενικῶς ἰσχύοντα καὶ τῶν ὁποίων ἢ παρὰδοχὴ θὰ εἶναι ἢ φθιχὴ ὑπορέσις παντὸς λογικοῦ ἀθρόουτου», παρατρεῖ ὃ O. Weber³. Κατὰ τὸν διαμαρτυρούμενον τοῦτο δογματικόν, ἢ Δογματικὴ θεωρουμένη ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἐν λόγῳ συγχρόνου ἀυτοσυνειδήσεως τῆς ἐπιστήμης παρυσιάζεται ὡς ἔχουσα ἐν μέρει μόνον ἐπιστημονικὴν χερσατῆρα, δεδιμένου ὅτι αὐτῆ, ἢ Δογματικῆ, «δὲν διαβῆται οὕτε γενικῶς προσοτὸν ἀντικείμενον οὕτε γενικῶς ἰσχύον κατηρίων καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς γενικῶς ἰσχύοντα, ὑπογερσιτικά, συμπεράσματα, ἀόμιη καὶ ἐκτὶ ἔθλα κατὰ κάποιον τρόπον χερσιμοποεῖ γενικῶς προσοτὰς μεθόδους»⁴. Πολλὴ προβληματικὴ παρυσιάζεται ἐν προκειμένῳ καὶ ὃ ὑπὸ τοῦ O. Weber ὁμοίως τῆς Δογματικῆς «ὡς τῆς ἐπιστήμης τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ἰδαίοντος»⁵. Ἐφ' ὅσον «τὸ κατ' ἐξοχὴν Ἰδαίοντος» εἶναι ἢ Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἢ Ὅμοια δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τοῦτο, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τοῦτο ἀντικείμενον ἐπιστήμης;

«Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τῆς πίστεως ἀφωλῶς δὲν εἶναι μία ἐπιστημονικὴ γνωστικὴ ἐνέργεια καὶ ὃ Θεὸς τῆς Ἀποκαλύψεως βεβαίως δὲν εἶναι ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τούτῳ ἔχει δίκαιον ἢ διαμαρτυρία τοῦ Schleiermacher ἐκαστὸν τῆς σχολαστικῆς ἀντιλήψεως καὶ πρῶξως μίας ἐπιστήμης περὶ Θεοῦ...», παρατρεῖ ὃ E. Brunner⁶, τοῦ ὁποίου ὀρισμένης θέσις εἰδομένη ἦδη. Ἡ παρατῆσις ἐξ ἄλλου τοῦ καὶ ἀνωτέρω μνημονουθέντος K. Barth, ὅτι ὃ φόβος ἕναυτι τοῦ σχολαστικισμοῦ εἶναι τὸ γινώσιμα τοῦ

1. Der christliche Glaube nach Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhang dargestellt (ἐπὶ τῆ βάσει τῆς δευτέρας ἐκδόσεως ἐκδοθ. ὑπὸ M. Herder 1960) § 19 (πρὸς. καὶ T. Reiff, Kirche und Theologie, Gütersloh 1966, σ. 140).

2. Αὐτόθ. § 15. Πρὸς. καὶ H. O t t, Theologie als Gebet und als Wissenschaft, ἐν : Theologische Zeitschrift 14 (1958) σ. 121 ἐξ.

3. Μν. ἐργ. σ. 57.

4. Αὐτόθ.

5. Αὐτόθ. σ. 61.

6. Die christliche Lehre von Gott. Dogmatik, Bd I, 2. Aufl. Zürich 1953, σ. 71.

προφητου 1, δυναται βεβαίως να στηρίζεται εις ώρισμαμένα δεδομένα, ἀλλ' ὁ γνήσιος προφήτης δεν δέχεται να ὑποβληθῆ τὸ κήρυγμά του εἰς τὴν σχο- λὴν ἐξέτασιν 2, τοῦτο δυναται να μὴ ὀφείλεται πάντοτε εἰς οἰοδηήποτεσιν, ἀλλ' εἰς τὴν πεποίθησιν, τὴν ἐλλωστε οὐδὲν ἄλλως ἀθεμελιώτων, ὅτι ἡ ἰσὸς τοῦ σχολαστικισμοῦ δεν εἶναι ἡ πᾶσον κατὰλλήλως διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ

Κατὰ τὸν W. Eliert «ἡ Δογματικὴ, ὅπως καὶ ἡ θεολογία ἐν συνῶνῳ, ἐπιστήμη» 3. Ὡς δογματικὴ γενικῶς χαρακτηρίζεται ἐξ ἄλλου ὅτι αὐτοῦ διδασκαλία, ὅπως ἐπίσης καὶ μία ἀντιστοιχὸς πίστις εἰς τὴν διδασκαλίαν ἢ, ἔφ' ὅσον ἐν προκειμένῳ οὔτε διδεται οὔτε ἀπαιτεῖται ἐπαρχὴς θεμελιώ- Κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ λαυθησανοῦ τοῦτου δογματικοῦ, ἰσως εἰς οὐδέμιαν ἐποχὴν ἐκφυλάχθητε τόσον ὁ «δογματισμός», ὅσον εἰς τὴν ἐποχὴν μας 5. ἐὰν δεχθῶμεν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, ὅτι «τὴν ἀντιθεσιν τόσον εἰς τὸν δι- στήμον ὅσον καὶ εἰς τὴν 'σκέψιν' ἀποτελεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐφευαν» 6, τότε ποῖαν θεολογίαν πῶς εἶναι δυνατὸν να εἶναι τόσον «δογματικὴ» ἢ ἐποχὴ μας, «Ὡς χαρακτηρίζεται ἀκριβῶς ἡ γαλιθαία ἀνάπτουξ τῆς ἐφευαν τῆς ἐπι- ἠ) (δεδομένου ὅτι «ἡ ὀρθῶς νοσημένη ἐπιστήμη ἔῃ ἐκ τῆς ἐποχῆσεως»), ἔξ ἄλλου «ὡς ἐπιστήμη συνδεμένη με τὰς προϋποθέσεις τῆς πίστεως ἢ ἐκτικὴ θεολογία εἶναι ἐκκλησιαστικὴ», παρατηρεῖ ὁ E. Fuchs 7, ὁ ὁποῖος αὐτὸν τὸν εἶπον παραθεωρεῖ ἰσως τὸ γεγονός, ὅτι ἡ «συνθεσιν» αὐτῆ με τοῦθες πίστεως μείωνει τοῦλάχιστον, ἀν δεν ἐξαφανίξῃ ἐντελῶς, τὸν ἠμνοικὸν χαρακτηρῆ τῆς ὡς ἐπιστήμης θεωρουμένης θεολογίας. Κατὰ ἰσημεροῦμενον τοῦτον θεωρητικὸν τῆς ἐρημίας ἢ θεολογία «ἔχει μόνον ἰσὴ ἐχθρὸς τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἀντιθέτως ἢ ἐπιστημονικώτερον πασῶν ἰσστημάτων», ἔφ' ὅσον αὐτῆ «ἀποφωμωμένη ἐκ τῆς πίστεως θέσει τόσον ὡς τὴν ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡστε να πρέπη να καταστήση ἰσῆτος ἐαυτὸν ἐρώτησιν» 8. Ἐν σχεσει πρὸς τὴν παρατήρησιν ταύτην ὄνατο ἐνταῖθα να σημειωθῆ ὅτι ἡ θεολογία, ἐρωτῶσα ριζικῶς περὶ τοῦ ποῦ, δυναται ἀναμφιβόλως να γίνῃ ἐπιστήμη. Τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἡμῶς ὡ χαρακτηρῆρος στερεῖται προφανῶς αὐτῆ, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὁσονδηότε

1. K.D. I, 1, σ. 296.

2. Ἀντὸθι.

3. Der christliche Glaube. Grundlinien der lutherischen Dogmatik, 3. Aufl. mng 1956, σ. 42.

4. Ἀντὸθι σ. 48.

5. Ἀντὸθι.

6. Ἀντὸθι σ. 49.

7. Was ist Theologie?, Tubingen 1953, σ. 33. 36.

8. Ἀντὸθι σ. 36.

ρικῆς ἐρωτήσεως ἐξαφείρται ἢ περιολῆ ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια χαρα- κτηρίζεται ὡς «πίστις». Ἡ ἐρώτησις περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια ἀντιπαρέ- χεται ἀνεξέταστον — ἢ ἐξτελεῖ ἐπὶ τῆ βάσει ἀνεξέταστον προϋποθέσεων — τὸν ἀνθρώπου, δεν δυναται να εἶναι ρικῆ. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτου ἀκριβῶς ἡ θεολογία δεν εἶναι ἐπιστήμη. Ἐκὴ «ἡ ἀθεωρία τῆς εὐαγγελικῆς θεολογίας δυναται να εἶναι μόνον ἡ ἐπιστημονικώτης της καὶ οὐδὲν ἕτερον» 1, τότε ἡ ἀ- θεωρία αὐτῆ εἶναι σῆμερον πολὺ ὀλίγον χροσημὸς διὰ τὴν «πίστιν». Ἡ ἐπιστή- μη δυναται σῆμερον πολὺ ὀλίγα πράγματα να συναβῆ ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια, ὡς κατὰ παραδόσον πιστευεται, συνιστοῦν τὸ γεγονός τῆς σωζώσεως πίστεως.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων θεολόγων ὁ Εὐγένιος Βουίγαρις γράφει ὅτι «δελ- κνυται τὴν θεολογίαν εἶναι ἐπιστήμην ἅμα καὶ σοφίαν. Ἐπιστήμη γάρ ἐστὶν ἡ ἐξ ἀρχῶν ἀναγκαῖον ἀσφαλῆ ἐπιφεροσα συμπεράσματα» 2. Δημιουργεῖται ἡμῶς ἡ ἀπορία : Εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῆς θεολογίας (ἐπιστημονικῶς !) ἀναγκαῖ- αν) μὴ ἐπιδεχόμενα ἀμφισβήτησιν ; Ὡς εἶδομεν ἥδη, ἡ ἐπιστήμη ἐλέγει καὶ ἐπιβεβαίῳ τὰς ἀρχὰς της, δεν τὰς παραδέχεται ἀσυζήτητῃ. Ἡ θεολογοῦ- σα ἡμῶς σκέψης (ἀκόμη καὶ ὅταν, τῶν ἀρχῶν τοῦτου δεδομένων, λειτοργῆ με ἀμφοῖν λογικῶν συνεπειῶν) ἔχει ἥδη δεχθῆ δογματικῶς τὰς ἀρχὰς της ταύτας χωρὶς να ἔχη ἀμφισβήτησει τὴν ἀλήθειάν των. Ἰὰς ἀρχὰς της ἡ θεο- λογία τὰς δέχεται ἀνε ἀμφιβόλως. Ἐκ γνωστολογικῆς ἐπόψεως ἡ πίστις της παρουσιάζεται ὡς «προκαταλήψις» διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὄπο τῆς θεολογίας δογματικὴ παραδόχῃ τῶν ἀρχῶν της ἐνδέχεται να χαρακτηρηθῆ ὡς «αὐθλι- πετος» ἐπὶ τῆ βάσει τῆς λογικῆς σῆμερον μεθοδολογίας τῶν ἐπιστημῶν. Ἰὰ «δογματικὴ» εἶναι ἀρχαὶ ἀναγκαῖαν) διὰ τὴν «θεολογίαν», ἀλλ' ὄχι καὶ διὰ τὴν ἀθεωρικὴν ἐκείνην ἐφευαν, ἢ ὅποια διεκδικεῖ δι' ἐαυτὴν τὸ ὄνομα «ἐπιστήμη». «Ἡ ἐπιστήμη ἢ ὑπερουσική, οἷα ἐστὶν ἡ θεολογία...», εἶναι μία ἐκφρασις τοῦ Εὐγενίου Βουίγαρεως 3, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἦδύνατό τις να παρατηρήσῃ ὅτι ἡ λέξις «ἐπιστήμη» καὶ ἡ λέξις «ὑπερουσική» εἰς τὴν ὡς ἄνω σχέσιν των περιέχουν, συμφωνίως πρὸς τὸ σημειωθὸν νόημα των, μίαν βασικὴν ἀντιθεσιν.

Ὁ Ζ. Ρῶσις διδαι τὸν ἐξῆς ὁρισμὸν εἰς τὴν Δογματικὴν : «Ὅθεν ἡ Δογματικὴ εἶναι ἐπιστήμη ἐκτιθεῖσα μεθοδικῶς τὰς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἐφευεῶν αὐτοῦ καὶ τῶν προϋποθέσεων καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν διδασκα- λίας ταύτας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀποδεικνύουσα ὡς οἶόν τε τὴν ἀλή- θεϊαν αὐτῶν. Ἐκ τῆς μεθοδικῆς ἐκθέσεως τῶν διδασκαλιῶν τῆς πίστεως περὶ τῶν ἐφευεῶν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἐνότηταν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, καὶ πρὸς τὴν θε-

1. Ἀντὸθι σ. 44.

2. Θεολογικὸν, ἐκδ. ὑπὸ Ἄρχιμ. Ἀ γ α θ α γ γ ἔ λ ο υ Δ ο ν τ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἐν Βερτιῆ 1872, σ. 9.

3. Ἀντὸθι σ. 10.

μόδη έννοιαν ἀποτελείται ἐναΐον τι ὅλον ἢ σύστημα Δογματικῆς¹. Ὁ ὅρι-
 ς οὔτος, ὅπως καὶ πάντες οἱ ὅμοιοι πρὸς αὐτόν, δημιουργοῦν ὄρωσιμα
 τηματικά : εἶναι ἀντικείμενον τῆς «ἐπιστήμης» τῆς Δογματικῆς αἰ διδα-
 σκῆαι τῆς Χριστιανικῆς πίσσεως περὶ Θεοῦ, ἢ αὐτός ὁ Θεός ; Ἡ μήτρας
 συνυπόθετον ; Καὶ ποία ἡ σχέση μετὰ τοῦ διδασκαλίας περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ
 οὐ τοῦ Θεοῦ ; Ὡσαύτως ἐρωτᾶται περὶ τῆς σχέσεως μετὰ τοῦ ἐρωτῶ-
 Θεοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὴν διακρίσειν ὁ δογματικὸς οὔτος μετὰ τοῦ
 ὁ καὶ ἐρωτῶν αὐτοῦ ; Δύναται ἡ Δογματικὴ ὡς «ἐπιστήμη» νὰ ἐρευ-
 νῆ «Θεὸν καὶ τὰς ἐργείας αὐτοῦ θεωροῦσα αὐτὸν ἔνθεν μὲν καθ' ἑαυτὸν
 ν δὲ . . . ;² εἶναι δυνατὸν λοιπὸν νὰ γίνεται ἐπιστημονικὸς λόγος περὶ τοῦ
 ὁ «καθ' ἑαυτοῦ» («a se») ; Ἡ τοιαύτου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῆ
 τῆμῃ τὰς («ἀκρίτους») ἐργείας τοῦ Θεοῦ ; Ἐάν ἡ Δογματικὴ ἐπιθε-
 λεθδικῶς τὰς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας τῆς πίστεως, τότε ἐρωτᾶται μέγα
 ὁ σημαίον ἐφαρμόζεται με συνέπειαν ἢ «μεθόδος» ; Δύναται ἢ μεθόδῃ ἐκ-
 ς νὰ ἀναφέρεται καὶ πέραν τῶν ἀνθρωπίνων διδασκαλιῶν ; Δύναται ἢ
 τημονικῆ μεθόδος νὰ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Ἀποκαλύψιν τοῦ Θεοῦ, ἢ
 οἶα ἀποτελεῖ τὸ θεῖον περιεχόμενον τῶν ἀνθρωπίνων τούτων διδασκαλιῶν ;
 Κατὰ τὸν Δ. Σ. Μπαλῆνον ἡ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη, «οἷόντι ἡ
 νὰ δὲν προουσιώθῃσαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀλλ' ἔχει
 ἵακτῆρον τὴν ζωρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ ὑποκειμένου νὰ κατανοήσῃ τὸ περιε-
 χον τῆς θείας ἀποκαλύψεως ὡς μὴ ἀποκρουόμενον ὑπὸ τοῦ λογικοῦ ἀλλὰ
 πρῶτον πρὸς τοῦς αἰωνίου νόμου αὐτοῦ»³. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἔρευνα αὐτῆ
 εἶναι ἐπιστημονικῆ, καταφαίνεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἐρευ-
 προῦποτιθεμένην ἀντιλήψιν περὶ συμφωίας τῆς παραδεδομένης «θείας
 ἀποκαλύψεως» πρὸς «τὸ λογικόν». Ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς θείας Ἀποκαλύ-
 ς συμφῶναι μετὰ τὸν λόγον, τοῦτο δὲν εἶναι προῖτοθεσίς, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ
 ἡμενον εἰς μίαν σχετικὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἢ ὅποια μάλιστα δὲν
 ἡλθται εἰς τὸ «περιεχόμενον τῆς θείας ἀποκαλύψεως», ἀλλ' εἰς «τὸ λογικόν»
 («τοῦς αἰωνίου νόμου αὐτοῦ»). Σημειωτέον ὅτι ὁ Δ. Σ. Μπαλῆνος
 ἡμποτεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ, πόσον ἀναγκαία
 εἶ ἡ ἀνακείσας διὰ τὴν θεολογίαν : «Θεολογία ἀφοκυμένη εἰς συλλογῆν
 τῶν προσηγουμένων γενῶν μόνον, ἀνευ ἐπεξεργασίας καὶ ἀναπτύξεως τού-
 τῶν εἶναι τέχνη τις χρήσιμος βεβαίως ἐν πολλοῖς, ἀλλ' ἀνάξια τοῦ ὀνόματος
 ἐπιστήμης. Ἡ Θεολογία, ἐάν θελῇ νὰ ἢ ἐπιστήμη ἀξία τοῦ ὀνόματος αὐτῆς,

1. Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1903,
 3 - 24.
 2. Ἀντόθι σ. 24.
 3. εἶναι ἡ θεολογία ἐπιστήμη ; σ. 13.

ὀφείλει νὰ ἀπελθῆ εἰς τὸν χροσὸν αἰῶνα αὐτῆς, τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀθωνασίαν,
 Πηργασίαν, Βασιλείαν καὶ Χρυσοστόμιον, τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ σημαία τῆς
 Ὁρθοδοξίας ἠρρίσκειτο ἠδ' ἀφωμένῃ μετὰ τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας»¹.
 Ὅς ἐπιστήμην ὀφίλει καὶ ὁ Χ. Ἀνδρούτσος τὴν Δογματικὴν γράφων :
 «Δογματικὴ . . . εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔκθεσις τῆς περὶ πίστεως Χριστιανικῆς
 διδασκαλίας»².

Κατὰ τὸν Κλ. Στρατιώτην, «διὰ νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ Θεολογία ἔχει . . .
 τὸ δικαίον νὰ λέγηται καὶ νὰ εἶναι ὄντως ἐπιστήμη, πρέπει νὰ ἐπιλη-
 ροῖ τοὺς ὅρους, οὓς ἐκπλήροῖ ἐκάστη ἐπιστήμη, πρέπει νὰ φέρῃ τὰ γενικά
 γνωρίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ ἴδια ἐαυτῆς, τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν»³.
 Τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν βλέπει ὁ ἐν λόγω θεολόγος εἰς τὴν πίστιν : «Πίστις
 ἔρα θεολογικῆς ἐρεύνης προηγείται ἢ πίστις αὐτῆ εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς
 θεολογίας ὡς ἐπιστήμης διακρίνουσα αὐτὴν τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν αὐτῆ
 εἶναι τὸ οὐ σι ω δ ε ς τῆς θεολογίας γ ν ὁ ρ ι σ μ α η⁴. Ἀκριβῶς ὅμως
 ἐπειδὴ ἡ πίστις εἶναι «τὸ οὐ σι ω δ ε ς τ ἦ ς θ ε ο λ ο γ ι α ς γ ν ὁ ρ ι σ μ α η
 σ μ α η) καὶ ἐπειδὴ τὸ οὐσιωδὲς τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἢ π ι σ τ ι ς, δυνάμεθα νὰ
 εἴπωμεν ὅτι ἡ θεολογία δὲν διακρίνεται τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ
 π α σ ὠ ν τ ὠ ν ἐ π ι σ τ ἦ μ ὠ ν, ἐφ' ὅσον ἡ πίστις, ἢ ὅποια βασικῶς χαρα-
 κτηρίζει τὴν θεολογίαν, εἶναι γεγονός βασικῶς διαφορὸν τῆς ἐπιστήμης.
 Ἀκόμῃ καὶ ἂν ἦτο ὀρθὴ ἢ παρατήρησις τοῦ Κλ. Στρατιώτου, κατὰ τὴν
 ὅπουθεν «καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι βασιζόνται μὲν ἐπὶ τῆς πίστεως, ὡς ἐνωσεὶ αὐ-
 τῆ ἢ θεολογίαν»⁵, ἡ διαφορὰ μετὰ τοῦ τῆς πίστεως τῆς θεολογίας καὶ τῆς δῆθεν
 «πίστεως» τῶν ἐπιστημῶν εἶναι πόσον ριζική, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἡ θεολογία,
 ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πίστεως τῆς, νὰ συγκαταλεχθῆ μετὰ τοῦ ἐπιστημῶν.

Ἐνικώτερον περὶ τῆς ἄλλης θεολογίας παρατηρεῖ ὁ Παν. Ἱ. Μπαρ-
 τολιῆς : «τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα τῆς Θεολογίας ἐξασφαλίζει ἡ
 ὑπ' αὐτῆς πᾶσι τῶν ἀπαραιτήτων ὅρων τῆς ἐπιστήμης θεωρουμένης
 α) ὡς ἐνδελεχοῦς μεθόδικῆς ἐρεύνης πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας περὶ τῆς φύσεως
 καὶ τοῦ σκοποῦ ἐνὸς ὀρισμένου τομέως γνώσεως ἢ ὀρισμένου ἀντικειμένου
 καὶ β) ὡς αὐστηρῶς λογικῆς καὶ συστηματικῆς εἰς ἐναΐον ὅλον κατατάξεως
 τῶν διὰ τῆς τοιαύτης ἐρεύνης κτηθεισῶν γνώσεων. Ἐπίσης τὸν ἐπιστημονικὸν
 χαρακτήρα τῆς Θεολογίας ἐξασφαλίζει καὶ ἡ χρῆσις τῶν οἰκείων εἰς τὰς πνευ-

1. Ἀντόθι, σ. 10.
 2. Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1907, 1956,
 σ. 2. Παρ. ἀντόθι σ. 25 : «Ἡ Δογματικὴ, ὡς ἐπιστημονικὴ τῶν δογμάτων ἔκθεσις, ἐκτε-
 ῖται τὰ δόγματα...»
 3. Μν. ἔρι. σ. 3.
 4. Ἀντόθι, σ. 14.
 5. Ἀντόθι.

ματικά (ὅχι τὰς φ ο σ ι κ ἄ ς) ἐπιστήμας ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἰδίᾳ τῆς ἱστορικῆς καὶ κριτικῆς μεθόδου, προκειμένου περὶ τῆς ἐπιγνησίας φιλολογικῶν πηγῶν. Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν χορῆσιν τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς μεθόδου ἐν τῇ ἐπιγνή τῶν πηγῶν τίθενται εἰς τὸν θεολόγον (ὄχι ἦτορ τινος συγκεκριμένης ἐξωπεριστασιακῆς ἀρχῆς) περιορισμοὶ τινες, ὑπαγορευμένοι ὑπὸ τῆς συνειδηθείσεως τῶν ὑπὸ φιλοσοφικῆς γνωστολογίας ἀναγνωριστέων πεπερασμένων ὀρίων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ χαρακτήρος ἀραιομένων θέλων ἀληθεύων, ἀφ' ἑτέρου, χωρὶς οὕτω νὰ παραβλάπτεται ὁ ἐπιστημονικὸς χαρακτὴρ τῆς Νομιστικῆς καὶ τῆς Ἱστορίας, ὧς δὲν καταλύεται ὁ ἐπιγνητικὸς χαρακτὴρ τῆς Νομιστικῆς καὶ τῆς Ἱστορίας, ἐν τῇ ἐξερρήσει τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν καὶ πρὸ παντὸς ἐν τῇ ἐξαγγελικῇ ἀραιομένῳ συμπερασματικῶν καὶ ἠθικῶν τάξεϊν καὶ τὴν ἔθνησιν συνείδησιν. Ἀλλὰς τε πᾶσα ἐπιστήμη θεοσπουμένη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπιμένως δὲ καὶ ἡ Θεολογία, δὲν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸν, συμφώνως πρὸς τὴν πεπαιωμένην ἥδη ἀρχὴν "ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν ἐπιστήμην", ἀλλ' ἔχει καὶ κοινωνικὸν χαρακτῆρα καὶ σκοπὸν, ἀποβλέπουσα εἰς τὸ καλῶν τῶν ἀνθρώπων, ὧς καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου¹.

Ἀναλὼν τὴν ἀποστολὴν τῆς Θεολογίας εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ Β. Ἐξάρχος παρατηρεῖ: «Ἡ γνωστικὴ λειτουργία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὡς ἀντικείμενον γνωστὸν τὸ εἶναι καθόλου... Ὁ ἄθρωπος ὡς ἐπιστήμων ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν πλῆρη καὶ ἀκριβῆ γνώσιν τοῦ εἶναι καθόλου. Τὸ εἶναι ὁμῶς τοῦτο παρουσιάζεται ἀποπελούμενον ἐκ δύο κυρίων πηγμάτων ἢ περυσῶν, ἐκ τῆς καθουμένης φύσεως καὶ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ πνευματικοῦ βίου. Μὲ ἄλλας λέξεις, ὅ,τι συνέστη καὶ ὑτάχαι ἢ γίνεταί κενυ συνεργατικῆς ἀνθρωπίνης, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν φύσιν ὅ,τι δὲ πάλιν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνθρωπίνῃ συνεργίᾳ ἢ ἀθροπίνῃ δράσει καὶ ἐκδηλώσει καθόλου παρήχθη, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν "πολιτισμὸν" ἢ τὸν "πνευματικὸν βίον"². Σχετικῶς θὰ ἠδύναστο ἐνταῦθα νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἡ κατὰ μέθοδον ἔρευνα τῆς φύσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι βεβαίως ἐπιστήμη, ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον αὐτῇ οὔτε τὴν μέθοδον τῶν ἐπιστημῶν χρησιμοποιοῦει, οὔτε τὴν φύσιν ὡς φύσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὡς πολιτισμὸν ἔρευνᾷ. Ἡ θεολογία ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἀποκα-

1. Ἡ θεία τῆς Θεολογίας μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, ἐν: Γρηγόριος ὁ Πλάμιεζ 50 (1967) 164-175, παρσ. σ. 170/1.
 2. Β. Π. Ἐ. ἀ ρ χ ο υ, Ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκδηλοιαστικὴ εὐθὴνη τῆς θεολογίας ἐξ ἐπιπέδου ὀρθοπέδου, ἐν: Θεολογία 27 (1966) σ. 528 (ῥεζιμωσι εἰς: Κρητος 4, 1964, σ. 266). Παρβ. καὶ τ ο σ α ὁ τ ο ὦ. Ἡ περὶ ἐπιπέδου τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ ἐξ ἐπιπέδου ὀρθοπέδου, ἐν: Ἐπιστημονικὴ Ἐπιστολή τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. Α' (1951), Ἐν Θεσσαλονικῇ 1953, σ. 269-357.

λύσιν τοῦ Θεοῦ, ἡ Ὅποία πιστεύεται ὡς ὑπερβατικῆ ἔκτα ὄλης τῆς φύσεως καὶ παντὸς πολιτισμοῦ. Κατὰ τὸν Β. Ἐξάρχον¹, «τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἢ ζωῆ καὶ ἡ θράσις ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον ἔρευνας τῆς θεολογίας ὡς ἐπιστήμης. Οὕτω ὁμῶς ἡ θεολογία δὲν ἀποτελεῖ "εἰδικήν" τινα ἐπιστήμην, εἰδικὸν τινα κλάδον ἐπιστημονικῶν, ἀλλὰ τὸ ἐπιστημονικὸν λειτουργικὸν τῆς αὐτογνωσίας τῆς κοινωνίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἄρα τὸ σύνολον εἰδικῶν κατὰ τομείς τοῦ ἐπιστημῶν ἐπιστημῶν». Ἀλλὰ τὸ λειτουργικὸν ἔρευνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἔρευνας τὴν ζωὴν καὶ τὴν θράσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰδικῆς καὶ τὴν Ἀποκαλύψιν τοῦ Θεοῦ², δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐπιστήμη, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄτομικὸς τοῦ ἐπιστημῶν. Τὴν ζωὴν καὶ τὴν θράσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελετᾷ ἐπιστημονικῶς ἡ ἱστορία καὶ ἡ κοινωνιολογία, ἀλλ' αὐτὰ ὡς ἐπιστήμῃν μαὶ πόρρω ἀπέχουσι τοῦ νὰ εἶναι ἐν ταῦτῳ καὶ «θεολογία». Οὔτε αἱ περιγραφαί, οὔτε αἱ κρίσεις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας ἀποτελοῦν γνώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὡς θεολογίας. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὡς ἐκκλησιαστικὴν γνωρίζει ἡ θεολογία ὡς θεολογία. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας δὲν εἶναι ἐκκλησιαστικὴ (συμφώνως πρὸς τὸ σύνηθες περὶ τὸν θεολογικὸν τρόπον ἐκκλησιαστικῆς ἐκκλησιαστικῆς εἶναι διὰ τοῦς θεολόγους ἡ θεολογικὴ γνώσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἡ γνώσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ, ἀλλ' εἶναι πίστις. Ὁ ἐπιστήμων, εἴτε πιστεῖται εἴτε ὄχι, ἐρευνᾷ ὡς ἐπιστήμων π.χ. τὸ Βάπτισμα, δὲν δύναται νὰ διαπιστώσῃ τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο παρέχει Χάριν, τοῦτο εἶναι γνώσις θεολογικῆ, ὄχι. πίστις². Δὲν ὑτάχαι ἐκκλησιαστικὴ καὶ μὴ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστήμη.

1. Θεολογία 27 (1966) σ. 535.
 2. Αἰδοτικὰ ἀποκρίματα εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ παρατήρησις τοῦ Ἰωάννου Χρυσόστομοῦ: «Παύστῃ γὰρ ἡ τῶν μυστηρίων ἡμῶν φύσις. Ἐτέρος γοῦν ἔγω, καὶ ἕτερος ὁ κτιστός περὶ τοῦτων διακειμένα. Ἀκούω ἔγω, ὅτι ἐστραπόδη ὁ Χριστός καὶ τὴν φιλοθεωρικῶν εὐθείας θεωμάτων ἀκούει ἐκείνος, καὶ ἀσθένειαν νομίζει. Ἀκούω ὅτι δοῦλος γέγονε, καὶ τὴν δυνάμειν θεωμάτων ἀκούει ἐκείνος, καὶ ἀντιμῶν λογίζεται. Ἀκούω ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὴν δύναμειν ἐκνήχθησεν, ὅτι ἐν θανάτῳ γενόμενος οὐκ ἐγκατέβη, ἀλλὰ καὶ ἐξέβησε θέσαντων ἀκούει ἐκείνος καὶ δύνωμαιν ὑπαρτεῖται. Ἀκούων ἀνέστησαν ἐκείνος μύθον τὸ πρὸς ἡμῶν ἔγω δὲ τὰς διὰ τῶν περὶ μύθων δειξιμένων ἀποδείξεις, προσκυνῶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκδοκίμειαν Ἀκούων λουτρον ἐκείνος, ἀπὸ τῆς ὕδατος νομίζει. ἔγω δὲ οὐ τὸ ὄρωμενον ἀπὸ τῆς βλάτης, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς καθαρῶν τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐκείνος λαλοῦσθαι μοι τὸ ὅμοιον νομίζει μόνον. ἔγω δὲ περὶ τῆς ψυχῆς γέγονε καθαρὰ τε καὶ ἄγια, καὶ λογίζομαι τὸν πᾶσαν, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἀγιασμον, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦ Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Οὐ γὰρ τῇ θύει κρῖνω τὰ φανώμενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας. Ἀκούω ὅμοιον Χριστοῦ ἕτερος ἔγω νοῶ τὸ εἰρημένον, ἕτερος ὁ κτιστός. Καὶ καθέπερ τὰ παθὲν τὰ βιβλία ὄρωνα οὐκ οἶδεν τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἀπὸ ὄψε, μὴ δύνω δὲ κἄν ἄλλο ἕτερος ἢ γραμμάτων, ταῦτὰ πείσεται. ὁ δὲ ἕτερος πολλὰ ἐπιφέρει τοῖς γράμμασιν ἔναποκειμένην τὴν δύναμιν

Μία τουαυτη διακρουσις προϋποθετει νοθεβιαν τῆς μεθόδου δια δογματικῶν προϋποθέσεων οὐσιαστικῶς ξένων πρὸς τὴν καθαρὰν ἐπιστημονικὴν μέθοδον. Οἱ ἐπιστημονικὸς δὴναιεναι, ὡς ἀκριβοῦς καὶ ἀμειψοῦναι συλλογισμῶν ἀβθροποι, νὰ ἀνήκουν ἢ νὰ μὴ ἀνήκουν εἰς τὴν («ὀρατὴν» ἢ «ἀόρατον») Ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλὰ ἢ ἐπιστημολογικῶν τῶν ὡς ἐπὶ μέρος γινώσκων τῆς ἀληθείας ἀνήκει ὅπως οὐδὲν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν, καθὼ ὅσον αὐτῆς, ἢ Ἐκκλησιαστικῶν, νοεῖται ὡς «στῦδος καὶ ἐδαίνομα ἐκκλησιαστικῶν» ἢ εἶναι τὸσον ἐπιστημονικῶν ὅσον καὶ οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν. Δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν οὐτε ἰδιόζουσα (χριστιανικὴ), οὐτε «ἀθεϊστικὴ», οὐτε «θεωδιδιστικὴ» κ.ο.κ. ἐπιστήμη, ἢ ἐπιστήμη ὡς ἐπιστήμη εἶναι ἰσθολογικῶς ἀχρωματιστος. Ἐὰν θεολογικῶν τὴν θεολογικῶν ὡς ἐπιστήμην «σφύζουσαν» ἀβθελαν τῆς ἀβθροπότητος, τότε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν τὴν πᾶσα ἐπιστήμη εἶναι θεολογία, καθὼ ὅσον εἶναι φορεὺς τῆς ἀβθελίας. Θεολογία δὲν εἶναι ἐν τουαυτη περιετρώσει μία ἐπὶ μέρος ἐπιστήμη οὐτε σὺνολὸν τι ἐπὶ μέρος ἐπιστημῶν, ἀλλὰ ἢ ἀβθελια τοῦ ἀβθρόπου. Καὶ τῆς ἀβθελίας ταυτης μερικῶς φορεὺς δύναιται νὰ εἶναι καὶ πᾶσα ἐπὶ μέρος ἐπιστήμη.

Ὁ Παν. Χρήστου, ἀναφερόμενος εἰς τὴν θέσιν τῆς «θεολογικῆς ἐπιστήμης» ἐν τῷ παρόντι, γράφει : «Κατὰ βάσιν ἢ ἐπιστήμη εἶναι μία, διότι καὶ τὸ ἐπιστημολογικὸν εἶναι ἐνιαῖον, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἢ ἀβθροπικὴν δάκνοια λόγῳ τοῦ περιουσιουμένου αὐτῆς ἀδυνατεὶ νὰ περιλάβῃ τὸ σὺνολον τοῦ ἐπιστημολογικοῦ, ἢ ἐπιστήμη κατεπιβῆθι εἰς εἶδη. Οὕτω πᾶσον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ συλλεξιμῶν ἀντικειμένων ἐξετάζονται διαφόρως ἀπὸ περισσοτέρας ἐπιστήμας... Πᾶσα ἐπιστήμη ἔχει ἰδίας ἀρχάς, ἰδίας σκοποὺς καὶ ἰδία κριτήρια, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸν χαρακτῆρισμὸν τῆς ἐπιστήμης, ἐπ' ὅσον χωρεῖ εἰς τὴν ἐρευνητικὴν μεθόδον ἀκριβῆ».

Ἐπιστήμη εἶναι καλῶς διατεταγμένον σὺστημα γενικῶς ἰσχυροῦσων γνώσεων, αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς ὁμοειδῆ ἀντικείμενα, ἢ δὲ θεολογία ὡς μὲθῆσις πραγματοποιούσα τὴν συλλεξιμῶν σὺστηματος θρησκευτικῶν καὶ χριστιανικῶν ἀληθειῶν καλῶς θεμελιουμένου καὶ διατεταγμένου εἶναι ἐπιστήμη. Ἡ διαφορά αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι αὐτῆς λόγῳ τῶν πολυακτικῶν σκοπῶν αὐτῆς εἶναι πολυσύνθετος καὶ δὴ ἰστορικὴ καὶ συστηματικὴ καὶ πρακτικὴ ².

καὶ βλασις ὁλοκληρῶς καὶ ἰστορίας καὶ ἐπιστολῆν ὁ μὲν κτερισκὸς λαβῶν, χέσῃτην ἡγήσεται καὶ μέλῃων εἶναι. ὁ δὲ ἔμπροσθεν καὶ γωνῆς ἀκροῦσεται, καὶ διαδέξεται τῶ ἀπὸντι, καὶ ὅσοι ἀπὸ βουλήσῃσι δια τῶν γουμῆσιων πᾶσον ἐρεῖ οἴτω καὶ ἐπὶ τοῦ μιστηρίου γίνεσται οἱ μὲν ἐπιστολῶν, κἀντοι γε ἀκροῦσονται, οὐ δοκοῦσαν ἀκροῦσονται οἱ δὲ πιστοὶ τὴν δια τοῦ Πνευματος ἔχοντες ἔμπροστων, ὁρῶσι τῶν ἐκπορευμένων τὴν δύνειαν» (Ὁμολ. γ' εἰς Α' Κορινθ. 1, 2 ΜΡG 61, 55-56. Τὸ χροῖον παρὰ Β. Ἐξ δ ρ χ ο υ, ἐκθ. ἀνωτ. σ. 536 - 537).

1. Ἡ ἔκφρασις αὐτῆς παρὰ Β. Ἐξ δ ρ χ ο υ, ἀντὶσθι σ. 537.
2. Διήγησις «θεολογία», ἐν : Θρησκ. καὶ Ἠθικ. Ἐργασια. 6, 265.

Ὁ Σάββας Ἀγουρίδης ¹ διακρίνει μετὰξὺ (χριστιανικῆς) «θρησκευτικῆς πίστεως», «θεολογίας» καὶ «θεολογικῆς ἐπιστήμης» παρατηρῶν ἀκροῦστικῶς ὅτι «ὁ συνδυασμῶς τῶν δύο παραγόντων "πίστεως" καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης συνιστᾷ τὴν καθαρὰν "θεολογίαν" ²». «Διὰ τὴν ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς αὐτῆς ἢ θεολογία προϋποθετεῖ τὴν ὑπαρξὴν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἀπὸ ἐνός καὶ ἀνεπτυγμένους θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ ἑτέρου» ³. «Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ἐνδιαφέρεται νὰ γινώσκων τὸ ἀντικείμενον ποὺ ἐρευνᾷ κατ' ἀρχὴν ἀπὸ καθαρὰν ἐρευναὶ πρὸς γινώσκων ἐφαρμόζει τὰς καθιερωμένους καὶ ἐν χρήσει μεθόδους ἐρευνῆς τὸ πρόσσωπον καὶ αἱ προσημῆσις τοῦ θεολογικοῦ ἐπιστημολογικοῦ ἀκρίτησιν τοῦ ἀντικειμένου τὴν ἐρευναὶ καὶ ἀδιαφοροῦν δια τὴν ἀξιολογικὴν ἀκρίτησιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐρευνῆς. Εἰς τὴν θεολογίαν ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν ἄλλως πως : αὐτῆ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὴν ἐρευναὶ καὶ τὴν γινώσκων αὐτῆ ἐνδιαφέρεται κυρίως δια τὴν ἀξίαν τοῦ ἐρευνημένου ἀντικειμένου δια τὸν ἐρευνητῆ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅσακις εἰς τὴν παρούσῃ μελέτην κάμνωμεν λόγον περὶ θεολογίας ὡς ἐπιμνηστικῆς καὶ καταννηστικῆς τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως, δὲν ἐννοοῦμεν ἀπὸντι τὴν μεθοδολογικὴν ἐκείνων τῶν ἰστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐρευνητῶν, δι' ὧν ἐξακριβουῦνται ἢ ἀβθελια ὡς πρὸς τὸ ἰστορικὸν μέγεθος τοῦ ὄνομαζόμενα, ἀλλὰ πρὸς πᾶσιν καὶ κυρίως τὴν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου πορείαν ἐκείνην τῆς ἀξιολογιστικῆς, δι' ἣς ὁ ἐπιστημολογικὸς φθᾶκει μετ' ἐπιστήμης εἰς τὴν ἀκροῦστικὴν τῆς ἀκρίτησιν τῆς ἐπιστήμης ἀξίως καὶ ἐκφράζει τὸ γεγονός αὐτὸ εἰς τοὺς συλλεξιμῶν τοῦ ἀντικειμένου ἀξίως καὶ ἐπιτοῦς του» ⁴. «Ὁ δὲ ἦτο λαβῶς νὰ θεωρηθῆ ἢ θεολογία ὡς μία ὑποχώρησις τῆς πίστεως πρὸς τοὺς διανοουμένους, εἴτε ὡς μία περὶ τὴν πολυτέλεια τῆς πίστεως δια νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον προσδοκῶν τῆς ἐργον μετὰξὺ τῆς intelligencia. Ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἕνα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χρήσιμον accessoir τῆς πίστεως. Εἶναι μία ἀναγκαστικὴ ἐκφρασις τῆς» ⁵.

Κατὰ τὸν Ἀργίμ. Εὐσέβιον Παπασεφάνου, ὁ ὁποῖος ἐπιμαρτυρεῖ ζῶντος τὴν ἰσχυροῦσιν ἐν Ἐλλάδι ἀντιλήψιν περὶ θεολογίας ὡς ἐπιστήμης ⁶, «ἢ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη διότι προέρχεται ἐκ τῆς μόνης ἀσφαλοῦς καὶ βεβαίας γνώσεως τῆς πηγᾶς οὐρανοῦς ἐκ τῆς ἐμπειρίας τῆς ἐσωτερικῆς ὀράσεως, ἢ τοῖ

1. Σ δ β β α Ἀ γ ο υ ρ ι β ο υ, ΠΙ εἶναι θεολογία ; ἐν : Ἐκκλησιαστικὰ 40 (1963) σ. 21 - 24, 36 - 38, 54 - 58 [καὶ ἐν : τ ο ὖ α ὖ τ ο ὖ, Ἐξέτιροῦστικῶν τὸν καίρον], Θεσσαλονίκη 1965, σ. 7 - 29].

2. Ἀντὶσθι σ. 23.

3. Ἀντὶσθι.

4. Ἀντὶσθι.

5. Ἀντὶσθι σ. 24.

6. Φιλοσοφία καὶ θεολογία ὡς ἐπιστήμη, Ἀθήναι 1954, σ. 32 ἔξ.

ἐνοράσεως τῆς θείας πραγματικότητας... Θεολογία είναι ἡ λεκτικὴ ἐξωτερίκευσις καὶ ἐνάφθασις τοῦ βιωµατος ὅπου ἀποκτᾶ ὁ Θεολόγος εἰδιθὺν εἰς τὸ ὑπερφύεζ μυστήριον τοῦ δει "Ουτος διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτροφώσεως. Οὕτω διηκτῆ κατφαίνεται ἡ ἐνωσια τῆς Θεολογίας καὶ διὸ ἀπόφει εἰφαίνεται. Ἀφ' ἐνός εἶναι τὸ βιωµα τῶν ἀφάτων ἐλνθεῶν τῆς Χριστιανικῆς Οἰκονοµίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ διὰ λαξέσων ἐκφρασις καὶ διατύπωσις τοῦτου".

Εἶναι ἐντεῦθεν προφανές ὅτι ἐν προκειµένῳ ὁ ὅρος «ἐπιστήμη» δὲν χρησιμολογεῖται µὲ τὴν σύγχρονον ἐνωσιάν του, ἀλλὰ σηµαίνει µίαν μυστικὴν γνώσιν, ἡ ὁποία ὡς τοιαῦτη δὲν εἶναι ἐπιστημονικῆ (µὲ τὴν τρέφουσαν σηµασίαν τοῦ ὄρου τοῦτου).

Εἰς τὴν ἐλνγηνοστὶ δηµοσευθεῖσαν µελέτην του «Ἡ Θεολογία ὡς ἐπιστήμη καὶ δοξολογία» 2 ὁ Ν. Νησιώτης παραστρεῖ µεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιολογεσκα : «Υπόκειται πάντοτε ἡ κρυφὴ ἐπιθυμία εἰς τὴν νεωτέραν συστηµατικὴν Θεολογίαν τῆς ἀναδελξέως αὐτῆς ὡς συστηµατικῆς ἐπιστημῆς ἐγούσης ἀποδεικτικὸν χαρακτηριστῆρα τῶν ἐαυτῆς ἀρχῶν» (σ. 179). «Εἰς τὴν προσοβθεῖσαν αὐτὴν ἡ συστηµατικῆ Θεολογία ἐλνγησῖν τὸν προσορισµὸν τῆς, µετῆβλήθη ἐν τινι µέτρῳ εἰς φιλοσοφικὸν ἡ ἠθικὸν σύστημα καὶ ἐν γένει ἀπόλασε τὸ πατερικὸν µεγαλεῖον, τὴν ἀπόδότητα καὶ συγχρόνως τὴν βαθύτητα τῶν Θεολογικῶν στοιχασµῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζονται πρὸς ὑπεράσπισιν λογικοῦ τινος συστήµατος καὶ τῆς Θεολογικῆς ἐπιστηµολογικῆς βάσεως, ἀλλὰ νὰ συλαµβάδωνται ἐν Ἄγιῳ Πνεύµατι, ἐν κοινότητι ζώης καὶ σκέψεως καὶ πρὸς δόξιν Θεοῦ. Πρέπει κατ' ἀρχὰς εἰδικῶς καὶ µὲ ἀπόλυτον συνέσπισιν νὰ ὁµολογηθῆ ὅτι ἡ Θεολογία εἰς τὴν κυρίαν, τελικὴν καὶ ἀνωτέραν τῆς µορφῆν δὲν εἶναι ἐπιστήμη ἐν αὐστηρῷ τῆς λαξέσως ἐνωσία, δὲν διαθθεῖται δηλαδὴ ἀποδεικτικὴν τῶν βάσεῶν τῆς δυνάμιν, δὲν ἐπαλνθθεῖαι διὰ τῆς πραγµατικῶν λογικῶν προτάσεως, δὲν ἀποδεικνύει πειροµατικῶς καὶ λογικῶς τὴν σχέσηιν µεταξὺ συστηµῶν ὑποκειµένων καὶ τοῦ εἰδιθὺν εἰς τὴν προκειµένῳ ἐξ εἰδικῆς ἐπιστηµολογικῆς ἀποφείσεως ἐξῆταξοµένου, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν προκειµένῳ περιήρωσιν εἶναι ὁ Θεός. Διότι τὸ συστηµένον ὑποκειµένον ἐν τῇ Θεολογίᾳ σκέπτεται ὑπὸ διαφορετικὰς προϋποθέσεις ὀριµέµενον ἡ ὁ ἐρευνητῆς ἐπιστήµων καὶ τὸ ἀπτεκεῖµενον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πράγματι ἀπτεκεῖµενον τῆς ἀπρωπρητῆς σκέψεως» (σ. 180). «Ἡ Θεολογία ἐν γένει διὰ τοῦς Ἑλλληνας Πατέρας δὲν ἦτο

1. Ἀπρόθι σ. 37.

2. Εἰς τὴν καὶ κατωτέρω µνηµονευθῖµον οὐλογοικὸν τόµον «Θεολογία. Ἀλήθεια καὶ Ζωὴ», Ἀθήναι 1962, σ. 179 - 214. (Ἀ ἀνωτέρω ἐν παρεθέσει παραποµοιαὶ ἀνεφῶνται εἰς τὸν ἐν ἄγιῳ τόµον). Πρβλ. τ. ο. ὁ. α. ὁ. τ. ο. ὁ. ὁ. ὁ. La Théologie en tant que science et en tant que doxologie. ἐν: Ithénikon 33 (1960) 291 - 310, καὶ περαιτέρω τ. ο. ὁ. α. ὁ. τ. ο. ὁ. ὁ. Προλεγόμενα εἰς τὴν Θεολογικὴν γνωσολογίαν. Τὸ ἀκατάληκτον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δυνατότης γνώσεως Ἀυτοῦ, Ἀθήναι 1965.

ἐπιστηµονικῆ ἐνασχολήσεως, ἀλλ' ἦτο ἡ σκέψις ἐπὶ τῆς προσευχῆς, τῆς σχέσεως µετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ τῆς προσοπωτικῆς ἀκνότητος τοῦ Θεολογοῦντος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύµατος βιοῦντος καὶ ἐν τῇ Ἑκκακλησίᾳ ὑπέρχοντος... Ἐπιστημονικῆ ἐν τῇ σπετῇ τῆς λαξέσως ἐνωσία εἶναι ἡ Θεολογία ὡς προπαρασκευαστικῆ τῆς τελικῆς αὐτῆς θέσεως» (σ. 183). «Ἄλλ' ἡ ἀληθῆς Θεολογία, ἐν πατερικῇ ἐνωσίᾳ, ὀρχεται µετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπιστηµολογικῆς ταύτης θέσεως τῆς Θεολογίας... Ἐδῶ ἡ Θεολογία παύει νὰ εἶναι ἐπιστήμη. Μὴ χρησιμολογεῖται τὸν ὄρον ὑπερππιστήμη, ὁ ὁποῖος εἶναι κενὸς καὶ ἄου σηµασίας» (σ. 184). «... Ὁ ἀνωτόπιος λόγος ὡς ζώη-καὶ-Σκέψις ταυτοχρόνως εἶναι τὸ ἀνώτερον εἶδος τῆς δοξολογικῆς σχέσεως τῶν δηµοουρηγητάτων πρὸς τὸν Δημιουργὸν τῶν». «... Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ βῆσις καὶ τὸ κερτήριον τῆς µὴ ἐπιστηµολογικῆς, ἀλλ' ἀληθοῦς Θεολογίας» (σ. 185). «Ἐποµένως Θεολογία δὲν εἶναι ἀπλῶς διάλογος µεταξὺ Θεοῦ - ἀνωτόπου ἐν τῇ σχέσει Ἐγὼ - Σὺ, δὲν εἶναι ἡ σχέση µεταξὺ δυο προσώπων ἀλλνηλοσυμπληρουµένων, δὲν εἶναι θεωρητικὴ περιγραφὴ τῆς κοινῶνίας µετὰ τοῦ Ἀπολότου, ἀλλ' εἶναι ἡ τελικὴ ἐκφρασις τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Θεολογοῦντι ὡς τῆς δόξῆς Ἄυτου, συνετλεσθεῖσις ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἱησοῦ Χριστοῦ. Μόνον ὅσοι ἐθεάσαντο τὴν δόξαν Ἄυτου ἐν αὐτῇ τῇ ἐνωσίᾳ δύναται νὰ Θεολογήσων» (σ. 187). «Ἡ Θεολογικὴ γνῶσις δὲν εἶναι ἀποτέλεσµα ἀπότης διανοητικῆς ἐνεργείας καὶ ἐρεῦνης, ἀλλὰ εἰδικῆς ἀναδηµοουργίας τῆς ἀπρωπρητῆς ὑπάρξεως καὶ συνεργῶς νέας τοποθετήσεως αὐτῆς ἐν τῷ κόσµῳ πρὸς συνετῆ ὀρασιν» (σ. 191). «... Οὐδεὶς δύναται νὰ περιγραψῆ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἄου συµμετοχῆς εἰς αὐτὴν» (σ. 200). «... Τὸ δοξολογικὸν στοιχεῖον γίνεται ἡ τελικὴ καὶ ἀνωτέρα µορφὴ πάσας ἀληθοῦς Θεολογικῆς σκέψεως εἶναι ταυτοχρόνως ἡ ὑψηλότερα κατηγορία τῆς Θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἡ ἀνωτέρα ἐνεργεσία τοῦ συστηµένου ἀπρωπρητῶν ἐν τῇ μυστικῇ ἐνωσίᾳ µετὰ τοῦ Θεοῦ ταῶντορος καὶ τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν Ἄυτου διασῶζοντος. Θεολογικὴ δοξολογία σηµαίνει Σκέψιν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ» (σ. 202). «Τὸ Ἐγὼ τοῦ Θεολογοῦντος ὑποκειµένου πρέπει νὰ γίνῃ ἡ εὐχαριστήριος φωνὴ τοῦ συστηµένου Ἡµεῖς πάντων τῶν ἐκαλοῖσασσιν µεθῶν» (σ. 210)... «Ἡ Θεολογία εἶναι τελικῶς ἡ προσευχοµένη Σκέψις τοῦ ἐν κοινῶνίᾳ Ἁγίου ὑπάρχοντος» (σ. 211). «... Θεολογία εἶναι συνῶνυμος τῆς ὀρθο - δοξίας, ἦτοι τῆς ὀρθῆς στάσεως ἐν τῇ ἀπτεκαλήσει δόξῆ τοῦ Θεοῦ» (σ. 214).

10. Ἡ Θεολογία καὶ τὸ ὑπερβατικὸν

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνωτέρω µνηµονευθεῖσας γνῶµας περὶ τοῦ ἔργου τῆς Θεολογίας θὰ ἠδυνάµεθα ἴσως ἐναπύθα νὰ προσθεσώµεν καὶ τὰ ἐξῆς : Ἡ «Θεολογία ὡς ἐπιστήμη» εἶναι προφανῶς µία «εἰδικὴ θρησκευολογία»,

είναι δηλ. ἡ θρησκαιολογία ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀπολογεῖται μὲ ἐν ἐπι μέρους θρήσκεια, τὸν Χριστιανισμόν, μία συγκεκριμένην Ἐκκλησίαν ἢ Ὀμολογίαν. Ἐφαρμόζουσα (ἢ θεολογία ὡς ἐπιστήμη) τὴν ἐν χεῖρσι μέθοδον ἐπι τῆς θείας Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς χωροαπορίξεως ἐν ταύτῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θείαν Ἀποκαλύψιν ὡς ἐνδοκοσμικὰ μετέθετη, ἐπιθεωρήμενα ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν¹.

Ἐπιμένως δεῖται τις καὶ εἰς τὴν συνάφτησιν ταύτην μὲ πᾶσαν κατηγορηματικότητα νὰ ὑπογραφωμίσθῃ ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν συνήθη μετὰ τοῦ τῶν θεολόγων ἔννοιαν περὶ πίστεως (ὡς ἀναφορᾶς τοῦ πιστευόντος ἀθρόωτου εἰς ὑπερβατικὴν, πέραν τοῦ βεληνεκῶς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως εὐρισκόμενῃν, ὑπερκόμιον (Προγματικότητα) καὶ πρὸς τὴν γενικῶς λογίωσαν μετὰ τοῦ τῶν ἐπιστημῶν ἔννοιαν περὶ ἐπιστήμης, ἢ «πίστεως» εἶναι σχέσις τοῦ ἀβήρωτου πρὸς τὴν πραγματικότητα διάφορος τῆς σχέσεως, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν διὰ τῆς ἐπιστήμης. Ἰπὲρ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῆς «πίστεως» δὲν ὑπάρχει πιστεύων ἐπιστήμων. Ὁ ἐπιστήμων ὡς ἐπιστήμων εἶναι «ἀπιστος». Ὁ ἀπιστος ἐπιστήμων πιστεύει (ὅταν πιστεύῃ, ἢ ἐπισθῇ) δύναται καὶ ὁφείλει νὰ πιστεύῃ) ὡς ἀβήρωτος. Ἡ «πίστις» δὲν εἶναι οὔτε συστατικὸν στοιχεῖον, οὔτε προϋπόθεσις τῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἐπιχειρήμα, τὸ χρησιμοποιοῦμενον ὑπὸ τῆς παλαιότερας Ἀπολογητικῆς, ὅτι καὶ αἱ («λοιπὰ») ἐπιστήμαι στηρίζονται ἐπι τῆς πίστεως — ἐφ' ὅσον αἱ ἀρχαὶ τῶν, τὰ ἀξιώματα, γίνονται πιστεῖται παραδεικτὰ — παρουσιάζεται ὁπωσδήποτε ἀνίσχυρον. Μετὰ τοῦ τῶν «ἀξιωματῶν» τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πιστευομένων ἀρχῶν τῆς θεολογίας ὑπάρχει τεραστία διαφορά. Ἡ φύσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀξιώματος εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἐκείνης τῶν θεολογικῶν ἀρχῶν. Ὡς ἡδὴ ἐλέχθη, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα δύναται καὶ ὁφείλει νὰ θέσῃ ὑπὸ ἐλεγχοῦ (δηλ. νὰ ἀμφισβητήσῃ) κατ' ἀρχὴν τὰς ἀρχὰς τῆς, τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐλέγχου, τὰς ἀρχὰς τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐλέγχου κ.ο.κ. Ἐάν εἰς μίαν τοιαύτην κριτικὴν προβῇ καὶ ἡ θεολογία, ἀσφαλῶς θὰ καταστῇ αὐτὴ ἐπιστήμη. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει φαίνεται, βάσει τῆς σημερινῆς ἐννοίας περὶ θεολογίας, ὅτι ἡ θεολογία, ἡ καταστᾶσα οὕτως ἐπιστήμη, δὲν εἶναι πλὴν ἡ κατὰ παράδοσον θεολογία, δεδομένου ὅτι τὴν θέσιν τῆς ἀπὸ τῆς, ἀθῶας, «ἀπεριεργάστου»², ἀμέσου πίστεως καταλαμβάνει ἡ ἀμφιβολία, ὁ ἐλεγχος, ἡ ριζικὴ κριτικὴ.

Ὁ ἐπιστήμων ἐρευνᾷ ἐνευ διάσθηποτε πίστεως («τὰ πάντα), ὅσα δηλ.

1. Ἐν χαρακτηριστικῶν εἰδος συστηματοποιῆς «θεολογίας ὡς ἐπιστήμης» ἐπιπροσέτατο χαρατὸν πρῶτον ἦσαν τοῦ προηγουμένου αἰῶνος ὁ Ludwig Feuerbach διὰ τοῦ βιβλίου του Das Wesen des Christentums (πρῶτον ἐκδόσις Leipzig 1841, τρίτη διαρθρωμένη καὶ ἐπιρρημένη ἐκδόσις Leipzig 1849).

2. K u r t l a u ο Ὑ Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ε i α ς, Εἰς Ἰωάν. 6, 67 MPG 79, 612 B: «ἀπεριεργάστου πίστεως λοιπὸν παραδέχεται τὸ μυστήριον».

δύναται νὰ γίνων ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας. Ὅταν δὲ χρησιμοποιούμενον σήμερον τὴν λέξιν «ἐμπειρία», προφανῶς δὲν ἀναφερόμεθα μόνον εἰς τὰς σωματικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ὁποίων ἡ ἀντιληπτικὴ ἐκάνθη εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει περιερισμένη, ἀλλὰ ἐννοοῦμεν συνάμα καὶ πάντας τοὺς ἐπιστημονικοτεχνικοὺς-μηχανικοὺς τρόπους, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἐποχὴν μας διὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς πραγματικότητας. Οὕτω νοουμένης τῆς ἐμπειρίας, ὑπερβατικὸν θὰ ᾖ το ὅ,τι κατ' ἀρχὴν ὑπερβαίνει τὴν δυνατότητα ἐμπειρικῆς διαπιστώσεως. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ παραδόχη οἰουδῆποτε ὑπερβατικοῦ (ὡς ἄλλο κατ' ἀρχὴν καὶ ἀπολύτως ὑπερβατικοῦ) εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀνθάξιτος, ἐφ' ὅσον ὅ,τι θε ω ρ ε ἰ τ α ἰ ὡς ὑπερβατικόν, ἐάν εἶναι ἄλλως ὑπερβατικόν, εἶναι ἀ δ ὕ ν α τ ο ν ν ἄ θ ε ω ρ ἦ τ α ἰ.

Ὁ ὅρος «ὑπερβατικόν», διὰ τοῦ ὁποῖου κατ' ἀρχὴν σημαίνεται ἡ συνειδησις τοῦ ὁρατικοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἀβήρωτικῆς καταστάσεως, ἀπαρτεῖ σήμερον, ἰδιαιτέρως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς προόδου, ἐπακριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ περιεχομένου του.

Ἡ ἐπιστήμη ἔχει γῶδον ἐγνωσμένον καὶ, πέραν αὐτοῦ, συναντᾷ γῶδον μέγιστον στυγμῆς ἀγνωστον, τὸν ὁποῖον ζῆτεῖ νὰ γνωρίσῃ διὰ τῆς περαιτέρω ἐρευνῆς. Ἐπιμένως, διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν τὸ ἀγνωστον εἶναι σφαιρικόν, ὑπερβατικὸν εἶναι ὅ,τι ὑπερβαίνει μέγιστον στυγμῆς τὸ βεληνεκὸς τῆς ἐρευνῆς. Τὸ ὑπερβατικὸν τοῦτο εἶναι οὕτω σ χ ε τ ι κ ὅ ν, καθ' ὅσον τὸ προηγούμενον ἀγνωστον καθίσταται διὰ τῆς περαιτέρω ἐρευνῆς γνωστόν. Ὁ ἐπιστήμων προσάθει νὰ διερευνῇ τὸν γνωστὸν γῶδον, ἀνακαίπτων τὰ τοιχοῦματα, τὰ ὁποῖα τὸν περιορίζουν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Τὸν ζωτικὸν γῶδον τῆς γνώσεως του κερδίζει οὕτως ὁ ἴδιος, ἀποξέων τιμήματα τῆς ἀγνοίας του. Διὰ τῆς ἐρευνῆς τὰ ὅρια τῆς γνώσεως διεσπώνονται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς γῶφρας τοῦ ὑπερβατικοῦ, ἡ ὁποία πανταχόθεν περιβάλλει τὸν γῶδον τῆς γνώσεως.

Ἡ περὶ ὑπερβατικοῦ ἀντιλήψις τῆς παραδεδομένης θεολογίας εἶναι διάφορος τῆς ἀντιλήψεως, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ ἐπιστήμη περὶ τοῦ μέγιστου στυγμῆς ἀγνωστον. Ἡ θεολογία ἐν πρώτοις δέχεται ὅτι τὸ ὑπερβατικὸν εἶναι ἀ π ὅ λ ο υ τ ο ν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπολύτως ὑπερβατικός, καὶ πᾶσα προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ διερευνησῇ ἐπιστημονικῶς τὸ ὑπερβατικὸν Τοῦτο, τὸν Θεόν, εἶναι κατ' ἀρχὴν καταδικασμένη εἰς πλήρη ἀποτυχίαν. Ἐξ ἄλλου ἡ σχέσις τοῦ θεολόγου (συμφώνως πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν παρέχει ἡ πατερικὴ Παράδοσις) πρὸς τὸ ὑπερβατικὸν του, δὲν εἶναι σχέσις ἐπιστημονικῆς πρὸς ἀντικείμενον ἐρευνῆς, ἀλλὰ ὑπαρξιακὴ σχέσις λατρείας. Ὁ θεολόγος οὕτως πιστεύει. Δὲν ἐξέρχεται ἐπιστημονικῶς τὸν Θεόν, ἀλλὰ προσφέρει ἑαυτὸν εἰς Αὐτόν. Ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν εἶναι σχέσις σφύζομένου πρὸς Ζωότηρα, ζῶντος πρὸς Ζωὴν. Ἰνώσως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ

εξήγησης ή κατανόησης ενός αντικειμένου, αλλά ή σωτηρία του υποκειμένου, ό άγιασμός του, ή αόθητική ζωή του ¹.

Πολύς εις άλλου ήγέθη ή άξίως εν όνόματι της θεολογίας, ότι υπάραξε γνώσις της ούσιας του υπεραπτικού, ότι τά βλεπόμενα των θεολογούντων διαφέρουν τά τοιχώματα του κόσμου τουτου και θεώνται πραγματικότητα ό περιφρονικός. Πόρο πόντων ή δυτική-οχολαστική σκέψις ήθελίσε νά παρουσιάση γεωγραφικός χάρτης της χώρας του υπεραπτικού. Διά της θεωρητικής φωνταίας («Spekulation») ήθελίσε νά συνάξει τηρηγορίας, οίσει νά κατασκευασθη, πέσαν των όρίων του σύμπαντος ². Διά της ποιολυδηήτου (analogia entis) εξήγησε νά ικανοποιήση την άθρωπινήν περιέργειαν και διά της λατινικής κυρίας γλώσσας νά έκθέση με νομική άκριβειαν τά πορίσματα των έπιστημονικών έρευνών της. 'Υπε' αύτην την έπιψη ή μεσαιωνική οχολαστική θεολογία έπεφαιόθη ως μία έπιστήμη του υπεραπτικού. Πόσον άυτοχής ήτηρέξεν ή προσάθεια αύτη δεν είναι δυνατόν νά καταδειχθή διεξοδικώς ένταύθα. Όπωςόήποτε παραμέμει ίσως γενικός, ότι παρά πέραν διαμαρτυρομένην μεταρρύθμισιν και παρά πέραν πεκατωστικιακήν κατάλιέργειαν της θεολογίας, και μάλιστα σήμερα εις οικουμένην άτιμόσφαραν, ή σύγχρονος θεολογία εις άλλια μόνον σημεία έχει υπεβή τό οχολαστικόν παρελθόν της. 'Ισως μάς έπιταπή ένταύθα νά ριθοικονδυείσωμεν την υπόψιν: «Όπου σημερον γίνεται λόγος περί θεολογίας ως έπιστήμης, εκεί ίσως υπάραξε, συνεδηγητή ή λαθάνουσα, ή επιβίωσις ή ή επίδρασις του οχολαστικισμού.

11. 'Η οχολαστική ρίζα της συγχρόνου άθειας και ή μαρτυρία της όρθόδοξου Παράδόσεως

'Ός είδομεν, ή θεολογία είναι ή κοινωνία του Θεού. 'Ός ή άθρωπινή κοινωνία του Θεού ή θεολογία είναι συγχρόνος και άθρωπινή έέργεια. 'Ός άθρωπινή έέργεια, λαμβάνουσα χώραν εις τον κόσμον τουτου, δύναται αύτη νά γίνει άντικείμενον έπιστημονικής έρεύνης, έφ' όσον ή έρευνα αύτη άναφέρεται εις πάλν τό ένδοξασμιακόν ως ένδοξασμιακό. ('Η θεώρησις του ένδοξασμιακού όχι ως ένδοξασμιακού, αλλά ως «θηρησκευτικού» συμβόλου του υπεραπτικού, δεν παρουσιάζεται σήμερα ως έργον της έπιστημονικής έρεύνης). 'Επομένως

1. Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς ό Ν α ζ ι α ν ' ε η ν ό ς : «Διά ποιότητας έκθεσε διά καθήσεως κτήσα τον καθρόν. Βούλει θεόλόγος γενέσθαι ποτέ και της θεότητος άξίος : τάς έντολάς φύλασσε διά των προσηγμένων όβεισον' πρέεις γάρ έπιβασίς θεωρίας» (Αόγος 20, 12 MPG 35, 1080 Β). Παρβ. και Χ. Μ π ο ό κ η. 'Η θεολογία κατά Γρηγόριον τον Νάζαζιανόν, έν : Θεολογικών Συμπόσιον, χριστιανικήν εις τον καθηγητήν Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 143 - 161.
2. Τόν χρονακρήα τουτου της θεολογούσης σκέψης θα ήθονάμεθα ένταύθα νά όνομάσωμεν Spekulationismus.

δύναται νά υπάραξει μία έπιστήμη, ή όποια νά έχη ως άντικείμενον της έρεύνης την θεολογίαν. 'Εν τοιαύτη περιπτώσει ή θεολογία θεωρείται ως ένδοξασμιακόν τι μέγεθος, επί του όποίου έφαρμόζεται ή κοινώς παραδεικτική έπιστημολογική μέθοδος.

'Εάν όμως ή θεολογία είναι ή ένωσις του άθρωπίνου μετό του Θεού, τότε ή ένωσις αύτη, έρευνημένη υπό της έπιστήμης, έρευνάται κατά την άθρωπινήν αύτής πλυσράν και μάλιστα έν άγνοιά της θείας αύτής πλυσράς. Όπως έρευνημένη ή ένωσις αύτη δεν θεωρείται, και έτοιμώς δεν έρευνάται, ως ένωσις Θεού και άθρωπίνου. Είς την περιπτώσειν ταύτην, παραγωαριόμίνου του θείου συστατικού της θεολογίας, παύει αύτη νά θεωρηται ως θεολογία, έφ' όσον άνω Θεού δεν υπάραξε θεολογία. 'Εφ' όσον ή θεολογία νοείται ως ή συνάντησις του Θεού διά μέσου (διά της έριμυείας) της θεολογίας άλλων θεολόγων, καθίσταται έκ των προηγουμένων προφανές ότι ή συνάντησις αύτη δεν είναι έργον μιας (ψυχράς), «θεωρητικής» έπιστημονικής έρεύνης. 'Εάν ό θεολόγος άντιλαμβάνεται τον έαυτόν του ως τον έπιστήμονα έκείνον, ό όποιος ζήτει διά της έπιστημονικής έρεύνης της θεολογίας άλλων θεολόγων νά συναντήση (ως έριμυετής) τον Θεόν, τότε θέτει έαυτόν ένώπιον του διλήμματος : ή νά έπιζητήση την συνάντησιν του υπεραπτικού Θεού επί τη βάσει της («ίστεως») έπιζητήση την συνάντησιν του Θεού, ή νά παραμείνη πιστός εις την μέδειαφορόν διά την έπιστημονικήν μέθοδον, ή νά παραμείνη πιστός εις την μέθοδον ταύτην παρατουμένος του σκοπού του νά συναντήση τον υπεραπτικόν Θεόν της («ίστεως»). 'Η έπιστήμη, ή όποια, άκριβώς διότι είναι έπιστήμη, άδυνατεί νά άναγνωρίση τον Θεόν εις την θεολογίαν, άδύνατος σύγχρόνος νά θεωρητή την θεολογίαν ως θεολογίαν. 'Επομένως ή έπιστήμη, ή άξιούσα ότι έρευνηά την θεολογίαν, ένν μεν είναι έπιστήμη, δεν έρευνά την θεολογίαν, ένν δε έρευνά την θεολογίαν ως Θεο-ολογίαν δεν είναι πλέον έπιστήμη.

Συνοψίζοντες τά μέγιστα τούδε λαχθέντα παρατηρούμεν ότι ή θεολογία, ή όποια συμψώνως πρέξ την άυτοσυνεδησιότιαν της έχει ως άντικείμενον της άναφοράς της τον έναντι πάσης έπιστήμης («έξ όρισμού») υπεραπτικόν Θεόν, δεν έπιστήμη. 'Η θεολογία ως Θεο-ολογία δεν είναι έπιστήμη. 'Η («θεολογία») ως έπιστήμη, ή θεολογία ως Θεο-ολογία, έφ' όσον αί μέθοδοι, τάς όποίας μεταχειρίζεται, πέραν αί έπιστήμαι, δεν είναι εις θέσιν νά προσεγγίσουν τον Θεόν της («ίστεως») ¹. 'Η θεολογία είναι θεολογία και έν ταύτῳ διακρίνεται της φιλοσοφίας και των έπιστημών ², καθ' όσον άποτελεί την θειικήν άναφοράν του ά-

1. Πόσον σοβαρός έπισταθή ότι ή θεολογία είναι έπιστήμη καταφανεται και έκ του τίτλου του έργου του Δ. Σ. Μ π α λ δ ο υ. 'Η περί υπάραξου του Θεού έπιστημονική γνώσις, έν 'Αθήνας 1905, έκθε ό έν λόγω συγγραφέας έκτάξει τάς γνώσεις και έξόχως προβληματικές «άποδείξεις» περί της υπάραξου του Θεού.

2. Είς μέγαν άνάδυσιν της φιλοσοφίας και της έπιστήμης εις την άμοιβαίαν των σχέσων προβαίνει ό Β. Τ α τ ε κ η ς, Φιλοσοφία και έπιστήμη (Δοκίμιο), 'Αθήνα 1961.

Θεού του εἰς τὸν ὑπερβατικὸν Θεόν. Ἡ ἀναφορά αὐτή, ὡς ἦδη ἐπισημασθέντος ἐπισημασθέντος, δὲν εἶναι ἐπιστημονική, διότι, ἐὰν ἦτο ἐπιστημονική, δὲν θὰ ἦτο ἀναφορά εἰς τὸν ὑπερβατικὸν Θεόν. Εἰς τὴν ἀφετηρίαν τοῦ συλλογισμοῦ τοῦτου πορὰ εἰς τὸν ὑπερβατικὸν Θεόν, εἰς τὴν ἀφετηρίαν δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὸ ὑπερβατικὸν. Ἡ θέσις αὐτῆ ἀποδεικνύεται ὀρθή, καθὼς ὅσον, ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἦδύναται νὰ συλλάβῃ τὸ ὑπερβατικόν, τότε τὸ συλλαμβανόμενον (τὸ συλλληφθὲν ἢ τὸ δυνάμενον νὰ συλληφθῆ) δὲν θὰ ἦτο ἀπολύτως ὑπερβατικόν.

Ἐξ ἄλλου θίμας δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀναφορά τοῦ ἀβηρωίου τοῦ εἰς τὸν Θεόν, καθὼς ὅσον δι' αὐτῆς ὁ ἀβηρωιος γίνεται ἀληθής, δηλ. ἤν ἤν ἀβηρωικῆ. Καθὼς ὅσον ὁ ἀβηρωιος ἀνέχεται ἀξιολογικῶς διὰ τῆς ἐπιστήμης, αὐτῆ ἐπιτελεῖ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἀβηρωίου εἰς τὸν Θεόν, δεδομένου ὅτι ἡ κοινὴ νῶν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀξιολογικῆ ἐξήλωση τοῦ ἀβηρωίου. Ἀλλ' ἡ κοινὴ νῶν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀξιολογικῆ ἐξήλωση τοῦ ἀβηρωίου δὲν ἔχει σχέση μετὰ τὴν ἀναφορὰν καὶ ἄρα τὸν προστάθειαν νὰ (συλληφθῆ) ὁ Θεός διὰ τῆς ἐπιστήμης, ὡς ἐὰν ὁ Θεός ἦτο ἐπισημαστικὸν ἀντικείμενον οὔτε διὰ τὴν ἐπιστήμην,

ὅτε διὰ τὴν παραθεδομένην θεολογίαν. Οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη (συλλαμβάμενη) τὸν Θεόν ὡς ἀντικείμενικῆ, ἐμπειρικῶς διαπιστώσιμον, πραγματικώτατα τοῦ κόσμου τοῦτου. Οὔτως ἡ κριτική, ἡ ὅποια ἀσκεῖται εἰς τὴν θεολογίαν, δὲν εἶναι κριτική εἰς τὸν ὑπερβατικὸν Θεόν, ἀλλ' εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως, τὸ ὅποσον ὡς σύνολον ἀβηρωικῶν νοημάτων δὲν εἶναι ὑπερβατικόν, ἀλλ' ἐπισημαστικόν. Ὁ ἐπίσημαστικὸν περὶ (συλληψέμενον) τοῦ Θεοῦ παραδίδει ὅτι συνελθὲν ἡ νόσις τοῦ εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἀβηρωικῆς νόσεως. Ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ἐρρησιση ἐπιστημονικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως, καθὼς ὅσον τοῦτο εἶναι περιεχόμενον τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως. Τὰ ἐσχάτως λεγομένα (περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ), προσερχόμενα εἰς τὸν νῶν τοῦ κριτικῆς ἀποδείξεως περὶ τοῦ περιεχόμενου τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως, ἐκ τοῦ νῶν τοῦ κριτικῆς ἀποδείξεως περὶ τοῦ περιεχόμενου τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως, ἡ ὅποια, συνεκτικῶς, κάποτε ἰσχυρίσθη ὅτι «συνελθὲν τὸν Θεόν». Ἡ ἀξιολογικῆ ἀποδείξις (συλληψέμενον) τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀξιολογικῆ ἀποδείξις κατὰ φαινομένην θεολογίαν, σημεῖον, τὸ ὅποσον δὲν ἦδυνήθη νὰ ἀφῆσθαι ἀπὸ τὸν ἢ νῶν κριτικῆς.

Ἡ φιλοσοφικῆ καὶ ἐπιστημονικῆ κριτική, ἡ ὅποια κατὰ καιρὸς ἠοικῆθη εἰς θεός τῆς (θεολογίας), ἐπιτελεῖται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἔγκειται λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον θετικιστικόν, ὡς ἐὰν ὁ Θεός ἦτο ἐν ἀντικείμενον τοῦ κόσμου τοῦτου, περιγραφόμενον ὡς τῶν (ἐπιστημονικῶν) θεολόγων. Ἐφ' ὅσον (ἡ θεολογία ὡς ἐπιστήμη) διανοεῖται καὶ ἰδιαιτέρως ἐπισημαστικῶς περὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐὰν δηλ. ἐπιτελεῖται περὶ ἐπισημαστικῶν ἀντικείμενων, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη θεωροῦν ἐκείνους ἀποδείξις νὰ ἐρρησιση τὸ ἀντικείμενον τοῦτου καὶ νὰ καταφέρουν πηγύματα εἰς τὸν γνωσιολογικῶς ἀβηρωικῶν δογματισμὸν τῆς

καταφατικῆς θεολογίας. Ἀποτελεῖ ἴσως γεγονός δυσκόλως δυνάμενον νὰ ἀμφισβητηθῆ, ὅτι ἡ κ α τ α φ α τ ι κ ῆ θεολογία προσέφερε, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κριτικῶν πνεύματος, ἑκείνη εἰς τὴν ἀφῆσθαι κριτικῆν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ καταφατικῆ θεολογία περιέγραψε τὸν Θεόν ὡς ἐὰν οὗτος ἦτο «πρᾶγμα» καὶ παρῆλθεν οὔτως τὰ περὶ αὐτοῦ νοήματα τῆς εἰς τὸν ἀπῆσθαι κριτικῶν ἐκείνων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἄβηρωιος τοῦ Θεοῦ) ὑπῆρξεν ὁ ἄβηρωιος ἐνὸς κληρονομικῶς βεβαρωμένου τέκνου τῆς σχολαστικῆς σκέψεως. Ὁ,τι ἀπέθανεν ἦτο ἐκ γενετῆς θνητὸν καὶ ἀσφαλῶς δὲν ἦτο ὁ ἀβηρωιος Θεός.

Βεβαίως, διὰ τὴν πίστιν, τὸ περιεχόμενον τῆς ἀβηρωικῆς ἀποδείξεως, τῆς θετικῶς ἀναφορικῆς εἰς τὸν Θεόν, δὲν εἶναι ἄρχατον πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὅποιος ἀλλοίωσε καὶ ἀποκαλύπτει ἐαυτὸν εἰς τὸν ἀβηρωιον, συμφῶνως πρὸς τὴν ἀποσυνειδησίαν πάσης παραθεδομένης θεολογίας. Οὔτως τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποδείξεως τοῦ πιστεύοντος ἀβηρωίου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, τῆς ὅποιας τοῦτο εἶναι πορῆς. Ἡ ἀποκαλύψεως τοῦ πιστεύοντος εἶναι ἄρχατος ἄρα τὸν Θεόν, καὶ τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι ὁ Θεός δηλ. ἀποκαλύπτει ἐαυτὸν ἐν τῷ ἀβηρωίῳ, ἀποτελεῖ τὴν πίστιν. Πίστις εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀβηρωίῳ. Ἡ κοινὴ νῶν ἀβηρωικῶν ἐπιστημονικῆς ἐρρησις, ἐφ' ὅσον θεωρεῖται ὡς ὑπερκρίσιμον γεγονός. Συμφῶνως πρὸς τὴν παραθεδομένην διάκρισιν μεταξὺ φύσεως καὶ Χάρους ἡ Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτου δὲν εἶναι μετέθετος ἐνδοκοσμικὸν¹. Ἐφ' ὅσον δεχόμεθα ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἐκείνος, ὁ ὅποιος ἐπερεῖ ἐν τῷ ἀβηρωίῳ τὴν πίστιν, ὁφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ πίστις αὐτῆ εἰς τὸν ὑπερκοσμικὸν τῆς χάρακτῆρα δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρρησις. Ἡ πίστις ὡς τὸ γεγονός τῆς «συνεργίας» Θεοῦ καὶ ἀβηρωίου νοεῖται ὡς ἡ ἀναφορά τοῦ ἀβηρωίου πρὸς τὸν Θεόν τοῦτου.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν διὰ τὴν θεολογίαν ἡ πίστις εἶναι per definitionem σχέσις τοῦ ἀβηρωίου πρὸς τὸ ὑπερβατικόν, τὸ ὅποσον ἀγνωστὸν ἢ ἐπιστήμη, καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ εἰς ἀναφορά εἰς τὸν Θεόν νοουμένη πίστις δὲν εἶναι δύνατον νὰ ἐρρησιση ὡς οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης. Ἡ «θεολογικῆ ἐπιστήμη» ἀδύναται ἐπιτελεῖται.

1. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἡ ρωμαιοκαθολικῆ θεολογία προσπαθεῖ νὰ δώσῃ λύσιν διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ «κρίσεως» καὶ «ἀκρίσεως» Χάρους. Βλ. Π. Ν. Τ. Ρ. Ε. Μ. Ε. Λ. α., Δογματικῆ... τ. 2, σ. 134, 225. Συγκεκριμένως ὁ ὁρθόδοξος θεολογία, σηματοδοτῆ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀποδείξις ἐν προκειμένῳ συμβόλῃ τοῦ Γρηγορίου Παλαμά, θὰ ἦδύναται νὰ ἀντιπροσέστη τὴν σχέσιν μεταξὺ Θεοῦ ἐπερρησις καὶ ἐπερρησις τῆς ἐπερρησις τῶν εἰς τὸν ἀβηρωίῳ (μεταξὺ δημιουργίας καὶ δημιουργήματος καὶ μάλιστα εἰς τὸ «παραδεδειγμένον» ἐκείνος - Ἀρχετύπου) τὰ ἰστορικο-δογματικὰ καὶ «ἐπιστημονικὰ» θίμας προβλήματα, τὰ ὅποια ἀδύναται μετὰ τὴν παραδοχὴν μιᾶς κοινῆς σχέσεως, δὲν εἶναι δύνατον νὰ ἐξεραδοθῶν ἐπιτελεῖται.

ως να έρευνήση ως επιστήμη την 'Αποκάλυψη του Θεού και να ομιλήση επιστημονικώς περί Αυτόου. Την στιγμήν, κατὰ την όποιαν ή θεολογία ήμλει περί του Θεού ως ύπερκοσμου Mercήου, παύει, ως ήδη έλέχθη, να είναι επιστήμη.

Η παραθεδομένη λοιπόν αντίληψις περί Θεού αποδεικνύει ως άρρηστον έσσαν προσπαθήσαν δια την επιστημονικην γνῶσιν Αυτόου. Ο Θεός τής Χριστιανικής Παράδοσεως δεν γνωρίζεται δια τής επιστημονικής έρενης, αλλά συναντάται δια τής άθρωπίνης υπάρεσεως, δια τής άγιάσεως του ήου ήβρώπου¹. (Είς τὸ σημείον τοῦτο υπάχει μία σπουδαία διαφορά μεταξὺ τής σχολαστικής και τής όρθοδόξου παρεπικής σκέψεως). Δεδομένου ήμως ότι ή επιστήμη είναι μία επί μέρος περιούχῃ του άθρωπίνου πνεύματος, δύναται τις να δεχθῆ ότι ή καλλιέργεια τής περιούχῃς αύτης άποτελεί μίαν επί μέρος συμβολήν εις την καλλιέργειαν του ήου άθρώπου, εις την επίτευξιν ήης. τής άγιάσεως αύτου. Ούτω συμβάλλει και ή επιστήμη εις την υπαρέξιακην κοινωνίαν του Θεού, ἀλλ' όχι υπό την έννοιαν, ότι ό Θεός είναι άντικείμενον και περιεχόμενον επιστημονικής γνῶσεως. Η επιστήμη άποτελεί συμβολήν εις την κοινωνίαν του Θεού υπό την έννοιαν, ότι ό επιδιδιόμενος εις την επιστημονικην έρευναν άθρωπος καλλιεργεί μίαν άξίαν εις την ζωήν του. Ο καλός επιστήμιαν είναι άγιος, όσον άφορᾷ εις τὸ «λογιστικόν» μέρος τής ψυχῆς του ή άγιάσεως του άπτη άποτάδει την καλήν ποιότητα ήος μέρος μόνον του ήγῶ του. Η επιστημονική γνῶσις έγκείται εις την επέτασιν μιᾶς εκ των δυνατοτήτων τής άθρωπίνης φύσεως δια τὸ άγαθόν. Εάν γνῶσις του Θεού είναι τὸ γεγονός, κατὰ τὸ όποίον ό άθρωπος πραγματοποιεί εις την ζωήν του τὰς δυνατότητας τής φύσεως του δια τὸ άγαθόν, τότε ή επιστήμη ως επέτασ-σις μιᾶς επί μέρος άξίας, ως «άρετή», δύναται να θεωρηθῆ ως μία μερικῆ γνῶσις του Θεού. 'Αλλ' υπό αύτην την έννοιαν γνῶσις του Θεού δεν είναι μόνον ή «θεολογική επιστήμη», ἀλλά πᾶσα επιστήμη, ή όποία είναι άξία του ήνώματος τής. Είς την περιπτωσιν αύτην δεν πρόκειται περί τής επιστημονικής γνῶσεως ήος δια την επιστημονικην έρευναν άπολύτως ύπερβατικῶν 'Αντικειμένου, ἀλλά περί τής άξιολογικής έξυψώσεως του ύποκειμένου, τὸ όποίον πραγματοποιεί έαυτὸ δια τής γνῶσεως του ήνδοκοσμικού.

Εκ τῶν άνωτέρω καθίσταται φανερόν ότι ή παραθεδομένη αντίληψις περί Θεού, ή όποία άποκλείει πᾶσαν επιστημονικην περί Αυτόου γνῶσιν, κατέξιάνει συγχρότως την επιστημονικην επιστημονικην έρευναν του ήνδοκοσμικού, θεωροῦσα αύτην ως μίαν άξίαν μεταξὺ των άξιών άξιών εις την ζωήν του άθρώπου.

1. Βλ. «... τὸ Θεόν... ως ύπερέχον παντός τε ήνώματος ήνωμαξόμενου, και νοουμένου περιήγματος... ένούται δε τις τούτω τῆ κοινωνία κατὰ τὸ έργοπότη, τῶν ήμλων ήε-των...» (Π ρ η γ ο ρ Ι ο υ Ι Ι α λ α μ ε, Περί προσηυχῆς και καθάρσεως καρδίας, ΜΠΓ 150, 1147 Β).

Τὰς άξιολογική έξυψώσις του άθρώπου ή πίστις περιλαμβάνει και την επιστή-μην ως μέρος τής.

Εάν ή «θεολογική» επιστήμη είναι ως επιστήμη φορῶς άγέβειας, δεν δύναται βεβαίως να «συλλάβη» τὸν Θεόν, συμφῶνως προς την παραθεδομένην περί Αυτόου αντίληψιν, δύναται ήμως, όπως και πᾶσα άλλη επιστήμη, να κατα-στήση τὸν άθρωπον άγίθετερον, και τούτο είναι κοινωνία του Θεού. Η θεολο-γία ως αύτοσυνειδησία του πιστεπλοντος άθρώπου είναι άθρωπολογία. Η άθρωπολογία αύτη είναι επιστήμη ως άναφερομένη εις τὸν ήνδοκοσμικόν άν-θρωπον, θεωροῦσα δε τὸν άθρωπον ως φορέα, ως σύμβολον, του άπολύτως ύπερβατικου Θεού εν τῷ κόσμῳ, παύει να είναι επιστήμη και γίνεται θεολογία. Η όρθόδοξος άθρωπολογία είναι κατὰ βάση συμβολική. Συμβολικός είναι έπιστῆς και ό καταφαντικός περί του Θεού λόγος¹ τής όρθοδόξου θεολογίας. Αντιθέτως διάκλῆρος ό ιδιάτων χαρακτήρη τής σχολαστικής θεολογίας όρεζι-ται εις την άσυγκάτητον έφαρμογήν τής άρχῆς τής άκατορίας («analogia entis»). Η θεολογία του σχολαστικου ήμης τὸ άποτέλεσμα ήος — δια τὸ όρθόδοξον παρεπικόν αίσθητήριον — άφορήτου «δογματικου άθρωπομορφι-σμου»². Ούτως ένεφανίσθη «ή θεολογία ως επιστήμη» κατὰ τὸς νεωτέρους χρόνους.

Ο κατὰ τὸς νεωτέρους χρόνους τονισμός τής ιδέας, ότι ή θεολογία είναι επιστήμη, ίσως να είναι μία χαρακτηριστική μαρτυρία περί του πόσον λείπει από τήν έποχήν μας ή γνῶσις έπίθεσις τής όρθοδόξου παρεπικής σκέψεως³. Δια τούτο και ή οικουμενική άποστολή τής 'Ορθοδόξιας δύναται σήμερα να είναι ιδιαιτέρως μεγάλη άναφορικός προς τὸ βασικώτατον ζήτημα τής ούσίας τής θεολογίας.

Η θείωσις τής θεολογίας ως επιστήμης είναι αντίληψις τυπικῶς «δουρι-κη» και άποτάδει σήμερον, ως είδόμεν, μίαν κληρονομίαν του μεσαιωνικού scho-λαστικισμου. Η σημερινή «δουρικῆ» αντίληψις περί τής θεολογίας είναι οὔτω

1. Δια τὸ γεγονός, κατὰ τὸ όποίον ό άθρωπος ήμλει δια καταφέσεων περί του Θεού, θα ήδυνάμεθα ενταῦθα να χρησιμοποιήσωμεν τὸν όρον «καταφέσεις».

2. Τὸν όρον τούτον χρησιμοποιοῦει ό K a n t, Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können, § 57, δια να ήγήσει ένα πρόπον σκέψεως, τὸν όποιον ό ίδιος ζήτησε να άπορήγη. Μία είδικότερα άνάσις τής σχέ-σεως μεταξὺ τής άρχῆς τής άκατορίας και του «δογματικου άθρωπομορφισμου» δεν δύνα-ται πᾶντως να άναληθῆ έντός τῶν ήμων τής παρούσης μελέτης.

3. Την παρεπικήν έννοιαν τής θεολογίας — εν αντίθεσει μάλιστα προς όρασίμιας scho-λαστικῆς τάσεως τής νεωτέρως άνωτομικής και μάλιστα τής έλληγικής όρθοδόξου θεολογίας — ήθέλησε να ύπογραμμίστη εις τὸ έλληγικόν άνωτομικόν κοινόν και τὸ άνωτομικόν μηνυμα-θὲν ήνδιαφέρον βιβλίον «θεολογία. Άνάθεα και Ζωή. Πνευματικόν Συμπόσιον», Αθήνα 1962 (Έκδοσις «Ζωής»), περιέχον άξιολογικῶς μελέτας τῶν 'Ηλία Μαστρογιαννοπούλου, Γεωργίου Φλωρόβου, Βλαδίμηρου Δόσση, 'Αλεξάνδρου Σιμίση, 'Ιωάννου Μάγνητοφ, 'Ιουστίνου Πισοβίτης, Νικολάου Νησιώτη και Δημητρίου Τρακατέλλη.

τέρους χρόνους την «πίστιν» βράβην εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ νεωτέρου πνεύματος. Οἱ φαινομενικῶς ἐπιβλητικοὶ πύργοι τοῦ σχολαστικοῦ δογματισμοῦ ὑπῆρξαν εἰς τὴν θεολογίαν των πάντοτε σκόβροι. Τὰ ἐνυπνωσιακὰ οἰκοδομήματα τῶν ἐγγειριδίων τῆς σχολ(αστ)ικῆς Δογματικῆς ὑπῆρξαν διὰ μὲν τὰς εὐσεβεῖς ὑπάφξεις χάριος ψυχροὶ καὶ ἀφιλόξενοι, διὰ δὲ τὰ κριτικὰ πνεύματα πύργοι χάριτοι. Ὁ ἐντυπωσιασμός, τὸν ὁποῖον συνήθως προσκάλουν, δὲν ἦτο οὔτε οὐσιαστικῶς, οὔτε γνήσιος. Ἡ σπουδαιότητα πάντοτε συμβολῆ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας εἰς τὴν ιστορίαν τῶσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅσον καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος φαίνεται ὅτι ἐλάβε χώραν per viam negationis: διὰ τῶν καταπραϊκῶν ὑπερβολῶν τῆς ἡ σχολαστικῆς σκέψης προσκάλεσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κριτικῶν πνεύματος. Ἡ κατὰ φασίς προσκάλεσε τὴν ἄρησιν...

Ἐὰς μίαν ἀντιδραστικὴν ἐπιφάνειαν τὸ σύνθημα «ὄριτω πρὸς τοὺς πατέρας», χάρις καὶ νὰ ἔχη πάντοτε μελετηθῆ τὸ βαθύτερον νόημά του. Διαφερόντο ἴμως ὅτι ἡ πατερικὴ θεολογία διαφέρει ἐκείνης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐγγειριδίων, καί, βάσει τῆς γνωστῆς ὀρθοδόξου ἀρχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς περιπτωσιν διαφωνίας οἱ πατέρες ἔχουν δίκαιον, ἀπετυχῆ μὴ ἀπροσδιόριστος νοσταλγία διὰ τὸ πατερικὸν παρελθὸν τῆς θεολογίας. Ὁ «νοσηπερισμός» ὡς αἰτίημα δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἀσθραφὴς («βιολογικὴ» ἀνάγκη τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας. Ἡ συνειδητοποίησις τοῦ πατερικῶν θησαυροῦ προσηγορεύεται τὴν γνωριμίαν αὐτοῦ, καί, διὰ νὰ εἶναι σήμερον ἡ συνειδητοποίησις αὐτῆ γόνιμος, ἀπαιτεῖται ἐπιγνώσις τῆς ἐπιγνητικῆς προβληματικῆς, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὴν σχέσιν μεταξὺ πατρῶν καὶ παρελθόντος. Μία στροφή πρὸς τοὺς πατέρας μόνον ἐκ στείρων ἀντιδυτικῶν αἰσθημάτων περιορίζεται ἀφαιρέστως τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ἡ σύγχρονος θεολογία ἐκ τῆς ἑμιμυλίας τῆς μετὰ τὸ πατερικὸν παρελθόντος.

Ἐὰν αἱ πατερικὴς σχέσεις αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἄλλην σχέσιν τῆς συγχρόνου ὀρθοδόξου θεολογίας πρὸς τὴν χριστιανικὴν πατερικὴν ἐποχὴν, διὰ τὸ εἰδικότερον θέμα μας ἐνταῦθα ἔχει ὁπωσδήποτε μεγάλην σημασίαν τὸ γεγονός, ὅτι ἐκ τῆς χριστιανικῆς πατερικῆς ἐποχῆς ἀπουσιάζει σχεδὸν καθ' ὅλον ὄγκον ὁ τύπος τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐγγειριδίου τῆς Δογματικῆς, ὅπως καὶ ὁ τύπος τοῦ εἰδικῶν ἐπιστημονικοῦ θεολόγου. Αἱ ἀποφατικῶν κατηγοριῶν ζῆτων οἱ πατέρες νὰ ἀποφύγουν τὸν «δογματικὸν ἀνθρωπομορφισμόν», καὶ διὰ τοῦ συμβολισμοῦ ἀφαιρέσως ὑπερβολῶς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογίας. Διὰ τοῦ μυστικισμοῦ παρεμφέρονται αἱ ἀπατήσεις τῆς νοήσεως, καθ' ὅν χρόνον καταφάσκονται ἡ πιστεύουσα καρδία. Ἡ θεωρία καὶ ἡ πράξις συμπιπτουν εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ζῶσιν τῶν εὐσεβῶν προσώπων μας.¹

Σήμερον διακρίνεται προαρκτικῶς καὶ θεολογικῶς τὸ κήρυγμα ἀπὸ τὴν Δο-

1. Πρβλ. Μ α ἔ μ ο υ Ὁ μ ο λ ο γ η τ ο υ, Ἐπιστ. 20 ΜΡG 91, 601 C: «ὅτι δαμῶν θεολογία προδίδωσι, ἡ... διὰ πρῶτος γνῶσις».

γματικὴν καὶ ἡ Δογματικὴ ἀπὸ τὸ κήρυγμα. Ἡ διάκρισις αὐτῆ εἶναι ἀγνωστὴ εἰς τοὺς θεολόγους πατέρας τῆς ἀκμῆς. Τὰ δογματικὰ ἔργα των εἶναι κηρύγματα καὶ καὶ τὰ κηρύγματα των εἶναι ἔργα δογματικὰ. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι τὸσο δύσκολον εἰς τὸν ὀρθόδοξον νὰ διαπιστώσῃ διαφοράν μεταξὺ fides quae creditur (πιστευομένης πίσσεως) καὶ fides qua creditur (πιστεύουσα πίσσεως). Ἡ ἰδία ἐνόησις, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ Δογματικῆς καὶ κηρύγματος, μεταξὺ πίσσεως καὶ πράξεως, ὑπάρχει καὶ μεταξὺ δογματικῆς καὶ ἐπιγνητικῆς θεολογίας. Τὰ δογματικὰ ἔργα τῶν πατέρων εἶναι ἐπιγνητικὰ τῆς Πραφῆς, κατὰ ἐπιγνητικὰ αὐτῶν ἔργα εἶναι συνήματα δογματικὰ. Οἱ πατέρες πιστεύουσι ἐπιγνητικῶς τὴν Πραφῆν, καὶ ἐπιγνητικῶς αὐτῶν πιστεύουσιν. Θεολογοῦνται οἱ πατέρες δὲν ἀποκοῦν μίαν εἰδικὴν (θεολογικὴν) ἐπιστήμην, ἀλλ' ἀγωνίζονται διὰ τὴν τελειοσίαν των. Οἱ πατέρες εἶναι θεολόγοι κοινωνοῦντες τοῦ Θεοῦ, ζῶσιν τῆς ζῶσιν τῆς πίσσεως, σφδόμενοι. Αἱ αὐτοὺς ἡ θεολογία δὲν εἶναι μία ἐπιστήμη, οὔτε καὶ ἡ ὑψίστη ἐπιστήμη μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν (ἐφ' ὅσον ἡ λέξις «ἐπιστήμη» νοεῖται μετὰ τὸ νεώτερον, τὸ σύγχρονον, νόημά τῆς). Θεολογία εἶναι ἡ θετικὴ ἀναφορά τοῦ θῶου ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεόν, ἡ κοινῶνία Αὐτοῦ, ἡ ὀρθὴ θῆλ. πίστις, ἡ ὀρθοδόξια.

12. Θεολογία καὶ θρησκευτικὸς

Ἐξ ἄλλου εἶναι ἀνάγκη, πρὸ παντὸς σήμερον, νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ἡ κοινῶνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ δὲν περιορίζεται εἰς τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ πιστευόντος ἀνθρώπου.

Ὁ ἀθροιστικὸς κοινῶνία τοῦ Θεοῦ ὡς θῶον, ἀνερχόμενος εἰς τὰ ἀξιολογικὰ ὑψηλὰ τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ ἀξιολογικὴ αὐτῆ ἐξυμῶσις τοῦ ἀνθρώπου καλύπτει τὸ θῶον βάθος καὶ πλάτος αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ θρησκευτικοῦ («μέρους»). Ἡ συνασθηματικὴ θρησκευτικὸς εἶναι ἐν μέρῳ τοῦ θῶου ἀνθρώπου καὶ ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς ἀνωλόγως ὅπου, χρόνον, ἀτομικότητα, συνθηκῶν κ.λπ. Ὑπάρχουν ἔποχοι καὶ τύποι καὶ ἔπεται ἔποχοι ἡ ἔπεται τύποι ἀνθρώπων μετὰ μισομένην τὴν συνασθηματικὴν τῆσιν αὐτῶν. Ὁ,τι ἔχει ἐκ θεολογικῆς ἀπόψεως θῶος ἰδιαιτέραν σημασίαν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ βαθύς τῆς θρησκευτικότητος τούτης καὶ ὁ «βαθύς» τῆς συντηρίας δὲν συμπιπτουν. Ἡ συνασθηματικὴ θρησκευτικὸς εἶναι μία ἀξία — ὅταν, ἐνοεῖται, εἶναι ὄντως ἀξία, διότι ὑπάρχουν καὶ εἰς θρησκευτικὴν κώτητος, καὶ ὅποια θεωρούμενα μετὰ θεολογικὰ κριτήρια παρουσιάζονται ὡς διαφοροί μορφῆς τῆς ἀπαξίας. Ἀλλὰ πέραν τῆς ἀξίας τῆς «ὑψηλοῦ» θρησκευτικότητος ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἀξίαι, αἱ ὁποῖαι φαινομενολογικῶς θεωρούμενα παρουσιάζονται διάφοροι τῆς «θρησκευτικότητος». Ἐπομένως ὅχι μόνον ἡ

στενώς νοουμένη συνασθηματική θρησκευτικής, αλλά και αί αλλά αξία έχουν σωτηριολογικήν σημασίαν 1.

Εν τούτωντη περιπτώσει, εάν ή θεολογία συμπίπτη με τὸ ὄλον γεγονός τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, τότε καθίσταται προφανές ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς θεολογίας δὲν εἶναι μόνον ή στενωδς νοουμένη συνασθηματική θρησκευτική-της, ἀλλὰ τὸ ἀξιολογικὸν ὄλον τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. ή γνησιότης αὐτοῦ 2. Ἡ θεολογία δὲν ἐξεντλείται μετὴν «θρησκευτικῆν» σφαιρῶν, ἀλλὰ περιλαμβάνει πᾶντα τὰ ἀξιολογικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τῆς ἐπιστήμης προφανῶς συμπεριλαμβανομένης. Θεολογία εἶναι ή ὄλη ἀήθεια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸν ἀνθρώπου εἰς τὴν τελειώσιν του· εἶναι πᾶν ὅ,τι καθιστᾷ τὸν ἀνθρώπου ἀνθρώπου, πέφαν πᾶσης τεχνητῆς και τεχνικῆς διαφύσεως τοῦ ἀνθρώπινου ὄλου.

Ἡ ἐπιχειρημαμένης ήδη ἐπισημασθεῖσα ἀνάγκη νὰ στραφῆ ή ὀρθόδοξος θεολογική σκέψις εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς σημαίνει προφανῶς ὅτι ἀντικείμενον θεολογικῶν στοιχησμοῦ πρέπει νὰ εἶναι αἱ πραγματικαὶ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὄλου ἀνθρώπου. Ἡ θεολογούσα διακρίσις,

1. «Ἡρώτησις πῶς ἀρεαεῖς εἰσιν, οἱ μὴ μετὰ λόγου τὴν ἀρετὴν μετιόντες, ὅστε αὐτὸθεν φαίνεται ἀρεαεῖς γὰρ εἶσι, κατὰ τὸ μὴ και σοφοὶ εἶναι. Εἰ γὰρ και ἄγιοι εἰσιν, ὅμως ἐν τῷ παρόντι βίω ἐνἄλειτοῦ τινος ἀνθρώπινου ἀγαθοῦ, ὃ λαβεῖν ἐδύναντο· ἀρεαεῖς γὰρ εἶσιν ἕκαστος, ὅπου μὴ γένηται ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐνεργεία, πρὸς ὃ ἦν ἐν δυνάμει. Ἐν δυνάμει γὰρ οἱ ἀνθρώποι πρὸς τὴν σοφίαν εἶσι, καθόσον εἶσι και ἐπιστήμης θεατικοί· εἰ μὴ που λάβουσι διὰ τῆς χάριτος, τὴν σοφίαν και τὴν διδασκαλίαν, ὡστερ ἐπὶ τῶν ἄποστόλων ἐγένετο· οἱτοι γὰρ οὐδέτι εἶσιν ἀρεαεῖς· οἱ δὲ μὴ οὕτω δεξιμένοι τὴν σοφίαν, ἄγιοι μὲν εἶσι, τὸ παθόντων τῆς ψυχῆς παιδύσαντες, σοφοὶ δὲ οὐδέτι· και οὕτως εἶσιν ἀρεαεῖς, ὡστε και ζῆτοῦσι παρὰ τῶν σοφῶν ἄγιοι μαθηταῖν ἃ δεῖν» (N i x ὁ λ α ο σ K α β δ σ ι λ α ς, Τῷ ὡστισαίῳ Θεσσαλονίκῃς τῷ Συναδῶν. Ms. gr. Paris 1213, ff. 297 - 297 v. Παρὰ Ο. T a f r a 11, Thessalonique au qualiteisme siecle, Paris 1913, σ. 153/4 σημ. 4).

2. Κατὰ τὸν Δ. Σ. Μ π α λ α ν ο ν (Εἰναὶ ή θεολογία ἐπιστήμη ; σ. 12), ὑποστηρίζοντα ἀνεπιφύλακτως ὅτι ή θεολογία εἶναι ἐπιστήμη, «και ή γνῶμη τῶν θεορῶντων τὴν θρησκείαν δις συνασθημα μόνον και δις τοῦτο μὴ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐσεῖνης και γνῶσεως δὲν εἶναι ἐπίσης ὀρθή, διότι ὀριεῖται ἀπὸ ἐσφαλμένης προϋποθέσεως». Ἐν σέψει πρὸς τὴν παρατήρησιν ταύτην ὀφείλει τις ἐντάξει νὰ σημειώσῃ ὅτι τὸ συνασθημα — πᾶν συνασθημα, τοῦ «θρησκευτικοῦ» συμπεριλαμβανομένου — δύναται νὰ ἐρευνηθῆ ἐπιστημονικῶς, και ή ἐρευνα αὐτῆ, ἐπιτελούμενη συμφῶως πρὸς τὰς ἰσχυούσας ἐπιστημονικὰς μεθόδους, εἶναι ἐπιστήμη. Πόσεται περὶ τοῦ συμπελέγματος ἰστορίας θρησκευμάτων, θρησκευτικοπονολογίας, ψυχολογίας, φιλοσοφίας και κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας κ.λ.π. Ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ὅχι διότι ἀναφέρεται εἰς τὸ συνασθημα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διότι ἀναφέρεται εἰς τὸν Θεόν, ὃ ὅποῖος συμφῶως πρὸς τὴν παραθεδομένην περὶ αὐτοῦ ἀντιλήψιν ὁμὸ οὐδεμιᾶς τῶν ἐπιστημῶν δύναται νὰ ἐρευνηθῆ. Ὅσοῦ ὀριεῖται ὅμως δύναται τις νὰ δεχθῆ τὸ συμπεέρασμα τοῦ δις ἕνα θεολόγου: «Ἦστε ή θρησκεία δὲν εἶναι μόνον συνασθημα, ἀλλὰ και γνῶσις και βούλησις και ἐπιπένης ἀφορῆ πάσας τὰς δυνάμεις και ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος» (αὐτῶν).

ή ὅποια δὲν περιορίζει ἑαυτὴν εἰς τὴν θεωρητικὴν ἐρευνα τῆς «θρησκευτικῆς» περιοχῆς τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀντιλαμβάνεται συνάμα τὸ καθῆκον τῆς ἕναυτι ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ή ζωή τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται εἰς τὸ θρησκευτικὸν μόνον μέρος τῆς ψυχῆς, καθίσταται φανερό ή ἀπερίοριτος ἀποστολή τῆς θεολογίας. Ὁ θεολόγος, ὃ ὅποῖος γνωρίζει ὅτι ὃ ἀνθρώπος δὲν εἶναι μόνον homo religiosus, συνειδητοποιεῖ συγχρόνως τὴν θῆσιν του ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας και τῆς κοινωσίας. Ἡ ὀρθόδοξος ἀνθρωπολογία, ή ὅποια ἐμπνεύσει τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγίας Πραφῆς και τῆς ἱερῆς Παράδοσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει βασικῶς καθολικὴν ἀντιλήψιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς θεολογίας, ή ζωή περιορίζεται εἰς μόνην τὴν «θρησκευτικὴν» τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἀμφίβολον ἀν τονοῦται ή «θρησκευτικὴ» ἀντιθέσει, ἐνῶ ἀντιθέτως εἶναι βέβαιον ὅτι βιάζεται ή ἀκρωτηριάζεται ὃ ἀνθρώπος. Ἡ ὀρθόδοξος θεολογία, συνσταμένη εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ὄλου ἀνθρώπου και ἀποβλέπουσα εἰς αὐτήν, ἔχει ἐντὸς τῆς ἰστορίας καθολικὴν ἀποστολήν.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΕΠΙΤΗΜΗ ;

ΔΟΚΙΜΙΟΝ

Σελ.

Πρόλογος	3
1. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ μέθοδος καὶ ἡ ιστορικὴ ἐξέλιξις	5
2. Ὁ Θεὸς ὡς «ὄντως» καὶ «ἐνέργεια» καὶ ὁ λόγος ὡς «ὄντως- κόσμος» καὶ «τεχνικός»	10
3. Ἡ «ἰστορία», ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θεολογία	15
4. Ἡ θεολογία ὡς ἐπιστήμη καὶ ἡ θεολογία ὡς ἀλήθεια	21
5. Ἡ «παλαιότερα» καὶ ἡ «νεώτερα» Ἀπολογητικὴ	25
6. Περὶ τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς θεολογίας»	29
7. Ὁ χαρακτήρ τῆς πανεπιστημιακῆς θεολογίας	31
8. Ἡ θεολογία καὶ ὁ «διανοητικισμός»	35
9. Ἐνδείκνυται τινεὶ γινώμην περὶ τοῦ ἔργου τῆς θεολογίας ...	40
10. Ἡ θεολογία καὶ τὸ ὄργανον	51
11. Ἡ σχολαστικὴ ρίξα τῆς συγχρόνου δόξης καὶ ἡ μαρτυρία τῆς ὀρθόδοξου Παράδοξου	54
12. Θεολογία καὶ θρησκευτικότης	63